

Чернігівська обласна універсальна
наукова бібліотека
імені Софії та Олександра Русових

ТУРИСТИЧНИМИ

ШЛЯХАМИ

ЧЕРНІГІВЩИНИ

Бібліографічний покажчик

Чернігівська обласна універсальна наукова бібліотека
імені Софії та Олександра Русових

ТУРИСТИЧНИМИ ШЛЯХАМИ ЧЕРНІГІВЩИНИ

Бібліографічний покажчик

Чернігів
2023

УДК 01:338.483 (477.51)

Т 86

Туристичними шляхами Чернігівщини : бібліогр. Т 86 покажч. / Чернігів. обл. універс. наук. б-ка ім. Софії та Олександра Русових ; упоряд.: О. І. Іваненко, О. М. Плаунова ; відп. за вип. Ю. О. Соболев. – Чернігів : [Чернігів. ОУНБ], 2023. – 264 с.

У запропонованому виданні укладачі намагаються розкрити історію Чернігівщини, розказати про безцінні шедеври давнього зодчества, які приваблюють туристів з усіх усюд.

Видання може бути корисним краєзнавцям, екскурсоводам, викладачам і студентам, журналістам і літераторам, бібліотечним і музейним працівникам, усім, хто вивчає історію рідного краю.

УДК 01:338.483 (477.51)

ЗМІСТ

Передмова.....	4
Плаунова О. М. Туристичні місця Чернігівщини.....	8
Чернігівщина туристична.....	16
КОРЮКІВСЬКИЙ РАЙОН.....	26
Сосницька територіальна громада.....	26
Сосниця.....	26
Сосницький краєзнавчий музей ім. Ю. С. Виноградського.....	31
Сосницький літературно-меморіальний музей Олександра Довженка.....	37
НІЖИНСЬКИЙ РАЙОН.....	44
Ніжинська територіальна громада.....	44
Ніжин – туристична та історико-культурна перлина України.....	44
Пам’ятки архітектури та мистецтва.....	55
Ніжинський Благовіщенський монастир.....	62
Благовіщенський собор (1702–1716).....	65
Ніжинський Введенський жіночий монастир.....	66
Грецькі храми Ніжина.....	67
Миколаївський собор (1655–1658).....	69
Покровська церква (1757–1765).....	71
Спасо-Преображенська церква (1757).....	72
Церква Іоанна Богослова (1752).....	73
Музей рідкісної книги імені Г. П. Васильківського Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя.....	74
Ніжинський краєзнавчий музей ім. Івана Спаського.....	82

Комплекс будівель поштової станції (70-ті роки XVIII ст.).....	88
Вертіївська територіальна громада.....	91
Меморіальний музей М. К. Заньковецької (с. Заньки).....	91
Борзнянська територіальна громада.....	93
Борзнянський художньо-меморіальний музей «Садиба народного художника України Олександра Саєнка».....	93
Обласний історико-меморіальний музей-заповідник П. Куліша «Ганнина Пустинь».....	96
Батурина територіальна громада.....	100
З історії Батурина.....	100
Національний історико-культурний заповідник «Гетьманська столиця».....	103
НОВГОРОД-СІВЕРСЬКИЙ РАЙОН	119
Новгород-Сіверський – місто зі славною історією.....	120
Спасо-Преображенський монастир.....	129
Новгород-Сіверський історико-культурний музей- заповідник «Слово о полку Ігоревім».....	133
Музей «Слово о полку Ігоревім».....	133
Новгород-Сіверський краєзнавчий музей.....	137
Успенський собор (1715–1722).....	139
Миколаївська церква (XVIII ст.).....	140
Торгові ряди та склади (кін. XVIII – поч. XIX ст.).....	142
Тріумфальна брама (1786–1787).....	143
Дитинець Новгорода-Сіверського (городище, замок).....	144
Понорницька територіальна громада.....	145
Мезинський національний природний парк та Мезинська стоянка.....	145
Мезинський національний природний парк.....	145
Мезинська палеолітична стоянка. Мезинський археоло- гічний науково-дослідний музей ім. В. Є. Куриленка.....	148

ПРИЛУЦЬКИЙ РАЙОН.....	153
Прилуцька територіальна громада.....	155
Пам’ятки історії та культури Прилук.....	155
Прилуцький краєзнавчий музей імені В. І. Маслова.....	164
Парафіївська територіальна громада.....	169
Національний історико-культурний заповідник «Качанівка».....	169
Дендрологічний парк «Тростянець».....	181
Срібнянська територіальна громада.....	189
Садово-парковий комплекс у Сокиринцях.....	189
Сухополов’янська територіальна громада.....	194
Густинський Свято-Троїцький монастир – історико- архітектурна пам’ятка.....	194
ЧЕРНІГІВСЬКИЙ РАЙОН.....	203
Березнянська територіальна громада.....	204
Домницький монастир Свято-Різдва Богородиці.....	204
Козелецька територіальна громада.....	206
Козелець: історія, архітектура, туризм.....	206
Любецька територіальна громада.....	215
Любеч історичний.....	215
Історико-археологічний музейний комплекс «Древній Любеч».....	219
Остерська територіальна громада.....	224
Історико-архітектурні пам’ятки Остра.....	224
Юр’єва Божниця.....	227
Остерський краєзнавчий музей.....	230
Парк природи «Беремицьке».....	234
Седнівська територіальна громада.....	237
Седнів – туристична перлина Чернігівщини.....	237
Іменний покажчик.....	248
Географічний покажчик.....	261

ПЕРЕДМОВА

Чернігівська область славиться великою кількістю визначних пам'яток історії та архітектурних перлин світового значення, має значний туристичний потенціал. Аби ознайомити читача з туристичною індустрією області, фахівці Чернігівської ОУНБ імені Софії та Олександра Русових підготували два бібліографічні покажчики «Туристичними шляхами Чернігівщини» та «Туристичними шляхами Чернігова».

Перед вами бібліографічний покажчик «Туристичними шляхами Чернігівщини», де зібрано матеріали про заповідники, пам'ятки архітектури та археології.

За видовою ознакою до покажчика включені: книги, збірники, брошури, бібліографічні посібники, публікації з газет та журналів. Матеріал систематизовано за розділами по районах області, які в комплексі містять інформацію про основні історичні та архітектурні пам'ятки Чернігівщини. Для зручності користувачів у межах кожного розділу матеріали розміщено в хронологічній послідовності, а у межах року – за алфавітом авторів та назв документів.

Опис літератури здійснено відповідно до чинних державних стандартів. Бібліографічні описи пронумеровані. Використовується система посилань. До випуску ввійшло 1081 друковане джерело.

Довідковий апарат складається з алфавітного та географічного покажчиків.

Видання може бути корисним красзнавцям, екскурсоводам, викладачам та студентам вищих навчальних закладів, журналістам і літераторам, бібліотечним та музейним працівникам, дослідникам в галузі історії України, зокрема Чернігівщини.

Відбір матеріалу завершено 01.07.2023 року.

З онлайн-версією покажчика можна ознайомитися на сайті Чернігівської обласної універсальної наукової бібліотеки імені Софії та Олександра Русових у розділі «Електронна бібліотека» за адресою: <http://libkor.com.ua/plugin?type=lib>.

Свої зауваження та побажання надсилайте на адресу:

14000 м. Чернігів, просп. Миру, 41,

Чернігівська ОУНБ ім. Софії та Олександра Русових,

відділ наукової інформації та бібліографії,

Тел.: (0462) 67-61-97

E-mail: bibliograf2016@gmail.com

ТУРИСТИЧНІ МІСЦЯ ЧЕРНІГІВЩИНИ

Чернігівщина туристична – це унікальні природні ресурси таємничого Полісся, тисячолітня історія, багата культурна спадщина, неймовірна архітектура, цікаві звичаї та місцева кухня. Все це забезпечує області одне з найпочесніших місць на туристичній мапі України.

Так, у нас немає моря, але є зачарована Десна, чаруючий Дніпро й ще майже півтори тисячі інших річок. У нас немає гірських хребтів, але краєвиди з наших пагорбів не менш прекрасні. Ще в нас є поліські ліси, унікальні болота й річкові заплави, спадщина тисячолітньої історії та сотні імен земляків, які прославили Чернігівщину в різних галузях.

У Чернігівській області наявні величезні природні, лікувально-оздоровчі, рекреаційні, історико-культурні ресурси, які забезпечують розвиток найрізноманітніших видів туризму: культурно-пізнавального, сільського, зеленого, гастрономічного, активного, релігійного, лікувально-оздоровчого, пляжного тощо.

За кількістю пам'яток культурної спадщини Чернігівщина посідає одне з топових місць в Україні. Серед понад 9 тис. пам'яток, що налічуються в області, 1779 мають загальнонаціональне значення, а близько 200 – світове. 14 населених пунктів Чернігівщини включені до Списку історичних населених місць України, серед яких – Чернігів, Ніжин, Остер, Новгород-Сіверський, Батурин, Прилуки та ін.

Також в області розташовано понад 30 музеїв найрізноманітнішого спрямування: краєзнавчі, історичні, археологічні, меморіальні, літературні тощо; 3 національні заповідники («Чернігів стародавній», «Гетьманська столиця», «Качанівка») Міністерства культури та інформаційної політики України та меморіальний комплекс «Пам'яті Героїв Крут» Міністерства оборони України. У музеях області зберігається близько 350 тис. експонатів.

На території Чернігівщини розташовано понад 500 територій та об'єктів природно-заповідного фонду, найбільші серед яких – Мезинський національний природний парк, Міжрічінський регіональний ландшафтний парк, Тростянецький дендропарк тощо.

Також Чернігівщина може похизуватися джерелами мінеральних вод та єдиним в Україні родовищем лікувального мінералу бішофіту. Рекреаційні території займають майже п'яту частину території області!

Серед найвідоміших туристичних об'єктів області:

Національний історико-культурний заповідник «Гетьманська столиця» в Батурині. Це культурно-освітній та науково-дослідний заклад, створений на базі комплексу 39 пам'яток історії, культури та природи, пов'язаних з історією українського козацтва доби Гетьманщини. До основного складу заповідника «Гетьманська столиця» входять: палацово-парковий ансамбль К. Розумовського, будинок генерального судді В. Кочубея, Музей археології Батурина, Воскресенська церква-усипальниця гетьмана К. Розумовського, парк «Кочубеївський», Микола-Крупницький монастир та Цитадель Батуринської фортеці, до складу якої входять: пам'ятний Хрест героям-оборонцям Батурина 1708 р., оборонна стіна з вежами, гетьманський будинок, скарбниця, криниця та дерев'яна замкова церква Воскресіння Господнього.

Мезинський національний природний парк та Мезинська стоянка. На території зосереджені значні площі лук та багато озер, знаходиться ціла низка прадавніх поселень, де збереглися залишки земляних укріплень, близько 50 пам'яток археології. Серед них знаменита Мезинська палеолітична стоянка, що існувала майже 20 тис. років тому. Мезинська стоянка стародавньої людини відома тим, що на ній було знайдено вперше у світі унікальні зразки

прадавнього мистецтва. Нині на місці стоянки діє археологічний музей. Різні епохи та археологічні культури представляють пам'ятки у селах Бужанка, Курилівка, Деснянське, Радичів, Черешеньки. Доповнюють визначні місця парку приблизно три десятки пам'яток історії та культури.

Національний історико-культурний заповідник «Качанівка». Заповідник створений 1981 р. на основі палацового ансамблю та парку дворянської садиби, заснованої в 1770-х рр. Урочище Качанівка розкинулось на околиці села у горбистій місцевості. Верхнє плато займає палацовий комплекс будівель, які є пам'ятками архітектури, нижнє – мальовничий парк з 12 ставками, павільйонами, скульптурами, парковими містками, «руїнами», амфітеатром. Качанівський замок має неймовірну історичну та архітектурну цінність завдяки збереженим інтер'єрам: камінам, дзеркалам, кахельним печам тощо.

Садово-парковий комплекс у Сокиринцях. Прекрасна садиба древнього українського роду Галаганів в оточенні розкішного англійського ландшафтного парку з озерами і скульптурами – пам'ятка садово-паркового мистецтва ХІХ ст. Родове гніздо відомого козацько-старшинського роду Галаганів збереглося до нашого часу в чудовому стані і є найбільш характерним прикладом палацово-маєткової архітектури Лівобережної України ХVІІІ–ХІХ ст.

Історико-культурний музей-заповідник «Слово о полку Ігоревім» у Новгороді-Сіверському. Це перший державний заклад в Україні, що вивчає давньоукраїнську літературну пам'ятку «Слово о полку Ігоревім». До складу музею-заповідника входять: музей «Слово о полку Ігоревім», який знаходиться на території діючого Спасо-Преображенського монастиря (ХІІ–ХІХ ст.), краєзнавчий музей, Триумфальна арка (1786–1787), Успенський собор (ХVІІІ ст.),

Миколаївська церква (XVIII ст.), Торгові ряди та склади (XVIII–XIX ст.), Дитинець (Замкова гора, X ст.). В експозиції музею «Слово о полку Ігоревім» представлені дореволюційні та сучасні видання твору, переклади його іноземними мовами, археологічні знахідки доби Київської Русі, графічні та художні твори, скульптура тощо.

Історико-археологічний музейний комплекс «Древній Любеч». З селищем Любеч, яке вперше згадується в «Повісті временних літ» 882 р., пов'язані доленосні події часів Київської Русі. На його території збереглося безліч пам'яток. З ними можна ознайомитися, відвідавши історико-археологічний музейний комплекс «Древній Любеч». Музейний комплекс включає об'єкти археології, архітектури, історії та культури Київської Русі, доби українського національного відродження XIX–XX ст.: залишки валу середньовічної фортеці; городище «Замок»; городище «Лисиця»; поселення (посад-1, посад-2); Монастирище (місце розміщення Свято-Антоніївського монастиря). Також до комплексу входять пам'ятки архітектури: ближня та дальня печери преподобного Антонія, Спасо-Преображенський собор (1811–1817); Кам'яниця Полуботка (XVII–XVIII ст.). У музейному комплексі діють різноманітні експозиційні виставки.

Меморіальний комплекс «Пам'яті героїв Крут». Комплекс є частиною Національного військово-історичного музею України і присвячений українським студентам і козакам «Вільного козацтва», що в останні дні січня 1918 р. протистояли кількатисячній армії на чолі з Муравйовим. До його складу входять: монумент битви під Крутами, символічна могила-курган, каплиця, озеро у формі хреста, музейна експозиція, розміщена в старовинних залізничних вагонах. Музей розкриває значення бою під Крутами для подальшого розвитку національно-визвольної боротьби в Україні та виховання українських патріотів.

Сосницький літературно-меморіальний музей Олександра Довженка. Музейна колекція нараховує понад 8 тис. музейних предметів. Меморіальна хата, криниця-журавель, погрібня – ці споруди збереглися з часів родини Довженків і цілковито передають атмосферу XIX–XX ст. Окрім меморіальних об’єктів, у музеї працює літературна експозиція, яка охоплює всі віхи життя і творчого становлення Довженка-режисера, зокрема його малюнки, особисті речі. Тут також можна подивитись фільми, зняті митцем, і фільми про нього.

Історико-меморіальний музей-заповідник П. Куліша «Ганнина Пустинь». Розташований на хуторі Мотронівка під Борзною. Тут поховані Олександра Білозерська, відома українська письменниця (літературний псевдонім Ганна Барвінок), її брат – Василь Білозерський, культурний діяч, видавець журналу «Основа», Пантелеймон Куліш – письменник, поет, драматург, публіцист, автор історичного роману «Чорна Рада». На базі комплексу пам’яток природи, історії, археології та пам’ятних місць, пов’язаних із життям і діяльністю відомих діячів національної культури, у 2002 р. був створений музей. Колекція музею нараховує понад 3 тис. музейних експонатів. На території музею-заповідника знаходиться відбудована хата родини Білозерських, у якій народилася Ганна Барвінок, хата Куліша та каплиця святого Пантелеймона-цілителя.

Ніжинські пам’ятки та музеї. Ніжин поєднав у собі духовні символи національної історії та культури. У цьому порівняно невеликому місті близько трьохсот пам’яток зодчества та цінних будівель. Це – один з небагатьох населених пунктів України, в якому майже повністю збереглась історична забудова центральної частини міста (XVII–XIX ст.). Серед найцікавіших пам’яток – будівлі Поштової контори (XVIII ст.) та старовинної аптеки (XVIII ст.),

житлові будинки, культові споруди. 14 красунь-церков прикрашають місто на річці Остер.

Упродовж 200 років іде по світу слава Ніжинського ліцею вищих наук. Комплекс Ніжинського ліцею був відкритий у 1820 р. на кошти нащадка української козацької старшини, канцлера О. А. Безбородька та його брата графа І. А. Безбородька як Гімназія вищих наук. Ліцей князя Безбородька – один з найстаріших вищих навчальних закладів України, нині це частина будівель Ніжинського державного університету ім. Миколи Гоголя. До музейного комплексу університету належать: інтерактивний музей-лабораторія «Homo sovieticus», музей історії Ніжинської вищої школи, музей Миколи Гоголя, картинна галерея, музей Рідкісної книги, меморіальна кімната Юрія Лисянського, зоомузей, мінералогічний музей.

Ніжинський краєзнавчий музей імені Івана Спаського має велике зібрання предметів, документів, фотографій тощо з історії, етнографії і культури Ніжинщини. Музей розмістився у двоповерховому цегляному будинку, що належав ніжинському купцю 1-ї гільдії, спадковому почесному громадянину Пантелеймону Івановичу Дяченку (збудований у ХІХ ст.). До складу музейної інфраструктури Ніжинського краєзнавчого музею ім. І. Спаського входять: повнопрофільні експозиції історичного відділу, відділу «Природа Приостер'я», художнього відділу і відділу «Поштова станція».

Музей «Ніжинська поштова станція» – архітектурна пам'ятка ХVІІІ ст., унікальний музей, присвячений розвитку поштової справи в державі, єдиний в Україні подібний комплекс, що майже повністю зберігся до наших днів. У двох виставкових залах демонструється близько 500 експонатів, присвячених розвитку кінної пошти України з часів Київської Русі – до кінця ХІХ ст. Серед них оригінальні колекції дорожнього побуту: поштові приладдя,

чорнильні прибори XIX–XX ст., піддужні дзвіночки, підсвічники, колекції поштових марок України, матеріали про функціонування Ніжинської поштової контори і роботу її працівників. Також у музеї відтворено кімнату станційного наглядача та куточок для подорожуючих з самоваром та чайним посудом.

Седнів. Пам'ятки, цікаві місця. Седнів – селище з великою історією (відоме з 1068 р.) і великою кількістю цікавих пам'яток. Седнів приваблює туристів залишками валів стародавнього городища, садибою чернігівського полковника Якова Лизогуба (1690), церквою Благовіщення (XVII ст.), дерев'яною церквою святого Юрія (Георгія) XVII ст. та кам'яницею Лизогубів 1690 р. Є у Седневі й велетенський дуб із залізними скобами (на табличці біля дерева написано: «Багатовіковий дуб»). А ще Седнів – вкрай високомистецьке селище. Тут знімали фільми «Вій» та «Батальйони просять вогню». Розташований у селищі й будинок творчості Національної спілки художників України. Гостювали в Седневі свого часу письменники Тарас Шевченко, Леонід Глібов (саме тут написав вірш «Журба»), художник Лев Жемчужников.

Тростянецький дендропарк. Це парк НАН України, пам'ятка садово-паркової архітектури середини XIX ст. Створений завдяки зусиллям і коштом Івана Михайловича Скоропадського. Площа 204,7 га. У «Тростянці» росте понад 400 видів і форм дерев та кущів, зокрема близько 75 шпилькових (серед них рідкісні – смерека Фразера, смерека каліфорнійська, ялина канадська, туя велетенська та ін.) і велика колекція листяних (зокрема дубів – понад 15 видів, кленів – понад 20, лип – 9).

Парк природи «Беремицьке». Парк дикої природи, в якому відтворено природне середовище лісостепових та степових зон Чернігівського регіону. Парк природи «Беремицьке» – це понад 100 га дикої природи та дикі

тварини у природному середовищі: олені, лосі, лані, козулі, польський коник, лисиці, зайці тощо. Територія обнесена парканом по периметру і розподіляється на адміністративну частину та дикий парк.

У 2020 р. в країні започатковано проєкт «Туристичні магніти України». Так, в Чернігівській області визначили п'ять туристичних магнітів регіону. Ними стали національні заповідники: «Гетьманська столиця» в Батурині, «Качанівка» (садиба в селищі Качанівка Прилуцького району), «Чернігів стародавній» (м. Чернігів), парк природи «Беремицьке» та Новгород-Сіверський музей-заповідник «Слово о полку Ігоревім».

Фахівці розробили 9 тематичних маршрутів по області: «Чернігівщина князя», «Чернігівщина козацька», «Чернігівські палаци», «Християнські святині Чернігівщини», «Шляхами Т. Г. Шевченка», «Чернігівщина літературна», «Чернігівщина мистецька», «Діаманти Сіверського краю» та «Туристичні сплави на плотах по річці Десна».

Окремої уваги заслуговує і такий молодий, але дуже перспективний напрямок, як «зелений туризм». Чернігівщина має вигідне географічне розташування, що дозволяє активно використовувати природний потенціал регіону. Наразі на території Чернігівщини активно працюють 36 приватних сільських садиб, які приймають туристів та гостей зі всієї України. Флагманами у цій сфері є садиби «Андріївські озера» (поблизу Чернігова) та «Соколиний хутір» (біля Качанівки), які вже багато років успішно функціонують та є відомими далеко за межами області.

Дослідивши туристичний потенціал, можна підсумувати, що Чернігівщина має всі необхідні ресурси для створення

*Оксана Плаунова,
головний бібліограф Чернігівської ОУНБ*

ЧЕРНІГІВЩИНА ТУРИСТИЧНА

Чернігівщина... Земля, овіяна легендами сивої давнини, звеличена відвагою й боротьбою наших предків і сучасників. Край, що славиться великою кількістю визначних пам'яток історії та архітектурних перлин, які мають світове значення. На території області налічується 2316 пам'яток археології, 2279 – історії, 127 – монументального мистецтва, 239 – архітектури і містобудування, 23 пам'ятки садово-паркового мистецтва.

Чернігівщина – один з регіонів України, який має великий туристичний потенціал. Край багатий пам'ятками археології, історії й культури, природними ресурсами і рекреаційними можливостями. Близько 200 пам'яток Чернігівського архітектурно-історичного заповідника мають унікальну історичну цінність, засвідчуючи визначну роль та місце Чернігова в історії України. До одного із найбільших некрополів в Україні – Болдиних гір, належить 230 курганів (м. Чернігів): Чорна могила (X ст.), курганний некрополь (IX–X ст.), багатоярусний підземний комплекс довжиною 315 м – Антонієві печери, закладені святим Антонієм у 1069 р., печерний храм святого Феодосія. Визначні перлини архітектури – Троїцько-Іллінський монастир (1069), П'ятницька церква (кін. XII – поч. XIII ст.), Спаський монастир (XII ст., м. Новгород-Сіверський), давнє городище «Городок Остерський» (1098, м. Остер), де знаходиться літописна божниця святого Михаїла, звана «Юр'евою». На Чернігівщині знаходиться 6 визначних споруд домонгольського періоду, які дійшли до наших днів – Борисоглібський (XII ст.), Спасо-Преображенський (XII ст.)

та Успенський (XII ст.) собори, Іллінська (XII ст.) і П'ятницька церкви (кін. XII – поч. XIII ст.) в Чернігові; визначні храми пізніших часів – Воскресенська (1690), Георгієвська (1747) та Успенська (1860) церкви у Седневі, Катерининська (1715) і Воскресенська (1775) церкви у Чернігові, Успенський (XVII ст.) та Спасо-Преображенський (1791–1796) собори в Новгороді-Сіверському, Воскресенська церква (1803) та Покровський собор (1789) у Батурині, Миколаївський собор (1668), Троїцька (1733), Преображенська (1748), Покровська (1757), Хрестовоздвиженська (1775), Іоанна Богослова (XIII ст.) церкви та Введенський собор (1788) у Ніжині, єдина в Україні Іллінська (XVIII ст.) церква-фортеця у Коропі, архітектурний ансамбль жіночого монастиря (поч. XVII ст.) в Густині.

В області діє 5 історико-культурних заповідників, 19 музеїв з 9 відділами. Одним із найстаріших в Україні є Чернігівський обласний історичний музей ім. Василя Тарновського (1896).

У Чернігівській області налічується 528 територій та об'єктів природно-заповідного фонду, серед яких найбільш значними є: Мезинський національний парк, Тростянецький дендропарк (с. Тростянець, Прилуцький р-н), що має славу одного з найкращих парків Європи; Сокиринський парк (с. Сокиринці, Прилуцький р-н) – єдиний на Лівобережжі комплекс у стилі англійського парку з критими переходами та оранжереями; Качанівський парк (с. Качанівка, Прилуцький р-н), витриманий у європейських традиціях садово-паркового мистецтва. Отже, впродовж XVIII – на початку XIX ст. на території Чернігівщини активно створювалися садово-паркові ансамблі з красивими палацами. Їх власники збирали цінні мистецькі колекції, засновували картинні галереї, бібліотеки. Яскравим зразком архітектурного мистецтва є садово-парковий комплекс і розкішний палац у Качанівці.

У XIII ст. було складено «Чернігівський літопис» – коротку хроніку подій краю від 1587 до 1725 р.

У XIX ст. Чернігівщина переживає період національного відродження. Активно діє Чернігівська громада, до якої входять Леонід Глібов, Борис Грінченко, Михайло Коцюбинський, Софія та Олександр Русови, Ілля Шраг та ін.

Нині Чернігівська область – регіон України, який має значний туристичний потенціал, розвинену промисловість і культуру.

Захоплення викликають вистави Чернігівського обласного академічного українського музично-драматичного театру ім. Т. Шевченка, виступи камерного хору ім. Д. Бортянського, спів кобзаря-лірника Василя Нечепи.

Сьогодні в Чернігівській області функціонує система, яка може забезпечити на достатньому рівні духовні потреби, культурні й туристичні запити громадян. Сприятливі кліматичні умови, різноманітна флора і фауна, наявність природних заповідних об'єктів роблять територію області привабливою для відпочинку. Тут функціонує 13 санаторіїв і будинків відпочинку, профілакторій, бази відпочинку, дитячі табори, пляжі, лісопарки.

Кожен зможе знайти благодатне місце для відпочинку на будь-який смак і «кипенню», та ще й відповідно до хобі, інтересів або активності. Сільські садиби з радістю відкривають двері перед втомленими подорожніми. Гостям пропонують відпочинок у різних куточках Чернігівщини, а найбільше там, де є природні або історико-культурні пам'ятки. Зазвичай господарі поселяють гостей у сільських будинках, що зберігають національний і регіональний колорит, пригощають стравами національної кухні, які готують з натуральних продуктів власного виробництва.

Чернігівщиною можна подорожувати різними видами транспорту. Звичайно, найліпше – автомобілем. Зважаючи,

що Чернігів розташований за дві години їзди від Києва, – це чудове місце для проведення родинних подорожей вихідного дня. А за тиждень можна об’їздити весь регіон, отримавши позитивні враження та багато цікавої інформації про північну область України.

Тож завітайте до Чернігівщини, відвідайте її історичні перлини, пориньте в її цікаве минуле, здивуйте себе відкриттями цього краю.

За матеріалами: Чернігівщина туристична : путівник / [авт. ідеї та упоряд.: Н. Бурець-Струк., О. Матвійчук, М. Морозенко ; редкол.: Н. Бурець-Струк та ін.]. – Київ, 2011. – С. 9–17.

1929

1. **Брік Я.** Місця минулого й майбутнього по Чернігівщині : літ. репортаж / Я. Брік. – Харків : Державне видавництво України, 1929. – 102, [2] с. : іл.

1962

2. **Чернігівщина** : путівник / [упоряд.: А. Левенко, С. Сімонович, М. Яцура]. – Київ : Київ. обл. кн.-газ. вид-во, 1962. – 285, [4] с. : карти, фот.

1967

3. **Чернігівщина** : путівник-довідник / [підгот.: А. Є. Алейнікова та ін.]. – Київ, 1967. – 205 с.

1972

4. **Чернігівщина** : [фотоальбом] / фот.: В. Школьного [та ін.] ; авт. тексту М. Т. Романіка ; редкол.: О. І. Дериколенко та ін.]. – Київ : Мистецтво, 1972. – 199 с. : іл.

1983

5. **Карнабед А. А.** По Черниговщине : краткий путеводитель / А. А. Карнабед, В. А. Карнабед ; [ред. Г. Я. Забрда]. – Киев : Реклама, 1983. – 63, [1] с. : карты, фот.

2002

6. **Чернігівщина** туристична / Упр. з питань молоді і туризму облдержадмін. – Чернігів : Зірка, 2002. – 1 розг. арк. : іл.

2005

7. **Туристичні краєвиди Чернігівщини** : [фотонарис] / Упр. культури і туризму Чернігів. облдержадмін. ; [відп. за вип. С. Терebун ; фотоіл. М. Тищенко]. – Чернігів : Домінант, 2005. – 24 окр. листівки в обкл. : іл. – (Чернігівщина туристична).

2006

8. **Адруг А.** Від давнини до сьогодення / Анатолій Адруг // Літ. Чернігів. – 2006. – № 3. – С. 161–163.

Пам'ятки мистецтва світового значення на Чернігівщині.

9. **Золоте** кільце Сіверщини // Собори наших душ : календар 2006 / [уклад.: В. Туркевич, М. Чубук ; редкол.: В. Ткаченко (голова) та ін.]. – Київ, 2006. – С. 554–561.

Чернігів – Любеч – Ніжин – Новгород-Сіверський – Прилуки.

2007

10. **Бриль К.** Основні напрями розвитку туристичної галузі в Поліському регіоні / К. Бриль // Сіверян. літопис. – 2007. – № 5. – С. 201–205.

11. **Смаль І.** Краща «туристична десятка». Чернігівська область / Ігор Смаль // Краєзнавство. Географія. Туризм. – 2007. – № 14/16. – С. 59–61.

2008

12. **Демченко Т. П.** Матеріали А. А. Карнабеда як об'єкт історико-краєзнавчого дослідження та джерело розвитку туризму в регіоні / Тамара Павлівна Демченко, Людмила Василівна Ясновська // Чернігівські старожитності : наук. зб. / Нац. архітектур.-іст. заповідник «Чернігів стародавній». – Чернігів, 2008. – [Вип. 1]. – С. 234–241.

13. **Чернігівський** подорожник : турист. путівник : Козелець, Чернігів, Ріпки, Любеч, Мена, Сосниця, Короп, Новгород-Сіверський / [упоряд. І. Штанкіна]. – Чернігів : Сіверянські береги, 2008. – 144 с. : фотоіл. кольор.

14. **Чернігівщина incognita** : [історико-краєзнав. альм.] / [редкол.: О. Б. Коваленко (голов. ред.) та ін.]. – 2-ге вид., випр. і допов. – Чернігів : Деснянська правда, 2008. – 383 с. : іл.

2009

15. **Волошук О.** Сіверські шляхи Софії Русової / О. Волошук // Сіверщина. – 2009. – 20 серп. – С. 2.

Благодійний фонд Софії Русової започаткував туристичний маршрут «Чернігівські шляхи Софії Русової».

16. **Путівник.** Чернігівська область / [редкол.: І. Курус (голова) та ін. ; фот.: В. Абузяров та ін.]. – Київ : Богдана, 2009. – 308 с. : іл.

17. **Савчин Л.** Від туристичних маршрутів Чернігівщини – до розширення міжнародної співпраці / Л. Савчин // Зовнішні справи. – 2009. – № 6/7. – С. 56–57 : фот. кольор.

18. **Сіверський дивосвіт** [Електронний ресурс] : [фільм-презентація турист. маршрутів Чернігівщини] / Упр. культури і туризму Чернігів. облдержадмін. – Електрон. дані. – Чернігів : Time Production, 2009. – 1 електрон. опт. диск (DVD-ROM). – (Чернігівщина туристична = Chernihiv Tourism Highlights). – Систем. требования: DVD-ROM дисковод. – Назва з етикетки диска.

19. **Туризм Чернігівщини: проблеми і перспективи** // Сіверщина. – 2009. – 30 лип. – С. 2.

2010

20. **Корнілова Н. В.** Проблеми розвитку туризму в Чернігівській області / Н. В. Корнілова // Географія та туризм. – 2010. – Вип. 10. – С. 65–71.

21. **Музеї видатних земляків Чернігівщини** / Голов. упр. культури, туризму і охорони культур. спадщини Чернігів.

облдержадмін. – Чернігів : [б. в.], 2010. – 15 с. : іл. – (Чернігівщина туристична).

22. **Пізнаваймо** Чернігівщину = Let's explore Chernihiv Land! : туристично-екскурсійні маршрути / Голов. упр. культури, туризму і охорони культур. спадщини Чернігів. облдержадмін. – Чернігів : [б. в.], 2010. – 22 с. : іл. – (Чернігівщина туристична). – Текст укр., англ.

23. **Філоненко І. М.** Краєзнавство і туризм : курс лекцій / І. М. Філоненко, Ю. М. Філоненко ; Ніжин. держ. ун-т ім. М. Гоголя. – Ніжин : НДУ ім. М. Гоголя, 2010. – 213 с.

Комплексна краєзнавча характеристика місцевості на прикладі Чернігівської області.

2011

24. **Чернігівщина** туристична : путівник / [авт. ідеї та упоряд.: Н. Бурець-Струк, О. Матвійчук, М. Морозенко ; редкол.: Н. Бурець-Струк та ін.]. – Київ : [Світ Успіху], 2011. – 415 с. : кольор. іл.

2012

25. **Самко О. О.** Тенденції та перспективи розвитку туристичного ринку Чернігівського регіону / О. О. Самко // Вісник Чернігівського державного технологічного університету. Серія : Економічні науки. – 2012. – № 4. – С. 182–190.

26. **Чернігівщина** туристична : [буклет] / Держ. служба статистики України, Голов. упр. статистики у Чернігів. обл. – Чернігів, 2012. – 8 с. : табл., іл.

27. **Шляхами** Тараса Шевченка. Чернігівщина : [путівник] / [редкол., авт. тексту: С. Л. Лаєвський та ін.]. – Київ : Богдана, 2012. – 273, [2] с. : іл.

2013

28. **Алешугіна Н. О.** Стан і проблеми розвитку сільського туризму в Чернігівській області / Н. О. Алешугіна // Вісник ДІТБ. Серія : Економіка, організація та управління підприємствами туристичної індустрії та туристичної галузі в цілому. – 2013. – № 17. – С. 294–300.

29. **Русанов Ю.** Дворянські садиби Чернігівщини як об'єкт краєзнавчо-туристичної роботи / Юрій Русанов // Краєзнавство. – 2013. – № 1. – С. 131–139 : фот.

30. **Свинаренко Н. О.** Храми Чернігівщини домонгольської епохи: проблеми сучасної вітчизняної історіографії / Н. О. Свинаренко // Гілея. – 2013. – № 76. – С. 88–90.

2014

31. **Алешугіна Н. О.** Можливості розвитку гастрономічного туризму в Чернігівській області / Н. О. Алешугіна, П. Ф. Коваль // Науковий вісник Чернігівського державного інституту економіки і управління. Серія 1 : Економіка. – 2014. – Вип. 2. – С. 50–53.

32. **Будько Є.** Чернігівщина. Зелено і славно / Євген Будько // Міжнарод. туризм. – 2014. – № 4. – С. 138–143 : іл.

33. **Микитчак О.** Туристично-рекреаційні ресурси Чернігівської області / Ольга Микитчак // Вісник Львівського університету. Серія : Міжнародні відносини. – 2014. – Вип. 34. – С. 78–86.

Представлено перелік туристичних ресурсів: природних, історико-архітектурних пам'яток оборонного характеру, сакральних пам'яток, археологічних та літературно-меморіальних пам'яток.

34. **Самойленко Г. В.** Будівництво та архітектура Чернігівщини у ХІХ – на поч. ХХ ст. / Г. В. Самойленко // Література та культура Полісся. Серія : Історичні науки. – 2014. – Вип. 76. – С. 252–298.

2017

35. **Птахів С.** Чернігівщина: край туристичних скарбів / Семен Птахів // Укр. туризм. – 2017. – № 3. – С. 32–35.

2019

36. **Казьміна О.** Підвищуймо показник гостинності України / Олена Казьміна // Укр. туризм. – 2019. – № 3. – С. 50–53 : фот.

Попит на туристичні поїздки є не тільки до найбільших міст України, а й до таких куточків, як дворянські садиби півдня Чернігівської області – Качанівка або Сокиринці, а також дендропарк у Гросянці.

37. **Музеї та заповідники Чернігівщини** : туристичний каталог / Департамент культури і туризму, національностей та релігій Чернігів. облдержадмін., Чернігів. обл. туристично-інформ. центр. – Чернігів, 2019. – 66 с. : фот. – (Чернігівщина туристична).

2020

38. **Антоненко І. Я.** Розвиток туристичного потенціалу Чернігівського регіону / І. Я. Антоненко, В. С. Харенко // Інвестиції: практика та досвід. – 2020 – № 2. – С. 24–28.

Аналіз туристичного потенціалу Чернігівської області, визначено основні аспекти розвитку туризму в регіоні.

39. **Коржинська Т.** Чернігівщина туристична / Тетяна Коржинська // Деснян. правда. – 2020. – 30 січ. – С. 3.

2021

40. **Музеї та заповідники Чернігівщини** / Департамент культури і туризму, національностей та релігій Чернігів. облдержадмін., Орг.-метод. центр контролю та тех. нагляду закл. культури і туризму Чернігів. облради. – [Чернігів] : [б. в.], [2021]. – 55 с. : іл. кольор.

41. **Рекреаційний відпочинок на Чернігівщині** / Департамент культури і туризму, національностей та релігій Чернігів. облдержадмін., Орг.-метод. центр контролю та тех. нагляду закл. культури і туризму Чернігів. облради. – [Б. м. : б. в.], [2021]. – 39 с. : іл. кольор. – (Чернігівщина туристична).

2020

42. **Нові** п'ять районів Чернігівської області / підгот. О. Макуха // Чернігів. вісн. – 2020. – № 30. – С. 4.

Корюківський район; Ніжинський район; Новгород-Сіверський район; Прилуцький район; Чернігівський район.

43. **Пучинець М.** У Чернігівській області буде 5 районів і 57 ОТГ : адмінреформа / Марія Пучинець // Чернігівщина: новини та оголошення. – 2020. – 23 лип. – С. 3 : іл.

КОРЮКІВСЬКИЙ РАЙОН

СОСНИЦЬКА ТЕРИТОРІАЛЬНА ГРОМАДА

СОСНИЦЯ

Сосниця – селище міського типу, адміністративний центр Сосницької територіальної громади, розташована на правому березі річки Убідь. Вперше згадується в Іпатіївському літописі у 1234 р. як місто Чернігівського князівства. В центрі Сосниці в першій половині XVII ст. було збудовано фортецю.

У 1649 р. Сосниця стала сотенним містечком Чернігівського полку. У 1782–1797 рр. входила до складу Новгород-Сіверського повіту. В 1782 р. було затверджено герб Сосниці. З 1802 р. містечко стало повітовим центром Чернігівської губернії. З 1923 р. Сосниця – райцентр, з 1924 р. має статус селища міського типу. Від часів повітового центру в Сосниці залишилось небагато будівель, але дещо цікаве все-таки є. Наприклад, розкішний будинок колишньої жіночої гімназії. Цей невеликий палац збудували у першій половині XIX ст.

На території Сосниці знаходився маєток Полторацьких. Нині від садиби збереглася невелика кам'яниця.

Деякі речі власників мастку можна побачити в Сосницькому краєзнавчому музеї, утвореному в 1920 р. Розміщена

в 6 залах експозиція знайомить глядачів з історією та природою Сосниччини. Зараз фонди музею налічують близько 10 тис. оригінальних експонатів.

Біля музейного будинку знаходиться Покровська церква – пам'ятка архітектури, зведена в 1847 р. Церква дерев'яна. В інтер'єрі зберігся олійний розпис. У первісному вигляді храм, на жаль, не зберігся. Перебудовано все, окрім

дзвіниці. З історії храму також відомо, що в 1930-х рр. Покровську церкву закрили. Натомість під час окупації там було відновлено богослужіння. У 60-х рр. її закрили знову. У приміщенні храму спершу відкрили автошколу, вирізавши у стіні великий в'їзд для машин, згодом облаштували склад. Лише у 1989 р. церкву повернули вірянам.

Сосниця znana далеко за межами України завдяки її видатному уродженцю – всесвітньо відомому кінорежисеру й письменнику Олександру Довженку (1894–1956). У 1960 р. тут було відкрито літературно-меморіальний музей Олександра Довженка, який розміщується на селянському подвір'ї з господарськими будівлями та старою хатою під солом'яною стріхою. Саме тут минули дитячі та юнацькі роки митця, про які він з особливою теплотою та любов'ю згадує в автобіографічній повісті «Зачарована Десна».

1874

44. **Историко-статистическое** описаніе Черниговской епархіи. – Черниговъ : Земская типографія, 1874. – Кн. 6: Уѣзды : Новгородсевѣрскій, Сосницкій, Городницкій, Конотопскій и Борзенскій. – 541, [1] с.

1928

45. **Виноградський Ю. С.** Сосниця та її околиці: Топографічні й археологічні матеріали, перекази та історичні відомості / Ю. С. Виноградський // Чернігів і Північне Лівобережжя: огляди, розвідки, матеріали. – Київ, 1928. – С. 147–169.

1931

46. **Виноградський Ю. С.** Археологічні розшуки на Сосниччині 1927 р. / Ю. С. Виноградський // Хроніка археології та мистецтва. – Київ, 1931. – Вип. 5. – С. 33–44.

1990

47. **Минуле** Сосниці та її околиць / Чернігів. держ. пед. ін-т ім. Т. Г. Шевченка [та ін.] ; [редкол.: О. Б. Коваленко (відп. ред.) та ін.]. – Чернігів, 1990. – 103 с. : іл.

1995

48. **Сорока Н.** Сосницькі церкви / Н. Сорока // Сіверян. літопис. – 1995. – № 3. – С. 80–81.

1999

49. **Кривошея В. В.** Сосниця козацька / В. В. Кривошея, І. І. Кривошея. – Київ : ППіЕД НАНУ, 1999. – 66, [1] с.

2005

50. **Сосницький** край у серці України / [М. П. Адаменко, Ф. Ф. Іваненко, О. І. Сластьон та ін.]. – Харків : Прапор, 2005. – 261, [1] с. : іл.

51. **Сосниця** і Сосниччина на хвилях віків / [авт.-упоряд. Адаменко М. П. та ін.]. – Київ : Український центр духовної культури, 2005. – 227, [6] с. : іл.

2007

52. **Запорожець Т.** Кобзарство на Сосниччині / Т. Запорожець // Вісті Сосниччини. – 2007. – 21 лип.

53. **Мисько С.** Цікаве з історії краю / С. Мисько // Вісті Сосниччини. – 2007. – 12 трав.

2010

54. **Бойко В. М.** Сосниця – європейське місто / В. М. Бойко, В. М. Пригоровський ; Міжнар. фонд «Відродження» [та ін.]. – Чернігів : Лозовий В. М., 2010. – 61 с. : іл.

2011

55. **Решодько Н. Ф.** Джерела мудрості і правди : з історії Сосн. район. друкарні та газети «Вісті Сосниччини» на Чернігівщині / Н. Ф. Решодько. – [Б. м. : б. в.], 2011. – 428, [25] с. : іл.

2012

56. **Адаменко М. П.** Історія Покровського храму / Микола Адаменко. – Сосниця, 2012. – 24 с.

57. **Адаменко М.** Тричі відроджена / М. Адаменко // Час. – 2012. – 15 листоп. – С. 4.

Історія Покровської церкви в Сосниці.

58. **Фтомова І.** Таємниче озеро / Інеса Фтомова // Сіверщина. – 2012. – 14 черв. – С. 13.

Містичні випадки, пов'язані з озером Круглим, що неподалік Сосниці.

2013

59. **Серпанком** легеньким, казками та легендами повіто рідний край: (легенди та перекази Сосниччини) / Сосн. центр. район. б-ка ; [упоряд. Л. Холецька]. – Сосниця, 2013. – 46 с.

2014

60. **Свистун Г.** Сосницькій лазні скоро виповниться 100 років / Геннадій Свистун // Час. – 2014. – 1 трав. – С. 4.

61. **Трейтяченко В.** Людина живе, поки її пам'ятають / Валентина Трейтяченко // Вісті Сосниччини. – 2014. – 23 серп. – С. 4.

Поховання відомих людей Сосниці на селищному кладовищі.

62. **Чигир-Свистун Л.** Як знімали фільм «Зачарована Десна» у Сосниці / Людмила Чигир-Свистун // Час. – 2014. – 2 жовт. – С. 4.

2015

63. **Косяненко В.** Погляд через десятиліття / Василь Косяненко // Вісті Сосниччини. – 2015. – 21 лют. – С. 4

Автор уточнює деякі факти з історії Сосницького театру ХХ ст.

2016

64. **Алея** визначних сосничан з'явилася на площі райцентру // Час. – 2016. – 15 верес. – С. 3.

65. **Сов'як П.** Бджільництво в геральдиці міст і сіл: з історії галузі / Петро Сов'як // Пасіка. – 2016. – № 1. – С. 18–19.

Автор розповідає про герб міста Сосниці на Чернігівщині: на сосні золотий вулик, навколо рояться бджоли і ведмідь лізе за здобиччю.

66. **Трейтяченко В.** Легенди та перекази Сосниччини / Валентина Трейтяченко // Вісті Сосниччини. – 2016. – 6 лют. – С. 4.

67. У Свято-Михайлівському храмі [Сосниця] з'явився іконостас // Час. – 2016. – 12 трав. – С. 1.

2018

68. **Пучинець М.** Велотури Сосницьким краєм / Марія Пучинець // Чернігівщина: новини та оголошення. – 2018. – 2 серп. – С. 9 : фот.

Громадська організація «Сосницькі горизонти» започаткувала велотури рідним краєм.

2019

69. **Жура Ю.** Ще одна візитівка Сосниці – кінокамера [О. П. Довженка] – композиція з металу / Юлія Жура // Вісті Сосниччини. – 2019. – 21 верес. – С. 1–3, 5.

У Сосниці на День міста відкрили скульптурну композицію з металу – кінокамеру О. П. Довженка до його 125-річчя від дня народження.

70. **Запорожець Т.** Сосницький театр [з початку ХХ ст. до 1943 р. / Тетяна Запорожець // Світ-інфо. – 2019. – 21 берез. – С. 13.

71. **Шевченко В.** Край, оспіваний Довженком. Вас вітає Сосниця! : [альб. фотоіл.] / Віктор Шевченко. – Чернігів : [б. в.], [2019]. – [22] с.: кольор. фотоіл.

2020

72. **Пучинець М.** Велопрокат в Сосниці допоможе розвивати туризм / Марія Пучинець // Чернігівщина: новини та оголошення. – 2020. – 5 листоп. – С. 2.

2021

73. **Хвоя Л.** Сосниччина нас здивувала, порадувала й зачарувала / Людмила Хвоя // Деснянка. – 2021. – 22 лип. – С. 8 : фот.

Враження від перебування у складі групи «Сосниччина туристична».

СОСНИЦЬКИЙ КРАЄЗНАВЧИЙ МУЗЕЙ ІМ. Ю. С. ВІНОГРАДСЬКОГО

Будинок, в якому зараз знаходиться Сосницький краєзнавчий музей ім. Ю. С. Виноградського, був побудований лікарем Щербаковим у 1870 р. З 1890 р. належав

князю Волконському. В 1899 р. він був капітально відремонтований, про що свідчить дата на металевій прикрасі при вході в будинок. Останній власник будинку – лікар П. В. Ольденборгер.

1 липня 1920 р. рішенням повітового комітету в ньому відкрили музей. Засновником музею став уродженець Сосниці Юрій Степанович Виноградський – юрист за професією, а за покликанням – історик.

Спочатку це був історико-археологічний музей, а з 1947 р. – краєзнавчий.

У роки Другої світової війни будинок музею був реквізований, а всі колекції винесені. Проте засновнику вдалося зберегти більшу частину фондів музею.

В 1954 р. до музею надійшли фонди закритого тоді Новгород-Сіверського краєзнавчого музею.

В 1957–59 рр. на базі музею була створена філія – Сосницький літературно-меморіальний музей О. П. Довженка, яка в 1969 р. була передана у відання Чернігівського історичного музею, а з 1992 р. стала самостійним музеєм обласного підпорядкування.

Сьогодні музей має 2 відділи, які розміщені в 6 залах.

Відділ природи побудований на матеріалах, що характеризують особливості геологічної будови краю, рельєфу, ґрунту, рослинного та тваринного світу Сосниччини.

У трьох залах розміщений відділ історії. Зал археології представлений експонатами з часів палеоліту і закінчуючи XIII ст.

Зал етнографії побудований на колекційних показах експонатів різних верств населення краю.

Крім них, у музеї діє виставковий зал, в якому демонструються виставки «Вишивка та ткацтво» і «Грошові

знаки» з фондів музею. Періодично виставляються вироби місцевих народних умільців.

За матеріалами Сосницького краєзнавчого музею ім. Ю. С. Виноградського

1925

74. **Виноградський Ю. С.** [Повідомлення про діяльність Сосницького історико-археологічного та етнографічного музею з дня його заснування] / Юрій Степанович Виноградський // Бюлетень Кабінету антропології та етнології ім. Хв. Вовка. – Київ, 1925. – Ч. 1. – С. 26.

1942

75. **Виноградський Ю. С.** Сосницький музей / Ю. Виноградський, В. Білоровська // Українське Полісся. – 1942. – 10 черв.

1950

76. **Бандура П.** Сосницькому музею 30 років / П. Бандура // Деснян. правда. – 1950. – 8 січ.

77. **Виноградський Ю. С.** В краєзнавчому музеї [Сосниці] / Ю. Виноградський, Я. Халимоненко // Деснян. правда. – 1950. – 9 серп.

1960

78. **Єдомаха І.** Найстаріший краєзнавець [Ю. С. Виноградський] / І. Єдомаха // Деснян. правда. – 1960. – 23 жовт.

1961

79. **Сосницький краєзнавчий музей** : путівник / [уклад.: Д. Лав'юк та ін.]. – Київ : Київ. обл. кн.-газ. вид-во, 1961. – 99 с. : іл.

1964

80. **Сорока І. Л.** Слово про ентузіаста-краєзнавця [Ю. С. Виноградського] / І. Л. Сорока // Народна творчість та етнографія. – 1964. – № 3. – С. 58–60.

1966

81. **Петров В. П.** Краєзнавець Ю. С. Виноградський / В. П. Петров // Укр. іст. журн. – 1966. – № 12. – С. 116–117.

1970

82. **Степанюк М.** Скарбниця історії краю (Сосницькому краєзнавчому музею – 50 років) / М. Степанюк // Деснян. правда. – 1970. – 30 черв.

1971

83. **Музиченко С. М.** До 50-річчя заснування Етнографічної комісії Всеукраїнської Академії Наук / С. М. Музиченко // Укр. іст. журн. – 1971. – № 6. – С. 128–130.

С. 129: Про Ю. С. Виноградського.

1972

84. **Березанская С. С.** Средний период бронзового века в Северной Украине / С. С. Березанская. – Киев : Наукова думка, 1972. – 264 с.

С. 7, 81–82: Про археологічний відділ Сосницького музею.

1990

85. **Мірошніченко М. М.** Сосницькому краєзнавчому музею – 70 років / М. М. Мірошніченко // Минуле Сосниці та її околиць / Чернігів. держ. пед. ін-т ім. Т. Г. Шевченка [та ін.] ; [редкол.: О. Б. Коваленко (відп. ред.) та ін.]. – Чернігів : [б. в.], 1990. – С. 4–5.

86. **Ткаченко В. В.** Ю. С. Виноградський про археологічні роботи Сосницького історико-краєзнавчого музею (1920–1955) / В. В. Ткаченко, Л. В. Ясновська // Минуле Сосниці та її околиць / Черніг. держ. пед. ін-т ім. Т. Г. Шевченка [та ін.] ; [редкол.: О. Б. Коваленко (відп. ред.) та ін.]. – Чернігів : [б. в.], 1990. – С. 14–15.

1993

87. **Сапон В.** Музею – ім'я засновника [Ю. С. Виноградського] / Володимир Сапон // Деснян. правда. – 1993. – 12 лют.

1996

88. **Кравченко М. П.** Сосницький краєзнавчий музей та роль Ю. С. Виноградського у його створенні / М. П. Кравченко // Скарбниця української культури: матеріали ювіл. наук. конф., присвяченої 100-річчю Чернігів. іст. музею ім. В. В. Тарновського. – Чернігів, 1996. – С. 90–91.

2004

89. **Кравченко М.** Сосницький краєзнавчий музей / М. Кравченко // Чернігівщина краєзнавча : календар 2005. – Київ, 2004. – С. 452–454.

90. **Пригоровський В.** Залюблений у землю Сіверську (Ю. С. Виноградський) : [іст.-краєзнав. нарис] / В. Пригоровський – Чернігів, 2004. – 56 с.

2005

91. **Мисько С.** І гордість наша, і слава: до 85-річчя Сосницького краєзнавчого музею ім. Ю. С. Виноградського / С. Мисько // Вісті Сосниччини. – 2005. – 25 черв.

2006

92. **Ясинська О.** Краще все-таки один раз побачити, ніж сто раз почути / О. Ясинська // Час. – 2006. – 19 трав.
Сосницький краєзнавчий музей.

2010

93. **Сластьон О.** Сосницький краєзнавчий: минуле і сьогодні / О. Сластьон // Вісті Сосниччини. – 2010. – № 25. – С. 5.

94. **Юрій Степанович Виноградський** : біобібліогр. покажч. / упоряд.: В. М. Пригоровський, П. В. Грищенко ; наук. ред. О. Б. Коваленко ; ред. І. Я. Каганова ; відп. за вип. П. В. Грищенко. – Чернігів, 2010. – 21 с. – («Історики та краєзнавці Чернігівщини»; вип. 15).

2012

95. **Пирог А.** Про сосницьких вампірів, мамонтів та скарби / Алла Пирог // Деснянка вільна. – 2012. – 29 берез.

Про Сосницький краєзнавчий музей, який зберігає таємницю чернігівського полковника В. Дуніна-Борковського, археологічну колекцію та ін. скарби.

2013

96. Адаменко М. П. Володар казкових скарбів (слідами Ю. С. Виноградського) / М. П. Адаменко. – Ніжин : Аспект-Поліграф, 2013. – 288 с.

97. Бойко Н. О. Становлення Ю. С. Виноградського-краєзнавця / Н. О. Бойко // Сіверщина в історії України : зб. наук. пр. – Київ : Глухів, 2013. – Вип. 6. – С. 407–410.

На підставі нововиявлених джерел розглянуто чинники, які вплинули на формування життєвої позиції краєзнавця, історика та архівіста Ю. С. Виноградського. Проаналізовано його походження, наведено нові відомості щодо членів родини Виноградських, з'ясовано, які зовнішні фактори зумовили життєвий вибір краєзнавця.

2014

98. Бойко Н. До історії родини Виноградських / Наталія Бойко // Вісті Сосниччини. – 2014. – 17 трав. – С. 14.

Ю. С. Виноградський (1873–1984) – засновник Сосницького краєзнавчого музею.

2015

99. Бойко Н. Нововиявлена автобіографія Ю. С. Виноградського / Н. Бойко // Сіверян. літопис. – 2015. – № 5. – С. 52–57.

100. Мисько С. Сосницький краєзнавчий: минуле і сьогодення / Світлана Мисько // Вісті Сосниччини. – 2015. – 27 черв. – С. 4.

2019

101. Свистун Г. Дещо з розвитку краєзнавчого руху на Сосниччині: до 100-річчя Сосницького краєзнавчого музею ім. Ю. С. Виноградського / Геннадій Свистун // Вісті Сосниччини. – 2019. – 28 верес. – С. 4 ; 5 жовт. – С. 4.

2020

102. **Сосницькому** краєзнавчому музею ім. Ю. С. Виноградського – 100 років. Спочатку він був історико-археологічним, а з 1947-го – краєзнавчим // Час. – 2020. – 2 лип. – С. 1 : фот.

103. **Чепурний В.** Сто років [Сосницькому] музею / Василь Чепурний // Голос України. – 2020. – 4 лип. – С. 14 : фот.

104. **Шевченко В.** [Сосницькому] краєзнавчому музею 100 років / Віктор Шевченко // Вісті Сосниччини. – 2020. – 4 лип. – С. 1, 6 : фот.

СОСНИЦЬКИЙ ЛІТЕРАТУРНО-МЕМОРІАЛЬНИЙ МУЗЕЙ ОЛЕКСАНДРА ДОВЖЕНКА

Сосницький літературно-меморіальний музей О. П. Довженка присвячений життю і творчості видатного українського кінорежисера, сценариста, письменника і художника Олександра Петровича Довженка, класика світового кінематографа.

23 січня 1960 р. музей Довженка прийняв перших відвідувачів.

Спочатку він був частиною Сосницького краєзнавчого музею, а в 1969 р. став філією Чернігівського історичного музею. Лише 1992 р. музей став самостійним музеєм обласного підпорядкування.

Створення музею розпочалося ще в 1957–1959 рр. Після смерті митця при Спільці письменників України було створено комісію з літературної спадщини Довженка.

29 грудня 1958 р. було виділено кошти на відкриття філії музею при Сосницькому краєзнавчому музеї. Для збору матеріалів до музею було розіслано сотні листів до тих, хто знав Довженка, з проханням відгукнутися й надіслати речі, пов'язані з іменем письменника. Першими експонатами були пам'ятні речі, передані дружиною Довженка – Юлією Іполітівною Солнцевою.

У Сосниці збирали речі в родичів та сусідів. У фондах музею налічується близько 6 тис. експонатів. Збереглася меморіальна садиба з батьківською хатою, клунею, старим колодязем і садом, що відтворюють обстановку, в якій минуло дитинство Довженка. Тут зібрано цінні меморіальні речі, численні етнографічні пам'ятки селянського побуту (коліска, святковий одяг, господарський реманент, ткацький верстат, скриня, рушники та ін.), частина з яких належала членам родини Довженків. Протягом багатьох років зусилля усіх поколінь наукових працівників музею були спрямовані на те, щоб показати життєвий подвиг Довженка.

Літературно-меморіальний музей О. П. Довженка складається з двох частин: меморіальної садиби та приміщення літературної експозиції.

До меморіальної садиби входять: батьківська хата під солом'яною стріхою, клуня, погребня, колодязь із журавлем, ворота з дахом-вістрячком та отворами, в яких селилися голуби. Садиба огорожена плотом «дівоча

коса». На її території знаходиться сад, який щосені, як і за життя родини Довженків, пригощає червонобокими яблуками та солодкими грушами.

Приміщення літературної експозиції знайомить з життєвим та творчим шляхом Довженка-митця. В літературній експозиції кожен період життя Олександра Довженка показаний на тлі епохи. Спочатку відвідувач потрапляє у світ дитинства Сашка-школяра, знайомиться з Сосницею кінця XIX – початку XX ст. По-домашньому виглядає куточок із хатніми оберегами, давніми фото. Тут книги, сторінок яких торкалася рука малого Довженка-учня, запис із метричної книги про його народження, відомості про батькове господарство.

Далі дорога веде нас через Глухів, Житомир, Київ, Варшаву та Берлін до Харкова, тодішньої столиці України, де Довженко поринув у світ мистецтва, працюючи художником-карикуристом у газеті «Вісті ВУЦВК». І саме там визріла у нього думка перенести статичні картини й образи художнього полотна на біле полотно кіноекрана, надати їм руху, динаміки, наситити емоціями.

Приїзд на Одеську кінофабрику знаменує початок нового життя Олександра Довженка. Там народжується геніальний майстер екрана, якому судилося стати найяскравішою постаттю в українському кіно XX ст.

Відвідувачі мають змогу заглянути у творчу лабораторію письменника – його робочий кабінет. Свого часу були привезені з квартири Олександра Довженка меблі, особисті речі, які понад 30 років після смерті чоловіка зберігала Юлія Солнцева.

Цікаво подана творчість кінорежисера періоду Другої світової війни. Для цього відведено окремий зал, оформлений у чорному кольорі.

За матеріалами Сосницького літературно-меморіального музею Олександра Довженка

1984

105. **Літературно-меморіальний музей О. П. Довженка в Сосниці** : короткий путівник / [М. А. Січко та ін.]. – Київ : Реклама, 1984. – 44, [2] с. : іл.

1996

106. **Мірошниченко М. М.** Історія Сосницького літературно-меморіального музею О. П. Довженка / М. М. Мірошниченко // Скарбниця української культури : матеріали ювіл. наук. конф., присвяч. 100-річчю Чернігів. іст. музею ім. В. В. Тарновського / Чернігів. іст. музей ім. В. В. Тарновського, Сектор польової археографії Ін-ту укр. археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського НАН України. – Чернігів : Сіверянська думка, 1996. – С. 92–94.

2000

107. **Літературно-меморіальний музей О. П. Довженка в Сосниці** – [Б. м. : б. в.], 2000. – [14] с. : іл. – Укр., англ.

2004

108. **Сосницький літературно-меморіальний музей О. П. Довженка.** – Чернігів : Деснянська правда, 2004. – 9 с. : іл.

2007

109. **Літературно-меморіальний музей О. П. Довженка в Сосниці** / Упр. культури і туризму Чернігів. облдержадмін., Наук.-метод. центр розвитку туризму Чернігів. обл. ради. – Чернігів : Домінант, 2007. – 1 розг. арк. : іл. – (Чернігівщина туристична).

2010

110. **Плитник О.** Музей О. П. Довженка – візитна картка Сосниччини : [до 50-річчя музею] / О. Плитник, М. Мірошниченко // Вісті Сосниччини. – 2010. – № 6. – С. 5.

2011

111. **Мусієнко Р.** Очі з вирію: все новими експонатами поповнюється один із всесвітньо значимих осередків

духовності, розташований на Чернігівщині / Ростислав Мусієнко // Деснян. правда. – 2011. – 29 жовт. – С. 4.

Музей О. Довженка в Сосниці.

2013

112. **Савіна М.** Сосниця запрошує в гості до Довженка / Марія Савіна // Чернігівщина: новини та оголошення. – 2013. – 2 трав. – С. 8.

Про літературно-меморіальний музей О. П. Довженка.

113. **Стах А.** Довженкова Сосниця / А. Стах // Літ. Україна. – 2013. – 29 серп. – С. 16.

2014

114. **Музей** взяв участь у створенні документального фільму // Час. – 2014. – 27 берез. – С. 4.

Сосницький літературно-меморіальний музей О. П. Довженка взяв участь у створенні документального фільму «Мислитель і поет».

115. **Наконечна Л.** Довженків сад : до 120-річчя від дня народження О. П. Довженка / Любов Наконечна // Вісті Сосниччини. – 2014. – 6 верес. – С. 4.

2015

116. **Ковальчук М.** Музей Довженка в Сосниці / Мар'яна Ковальчук // Літ. Чернігів. – 2015. – № 3 (71). – С. 196.

117. **Мовчан В.** «Музей цей – воістину сонячний храм духовності» / Валентина Мовчан // Вісті Сосниччини. – 2015. – 21 лют. – С. 5.

118. **Наконечна Л.** Колиска генія: Сосницькому музею О. П. Довженка – 55 років / Любов Наконечна // Вісті Сосниччини. – 2015. – 17 січ. – С. 3.

119. **Трейтяченко В.** Чи хто врятує сад Довженка? / Валентина Трейтяченко // Вісті Сосниччини. – 2015. – 30 квіт. – С. 6.

2016

120. **Наконечна Л.** Літературно-меморіальний музей Олександра Довженка в Сосниці / Любов Наконечна, Оксана Плитник // Дивослово. – 2016. – № 6. – С. 63–64.

121. **Пригоровська Л. О. П.** Довженко і Сосниччина. З географічно-красознавчих матеріалів про пам'ятні місця митця / Л. Пригоровська // Наука і суспільство. – 2016. – № 9/10. – С. 27–32.

122. **Сивоконь О.** Побут родини Довженків – нова музейна експозиція / О. Сивоконь // Наука і суспільство. – 2016. – № 11/12. – С. 49–51

Вперше за 56 років існування музею для огляду представлено клуню.

123. **Сивоконь О.** Розширилася експозиція музею / Олена Сивоконь // Вісті Сосниччини. – 2016. – 17 верес. – С. 3.

124. **Сивоконь О.** Творче життя музею О. П. Довженка / Олена Сивоконь // Вісті Сосниччини. – 2016. – 23 січ. – С. 3.

2019

125. **Пучинець М.** Музею Довженка – 60 років! / Марія Пучинець // Чернігівщина: новини та оголошення. – 2020. – 30 січ. – С. 10.

2020

126. **На Чернігівщині** відзначили 60-річний ювілей Сосницького літературно-меморіального музею Олександра Довженка // Літ. Україна. – 2020. – 1 лют. – С. 2.

127. **Чепурний В.** Як Іван Козловський відкрив музей Олександра Довженка / Василь Чепурний // Голос України. – 2020. – 25 берез. – С. 11 : портр.

Зі спогадів очевидців.

128. **Шевченко В.** Відзначили 60-річчя [Сосницького літературно-меморіального музею О. Довженка / Віктор Шевченко // Вісті Сосниччини. – 2020. – 1 лют. – С. 2.

2021

129. **На території** музею побудували «готель» для комах // Деснянка. – 2021. – 22 лип. – С. 16.

У Сосницькому літературно-меморіальному музеї О. Довженка створили «готель» для комах для саду комах.

НІЖИНСЬКИЙ РАЙОН

НІЖИНСЬКА ТЕРИТОРІАЛЬНА ГРОМАДА

НІЖИН – ТУРИСТИЧНА ТА ІСТОРИКО-КУЛЬТУРНА ПЕРЛИНА УКРАЇНИ

Місто Ніжин – вишукана архітектурна перлина не тільки Чернігівщини, а й України, що входить до системи екскурсійного маршруту «Намісто України». За підрахунками фахівців у місті знаходиться близько 300 історичних будівель, з яких понад 70 мають культурну та історичну цінність. Величні барокові храми, старовинні церкви, історичні будівлі у комплексі з житловими, торгово-громадськими спорудами створюють виразний ансамбль і неймовірно привабливу ауру старовинного міста. Але крім цього, місто має яскраву і насичену подіями історію.

Ніжин – друге після Чернігова найбільше місто Чернігівської області, промисловий і культурний центр, який постав на здавна обжитих людськими берегах річки Остер, на перетині водних і сухопутних торгових шляхів.

Місто Ніжин по праву можна вважати одним із найцікавіших в історичному та містобудівельному плані в Лівобережній Україні. Засноване за часів великого князя Київського

Володимира Святославича (X–XI ст.) на болотистих берегах річки Остер, місто вже в ті далекі часи відіграло важливу роль в економічному та суспільно-політичному житті Київської держави. Про це свідчать знайдені археологами залишки двох давніх городищ (X–XIII та XII–XIII ст.) з розлогими посадами та розвинутою сільською околицею, а також найбільший скарб давньоруських срібників часів Володимира Великого та Ярослава Мудрого (перша чверть XI ст.).

Щодо походження назви, то до сьогодні одностайності серед дослідників немає: початки родоводу сучасного Ніжина вбачають у літописних Уненежі (1147) та Ніжатині (1078). Документально Ніжин вперше згадується у «Повісті временних літ» за Іпатіївським списком 1078 р. під назвою Нежатин.

Містобудівний розвиток Ніжина був нерівномірним, чергуючи періоди піднесення з відвертим занепадом міського життя та згасанням будівельної активності. Перший період – княжий або давньоруський – був припинений монгольським руйнуванням 1239–1240 рр. Місцеві жителі, за археологічними даними, були змушені залишити своє місто і відійти під захист непрохідних Остерських боліт. Враховуючи, що і культова, і цивільна (житлова й фортифікаційна) забудова тогочасного града була дерев'яною, а головною «зброєю масового знищення» – вогонь, то пам'яток цієї доби в Ніжині годі шукати; всі сподівання покладаються на майбутні археологічні дослідження.

У документах XIV ст. місто Ніжин (уже під близькою до сучасної транскрипції назвою «Нежинское городище», а з 1366 або 1381 – вперше документально засвідчена сучасна назва міста) фігурує як оборонний форпост у складі Остерського повіту Київського князівства, що означає початок наступного містобудівного етапу – литовсько-польського.

Потужним містобудівним стимулом для Ніжина стало надання йому в 1625 р. королівською владою Магдебурзького права – адміністративного й економічного самоврядування, що надалі визначило його розвиток як власне міста, стимулюючи розвиток ремесла та торгівлі, що сприяло демографічному зростанню (за допомогою переселенців і природного приросту населення), а відтак – і будівничій активності в місті. З цього часу урбанізаційні процеси в Ніжині набувають регулярного та систематичного характеру.

На польський (перша половина XVII ст.) і наступний козацький (середина XVII – друга половина XVIII ст.) періоди історії міста припадає формування основних принципів містоутворення Ніжина (фортифікаційне й адміністративне ядро, елітні квартали навколо нього та ремісничі посади й аграрні передмістя, розміщені за радіально-концентричним принципом); викристалізувалися три основні частини історичного міста: Замок, Старе Місто (або Горб) та Нове Місто.

Наслідком зазначених процесів, що сприяли зосередженню в місті значних коштів, стає цегляне будівництво, яке набуває свого розквіту в другій половині XVII – XVIII ст. Ніжин вступив у добу українського бароко. У місті збереглося три собори та 16 церков. Усі вони виконані у стилі бароко та класицизму. Були побудовані в основному за кошти певних спільнот. Про кожну з церковних пам'яток варто розповісти окремо.

Розпочнемо з найдавнішої та найпомітнішої споруди міста – Миколаївського собору (1655–1658). Це найстаріший 55-метровий храм у формах раннього козацького бароко на Чернігівщині, і один з найстаріших в Україні. Завдячуючи козакам Ніжинського полку, зокрема братам-полковникам Золотаренкам, є одним із перших п'ятибанних барокових храмів на Лівобережній Україні. Він стає історичним

центром стародавнього Ніжина, поступово довкола нього складається архітектурний ансамбль центральної Соборної площі міста. Миколаївський собор – перший кам’яний храм Ніжина. Сьогодні собор є найдавнішою архітектурною пам’яткою міста. За роки свого існування храм пережив нелегкі часи. Спочатку за «Літописом Самовидця» від 18 червня 1663 р. собор став центром драматичних подій, пов’язаних з Чорною радою. Під час жовтневого перевороту храм втратив внутрішнє оздоблення та головну святиню – ікону Божої Матері. З 1920 по 1939 р. храм використовувався як сховище солі. Постраждав у роки Другої світової війни.

Зусиллями митрополита Стефана Яворського та за фінансової підтримки гетьмана Івана Мазепи було зведено центральну будівлю Благовіщенського чоловічого монастиря – Благовіщенський собор (1702–1716). У 1716 р. відбулося урочисте освячення Благовіщенського собору, якому відразу ж дали назву Богородичного Назарету. Благовіщенський собор став видатною в Україні бароковою будівлею та другим, після Миколаївського собору, великим храмом у Ніжині. Особливістю його стало те, що під склепінням південно-східної бані влаштовано спеціальний майданчик, де певний час зберігали бібліотеку, започатковану Яворським. Серед вишуканих святинь вирізнявся образ Пресвятої Богородиці у срібній ризі й золотій короні, всипаній діамантами. У часи, коли радянська влада використовувала храм під склади, іконостас собору було зруйновано, а поховання – пограбовано. Безслідно зникли святині. Відродження храмової будівлі розпочалося у 1999 р.

Біля Благовіщенського монастиря, є ще одна церква, яку можна назвати найкрасивішою в місті. Це церква Іоанна Богослова (1752). Ця легка ажурна споруда дуже нагадує за своїм стилем церкви Миколи та Покрови на київському Подолі, або навіть собор Різдва Богородиці в Козельці.

Архітектором тих церков є видатний майстер українського бароко Іван Григорович-Барський. А от про те, що він є автором ніжинської церкви Іоанна Богослова, достовірних відомостей нема. Але характерний почерк Григоровича-Барського у цій церкві дуже помітний. Архітектура цього храму надзвичайно витончена, і разом з тим дуже оригінальна: церква двоповерхова, а з одного боку до неї прибудовані цікаві сходи. У дворі цієї церкви знаходиться будинок, в якому в 1773 р. народився Юрій Лисянський – син місцевого священника, нащадок козацько-старшинського роду, видатний мореплавець.

Наступна – Покровська церква (1757–1765). Черговий зразок барокової архітектури. Стримана та струнка. З площі, на якій вона розташована, видно ще один храм – Пантелеймоно-Василівський (1769–1788). Невеликий храм у стилі все того ж бароко – єдина церква, яку не було закрито в радянський період.

Якщо піти на захід від центру, то на вулиці Овдіївській є Вознесенська церква, збудована на початку XIX ст., у вигляді якої збереглися барокові риси, а також Введенський жіночий монастир з центральною спорудою – Введенською церквою (1778) у стилі українського бароко.

У XVII–XVIII ст., завдяки розташуванню на торговельних шляхах, Ніжин стає багатонаціональним містом. Великі пільги у торгівлі тоді були надані грецьким купцям, тому саме ця громада була найчисленнішою та найвпливовішою серед переселенців. Греки інтенсивно торгували суконними виробами, тканинами, золотом, сріблом. Завдяки їм з 1675 р. Ніжин на ціле століття стає одним із найбільших торговельних центрів Лівобережжя.

Торговці-греки певною мірою сприяли розбудові міста, тому нинішній Ніжин вирізняється добірним присмаком античності, що виразно проступає із давніх міських забудов.

Уподобавши найвищу та найзручнішу частину тогочасного Ніжина (Старого Міста), греки створили тут власний релігійний, адміністративний, комерційний та освітній центр. У архітектурному плані його формування набуло цілісних рис на початку останньої третини XVIII ст.: було збудовано Михайлівську (парафіяльну) церкву (1729) та церкву Всіх Святих (1760), будинок грецького магістрату (1785), грецького училища (1817); поруч сформувався й житловий (дерев'яний) грецький квартал. Ще у Ніжині збереглася старовинна аптека (1777), відкрита теж греком, лікарем Михайлом Лігдою. Знаходиться аптека навпроти базару. Крім того, на північній окраїні міста сформувався грецький поховальний комплекс: кладовище з цвинтарною церквою Олени та Костянтина (1821) та грецьким богоугодним закладом (1820).

Загалом у Ніжині збереглася досить велика кількість старовинної забудови. Численні одноповерхові будиночки, зовсім непримітні, раптом виявляються двохсотлітніми пам'ятками історії. І ми тут далеко не про все написали, а тільки про найпомітніше. Насправді в Ніжині зберігся величезний історико-архітектурний спадок, який міг би бути цікавий загалу туристів. Але все потребує реставрації, ремонту, відновлення.

1959

130. П'явко М. Ф. Чому в Ніжині немає музею М. Заньковецької? / М. Ф. П'явко // Деснян. правда. – 1959. – 2 жовт. – С. 3.

1964

131. Щепенко М. Біографія міста : [Ніжин з давніх часів до 60-х років XX ст.] / М. Щепенко // Вітчизна. – 1964. – № 6. – С. 213–216.

1968

132. **Сіментов Ю. Я.** Краєзнавчі матеріали з історії Чернігівщини : посіб. для вчителів / Ю. Я. Сіментов, М. Т. Яцура. – Київ, 1968. – 170 с.

С. 118–122, 126, 127, 132, 134, 135, 139, 140, 157, 159, 160, 163, 165, 166: м. Ніжин, 20–60-ті р. ХХ ст.

1970

133. **Автошляхами** України : путівник-довідник. – Київ : Реклама, 1970. – 376 с. : іл.

С. 20, 344: м. Ніжин.

1983

134. **Костенко І.** Ніжин / І. Костенко, В. Симоненко // Пам'ятники України. – 1983. – № 3. – С. 43–46.

1990

135. **Малаков Д. В.** По історичних містах Київської Русі : фотопутівник / Д. В. Малаков, Є. А. Дерлеменко. – Київ : Мистецтво, 1990. – 311 с. : іл.

С. 223–235: м. Ніжин.

1993

136. **Скільки** ж років Ніжину? : [підготовка до 1000-ліття міста] // Ніжин. вісн. – 1993. – 16 берез. – С. 2.

1994

137. **Ніжин і Ніжинщина** : іст.-краєзнав. матеріали / редкол.: В. П. Перістик, Є. М. Страшко, С. М. Родін ; відп. за вип. А. Г. Харченко. – Ніжин, 1994. – Вип. 1. – 24 с.

138. **Онищенко Н.** Замулене джерело / Н. Онищенко // Деснян. правда. – 1994. – 13 січ. – С. 4.

Про необхідність зробити музеєм єдиний в Україні меморіальний будинок М. К. Заньковецької.

1995

139. **Шуст М. Н.** У Ніжині, над Остром : у 2 ч. / М. Н. Шуст. – Чернігів : [Ред.-вид. відд. ком. у справах преси та інформ.], 1995. – 190, [1] с.

1996

140. **Зільберман Е.** З ніжністю до Ніжина : [огляд статей і окремих видань, присвячених Ніжину] / Е. Зільберман // Ніжин. вісн. – 1996. – 21 верес. – С. 2.

141. **Самойленко Г.** Нариси культури Ніжина / Г. Самойленко, О. Самойленко, С. Самойленко. – Ніжин: НДП, 1996. – Ч. 3. – 224 с.

1998

142. **Каганов Ю.** Старе і нове мереживо Ніжина : [старі і нові зразки художньої ковки й литви огорож] / Ю. Каганов ; фот. А. Бублик // Ніжин. вісн. – 1998. – 5 верес. – С. 4.

143. **Самойленко Г. В.** Нариси культури Ніжина / Г. В. Самойленко, С. Г. Самойленко. – Ніжин : Наука-Сервіс, 1998. – Ч. 4: Забудова міста та архітектурні пам'ятки XVII–XX ст. – 99, [6] с. : іл., карти.

2000

144. **Греки в Ніжині** : зб. ст. і матеріалів / Ніжин. держ. пед. ун-т ім. М. Гоголя ; [ред.: Самойленко Г., Астаф'єв О. ; упоряд. та авт. прим. Морозов О.]. – Ніжин : [б. в.], 2000. – 52, [2] с. : іл. – (Ніжинська старовина ; вип. 1).

2002

145. **Самойленко Г. В.** Ніжине мій... / Г. В. Самойленко ; фот.: Т. Д. Пінчук, В. М. Кичко. – Київ : Парлам. вид-во, 2002. – 131 с. : фот., іл.

146. **Самойленко Г.** Ніжин – місто театральне : [з історії НДТ ім. Коцюбинського від заснування до сьогодення] / Г. Самойленко // Вісті. – 2002. – 22 лют. – С. 11.

2003

147. **Дудка Г. І.** Nizhyn = Ніжин : іст.-краєзнав. нарис / Г. І. Дудка, В. І. Ярепко ; фот.: Т. Д. Пінчук, В. М. Кичко. – Ніжин : Вид-во НДПУ, 2003. – 36 с : іл. – Англ., укр.

148. **Місто Ніжин запрошує** / [ред.: С. О. Краснікова, В. І. Кашлюк]. – Ніжин : Аспект-Поліграф, 2003. – 31 с. : іл.

Висвітлено ключові моменти історії Ніжина з 1078 р.

2004

149. **Історія** Ніжина мовою дат / Ніжин. міська. благод. орг. «Благодійний фонд «Ніжен» ; упоряд. М. П. Шкурко. – 2-ге вид., випр. і допов. – Луцьк : Волинська обласна друкарня, 2004. – 178 с. : іл.

У хронології подано історію Ніжина в подіях, особах, фактах із 988 по 2003 рік.

150. **Коткова Л. І.** Мікротопонімія міста Ніжина : посібник / Л. І. Коткова. – Ніжин, 2004. – 37 с.

151. **Ніжин:** древній і завжди юний. Добірка матеріалів, досліджень з історії, краєзнавства та топоніміки Ніжина за останні роки ХХ століття / авт.-упоряд. Л. Б. Петренко. – Ніжин : Аспект-Поліграф, 2004. – 384 с. : іл., карт.

2005

152. **Кулик В.** Торгівля у Ніжині у ХІХ ст. / В. Кулик // Сіверян. літопис. – 2005. – № 5. – С. 40–44.

153. **Місто** Ніжин з найдавніших часів до 1917 року : бібліогр. покажч. / Ніжин. міська благод. орг. «Благод. фонд «Ніжен» ; [упоряд. Гранатович Л. В.]. – 2-ге вид., перероб., допов. – Ніжин : Гідромакс, 2005. – 297 с.

154. **Сапон В.** Таємниці назв наших міст і сіл / В. Сапон. – Чернігів : Чернігівські обереги, 2005. – 64 с.

С. 35–36: м. Ніжин.

2006

155. **Легенди** Ніжина : набір. худож. листівок / авт. проект Л. Руденко ; фот. І. Волосянкіна. – Прилуки : Аір-Поліграф, 2006. – 12 листівок. – Укр., англ.

156. **Пономар О. П.** Ніжин – місто творців : [турист. маршрут] / О. П. Пономар. – Ніжин : Аспект-Поліграф, 2006. – 18 с. : іл.

157. **Рудик І.** Тисячолітній Ніжин : [історія і сучасність] / І. Рудик ; фот. В. Кичка // Вісті. – 2006. – 31 берез. – С. 3.

2007

158. **[Брагинський]** Мані Лейб. Ніжин / Мані Лейб ; пер. з ідишу Валерії Богуславської. – Київ ; Житомир : Слог, 2007. – 134 с.

Автор та назва паралельно українською та ідиш. Справжнє ім'я автора – Брагинський Мані Лейб.

159. **Власовець Ю.** Ніжин древній і сучасний : літ.-худож. вид. / Ю. Власовець. – Ніжин, 2007. – 56 с. : фотоіл.

160. **Остапчук В.** Нежатин, Унежа, Ніжин... : [Ніжин як один із давніх культурних осередків України, університетське, торгове, промислове місто. Історія і сучасність] / В. Остапчук, І. Філоненко // Краєзнавство. Географія. Туризм. – 2007. – № 14/16. – С. 54–55.

161. **Смаль І.** Краща «туристська десятка» / І. Смаль, І. Філоненко // Краєзнавство. Географія. Туризм. – 2007. – № 14/16. – С. 59–60.

С. 59: Про Ніжин.

2008

162. **Петренко Л. Б.** Ніжин: із глибини віків : матеріали з краєзнавства Ніжина / Л. Б. Петренко. – Ніжин : Аспект-Поліграф, 2008. – 427 с. : іл.

2009

163. **Алексєєнко К. І.** Ніжин: освіта, культура, духовність : скороч. фотогр. нарис / К. І. Алексєєнко. – Ніжин : Гідромакс, 2009. – 23 с. : іл.

2010

164. **Місто Ніжин, 1917–2007** : бібліогр. покажч. / упоряд. Л. В. Гранатович. – Ніжин : Лисенко М. М., 2010. – 549 с.

165. **Самойленко Г. В.** Ніжин – європейське місто / Г. В. Самойленко, О. Г. Самойленко ; Міжнар. фонд «Відродження» [та ін.]. – Чернігів : Лозовий В. М., 2010. – 71 с. : іл.

2011

166. **Морозова А.** З історії ніжинських бруківок / А. Морозова // Ніжинська старовина : зб. регіон. історії та пам'яткознавства / Центр пам'яткознавства НАН України і Укр. т-ва охорони пам'яток історії та культури. – Київ, 2011. – Вип. 11 (14). – С. 130–140.

2012

167. **Самойленко Г. В.** Культурне життя в Ніжині у XVII–XVIII ст. / Г. В. Самойленко, С. Г. Самойленко ; Ніжин. держ. ун-т ім. М. Гоголя. – Ніжин : НДУ ім. М. Гоголя, 2012. – 218, [36] с. : іл.

168. **Сапон В.** П'ять днів у Ніжині / Володимир Сапон // Деснян. правда. – 2012. – 8 берез. – С. 4.

Перебування Т. Г. Шевченка у Ніжині за спогадами О. С. Афанасьєва-Чужбинського.

2013

169. **Самойленко Г.** Ніжин давній і сучасний / Григорій Самойленко // Пам'ятки України: історія та культура. – 2013. – № 7. – С. 4–17.

2014

170. **Ніжин** у творах Шевченка : бібліогр. розвідка / Ніжин. центр. міська б-ка ім. М. В. Гоголя ; [підгот. Любов Гусєва]. – Ніжин : [б. в.], 2014. – 10 с.

171. **Сапон В.** Ніжинські дні Кобзаря / Володимир Сапон // Гарт. – 2014. – 20 лют. – С. 4.

2015

172. **Лазаренко О. М.** Спогади про Ніжин : 100 років тому / О. М. Лазаренко ; [упоряд. М. П. Шкурко]. – Ніжин : Лисенко М. М., 2015. – 146, [1] с. : іл., [1] арк. портр.

2017

173. **Журко Л.** Таємничі легенди Ніжина, про які Ви не знали / Лілія Журко // Свідомий погляд. – 2017. – 14 верес. – С. 16.

2021

174. **Древній Ніжин** – місто чемпіонів. В Ніжині з'явився Музей футболу // Вісті. – 2021. – 17 верес. – С. 5.

175. **Пучинець М.** У Ніжині знайшли підземелля / Марія Пучинець // Чернігівщина: новини та оголошення. – 2021. – 4 листоп. – С. 11.

Під час реконструкції вул. Гоголівської у Ніжині виявили цегляну кладку. Під нею – комплекс підземель XVIII ст.

ПАМ'ЯТКИ АРХІТЕКТУРИ ТА МИСТЕЦТВА

1963

176. **Німенко А.** Українська скульптура другої половини XIX й початку XX ст. / А. Німенко. – Київ, 1963. – 128 с.

С. 32–33: Пам'ятник М. Гоголю у Ніжині.

1971

177. **Вікторов Л.** Пам'ятнику М. В. Гоголю – 90 років / Л. Вікторов // Деснян. правда. – 1971. – 4 верес. – С. 4.

1972

178. **Мусієнко П. Н.** Подих давнини глибокої : [іст.-архітектур. нарис] / П. Н. Мусієнко. – Київ: Будівельник, 1972. – 78 с.

С. 67–73: Архітектурні пам'ятки Ніжина.

1975

179. **Володимиров К.** Видатному мореплавцеві / К. Володимиров // Деснян. правда. – 1975. – 5 берез. – С. 4.

У Ніжині відкрито пам'ятник Ю. Ф. Лисянському.

1987

180. **Зільберман Е.** Латвійському художнику / Е. Зільберман // Культура і життя. – 1987. – 20 груд. – С. 2.

Пам'ятник художнику Ю. Феддерсу, останні роки життя якого минули в Ніжині.

181. **Костенко І.** Нащадки не простять : [роздуми над долею пам'ятників історії, культури та архітектури Ніжина] / І. Костенко // Деснян. правда. – 1987. – 12 лип. – С. 3.

1988

182. **Шмаровоз Г.** Зберегти древню красу Ніжина / Г. Шмаровоз // Деснян. правда. – 1988. – 21 серп. – С. 4.

1990

183. **Астаф'єва М.** Духовні традиції Ніжина : [Ніжин як центр високої будівельної культури] / М. Астаф'єва, О. Астаф'єв // Отчий край – 90 : іст.-літ. зб. – Київ, 1990. – Вип. 4. – С. 75–82.

184. **Петропавлівський** костюл у Ніжині : [збудовано на поч. XVIII ст.] // Чернігівщина : енцикл. довід. / за ред. А. В. Кудрицького. – Київ, 1990. – С. 621–622.

1991

185. **Астаф'єва М.** Розвінчана релігія, або Про що говорять ніжинські руїни : [про стан збереження іст. пам'яток у Ніжині до 1991 року] / М. Астаф'єва, О. Астаф'єв // Вітчизна. – 1991. – № 11. – С. 189–199.

186. **Каганов Ю.** Тебе своїм сучасником звемо : [у Ніжині відкрито пам'ятник Т. Г. Шевченку] / Ю. Каганов // Деснян. правда. – 1991. – 25 верес. – С. 3.

1992

187. **Відродимо** красу і славу Ніжина! : [проблеми збереження та реставрації іст. пам'яток в Ніжині] // Ніжин. вісн. – 1992. – 16 трав. – С. 1.

1993

188. **Майборода Р.** Пам'ятник у сквері / Р. Майборода // Ніжин. вісн. – 1993. – 24 лип. – С. 1.

Історія спорудження пам'ятника М. Гоголю.

189. **Пам'ятки** архітектури : [перелік об'єктів до 1000-ліття міста] // Ніжин. вісн. – 1993. – 10 черв. – С. 3.

1995

190. **Купчанський М.** Будинок, що зберігає історію / М. Купчанський // Деснян. правда. – 1995. – 24 жовт. – С. 1.

Відкриття меморіальної дошки з текстом «Комплекс будівель грецького інвалідного будинку. 1820 рік. Архітектор Д. Вісконті. м. Ніжин».

191. **Україна** : путівник / упоряд.: О. Зінкевич, В. Гула. – 2-е вид. – Київ : Смолоскип, 1995. – 480 с. : іл.

С. 435–436: м. Ніжин. Короткі історичні відомості. Список історико-культурних та архітектурних пам'яток.

1996

192. **Зільберман Е.** Збережемо ніжинську історико-культурну спадщину : [на державному обліку в Ніжині перебуває 87 пам'яток архітектури, археології, мистецтва тощо] / Е. Зільберман // Деснян. правда. – 1996. – 18 черв. – С. 4.

193. **Костенко І. П.** Пам'ятник М. В. Гоголю у Ніжині / І. П. Костенко // Вісті. – 1996. – 6 верес.

194. **Симоненко В.** Історія ніжинських церков / В. Симоненко // Сіверщина. – 1996. – 24 серп. – С. 5.

1997

195. **Зільберман Е.** Благородство не знає давності / Е. Зільберман // Вісті. – 1997. – 7 лют. – С. 5.

Упорядкування і догляд за могилою художника Ю. Я. Феддера.

196. **Костенко І. П.** Пам'ятник М. В. Гоголю : [історія спорудження] / І. П. Костенко // Сіверян. літопис. – 1997. – № 3. – С. 142–143.

197. **Матвеев В. О.** Будинок колишньої Ніжинської електростанції як зразок українського національного модерну : [споруджено у 1914–1916 рр. за проектом О. Г. Сластіона] / В. О. Матвеев, Л. Л. Матвеева // Література та культура Полісся. – Ніжин, 1997. – Вип. 8. – С. 179–182.

198. **Шаган Л.** Священні реліквії історії : [пам'ятники, архітектурні споруди Ніжина] / Л. Шаган // Вісті. – 1997. – 18 квіт. – С. 2.

1998

199. **Самойленко Г. В.** Пам'ятники – свідки пам'яті народної / Г. В. Самойленко // Вісті. – 1998. – 2 жовт. – С. 5.

1999

200. **Попельницька О.** Місто Ніжин, все засніжене : [історія міста, архітектурні пам'ятки] / О. Попельницька // Міжнар. туризм. – 1999. – № 1. – С. 50–53 : іл.

201. **Шоходько В.** Гоголівські пам'ятники та пам'ятні місця в Ніжині / В. Шоходько // Вісті. – 1999. – 30 квіт. – С. 4, 5.

2001

202. **Духовні** святині Чернігівщини : календар 2002 р. / [упоряд. І. М. Корбач]. – Київ : Техніка, 2001. – 763, [1] с., [8] арк. : іл. – (Чернігівське земляцтво).

С. 322, 326, 328, 334, 336, 340, 342, 354, 356, 358, 420, 424, 434: *Короткі відомості про час спорудження, архітектурний стиль ніжинських церков.*

2002

203. **Морозов О.** Чи бути Ніжину заповідником? / О. Морозов, І. Костенко // Деснян. правда. – 2002. – 10 груд. – С. 4.

Ніжин включили до екскурсійно-туристичного маршруту «Намисто Славутича».

204. **Самойленко С. Г.** Будівництво в Ніжині у XVII–XVIII ст. / С. Г. Самойленко // Література та культура Полісся. – Вип. 10. – Ніжин, 2002. – С. 115–127.

205. **Харчук М.** Відродження духовних святинь / М. Харчук // Вісті. – 2002. – 15 берез. – С. 9.

Реставрація культових споруд міста.

2003

206. **Гребенніков І.** Краса і біль архітектури Ніжина / І. Гребенніков // Ніжин. вісник. – 2003. – 25 груд. – С. 3.

Архітектурні ансамблі і споруди міста, що потерпають від прибудов.

207. **Онищенко Н.** Бути Ніжину заповідником! : [краєзнав. нарис] / Н. Онищенко // Уряд. кур'єр. – 2003. – 27 верес. – С. 8, 9.

2004

208. **Гру П.** Ніжин багатий історичною спадщиною / П. Гру // Ніжин. вісн. – 2004. – 29 трав. – С. 4.

209. **Морозов О.** Міський магістрат – невід'ємна частина історичного ландшафту Ніжина / О. Морозов // Відлуння віків. – 2004. – № 1. – С. 61–64.

210. **Нам** доля міста не байдужа / І. Бруханов [та ін.] // Вісті. – 2004. – 10 груд. – С. 4.

Питання збереження та реконструкції архітектурних пам'яток Ніжина.

211. **Онищенко Н.** Ніжинський будинок Заньковецької: між двома ювілеями / Н. Онищенко // Відлуння віків. – 2004. – № 2. – С. 42–45 : іл.

2005

212. **Загорянський І.** Історія відбудови Свято-Вознесенського храму / протоіерей Іоанн Загорянський // Панорама-Н. – 2005. – 27 лип. – С. 4.

Побудовано 1805 р. У 1963 р. – закрито. 30 груд. 1989 р. відновлено діяльність.

213. **Симоненко В.** Доля Ніжинського Успенського храму (1761) / В. Симоненко // Ніжин. старовина. – Ніжин, 2005. – Вип. 1. – С. 105–106 : фотоіл.

214. **Спасский И. Г.** Нежин / И. Г. Спасский // Ніжин. старовина. – Ніжин, 2005. – Вип. 1. – С. 129–133.

Історичний нарис про Ніжин та його старожитності, написаний у 1927 р.

215. **Спасский И. Г.** Нежинские каменицы / И. Г. Спасский // Ніжин. старовина. – Ніжин, 2005. – Вип. 1. – С. 133–136.

Розповідь про найдавніші цивільні будівлі Ніжина.

2006

216. **Зозуля С.** Деякі аспекти формування пам'яткоємного середовища Ніжина, або Наскільки ще вистачить пам'яток у Ніжині (до складання історико-архітектурного опорного плану) / С. Зозуля, О. Морозов // Ніжин. старовина. – Ніжин, 2006. – Вип. 2 (5). – С. 35.

217. **Морозов О.** Церква на Магерках / О. Морозов ; фот. О. Василенко // Ніжин. вісн. – 2006. – 29 лип. – С. 3.

Історичні відомості про побудову Хрестовоздвиженської церкви.

218. **Самойленко Г. В.** Культура Чернігівщини другої пол. XVII–XVIII ст. Архітектура / Самойленко Г. В., Самойленко С. Г. // Література та культура Полісся. – Ніжин, 2006. – Вип. 32. – С. 157–194.

219. **Шмаровоз Г.** Ніжин – наш рідний дім / Г. Шмаровоз // Вісті. – 2006. – 10 листоп. – С. 3.

Нотатки фахівця щодо подальшої забудови міста, збереження та реставрації історичних та культових споруд.

2007

220. **Димич А.** Прокляття старого ченця : [«будинок з привидами» в Ніжині] / А. Димич // Гарт. – 2007. – 17 серп. – С. 6 : фот.

221. **Самойленко Г. В.** Розвиток культури на Північному Лівобережжі України у другій половині XVII–XVIII ст. / Г. В. Самойленко, С. Г. Самойленко. – Ніжин : Вид-во НДУ, 2007. – 241 с. : іл.

С. 9–12, 19–22, 27, 28, 34–36, 39, 43, 51–57, 59: Церковно-архітектурні споруди Ніжина.

222. **Самойленко С.** Відомі архітектори XVIII ст. – будівничі Ніжина / С. Г. Самойленко // Ніжин. старовина. – Київ, 2007. – Вип. 4/5. – С. 126–133.

223. **Чередник В.** Ніжинські старожитності / В. Чередник // Уряд. кур'єр. – 2007. – 18 жовт. – С. 13 : фот.

Забудова старого центру міста. Цивільні та культові споруди Ніжина.

2013

224. **Гончарова К.** Реставрація архітектурних пам'яток Ніжина в контексті формування реставраційної методики в Україні у другій половині ХХ ст. / К. Гончарова // Ніжин. старовина. – 2013. – Вип. 15. – С. 61–69.

225. **Зозуля С.** Гоголівська вулиця – пам'ятка місто-будування ХVIII – початку ХХ ст. / С. Зозуля // Пам'ятки України: історія та культура. – 2013. – № 7. – С. 32–39 : фот.

226. **Руденко Л.** Пам'ятник Миколі Гоголю / Л. Руденко // Пам'ятки України: історія та культура. – 2013. – № 7. – С. 56–59 : фот.

2014

227. **Кедун І.** До питання про топографію давньоруських пам'яток на території міста Ніжин / І. Кедун // Ніжин. старовина. – 2014. – Вип. 17. – С. 5–14.

2018

228. **Кедун І.** Ніжин археологічний / Іван Кедун, Олексій Пархоменко. – Ніжин : Лисенко М. М., 2018. – 98 с., [8] арк. фотоіл.

2020

229. **Забарний О. В.** Ніжин: Кам'яна квітка українського бароко / Олександр Забарний ; [фот.: В. Кичка та ін.]. – Ніжин : Лисенко М. М., 2020. – 122 с. : іл.

НІЖИНСЬКИЙ БЛАГОВІЩЕНСЬКИЙ МОНАСТІР

1861

230. **Нежинский** мужской монастырь // Прибавление к Черниговским епархиальным известиям. – 1861. – № 6. – С. 317–332 ; 1861 – № 7. – С. 342–362.

1867

231. **Белоусович Л.** Нежинский Благовещенский второклассный монастырь называемый «Назарет» Пресвятой Богородицы / Л. Белоусович // Прибавление к Черниговским епархиальным известиям. – 1867. – № 19. – С. 617–627; № 20. – С. 654–665; № 21. – С. 691–697; № 24. – С. 829–838; 1868. – № 3. – С. 72–84.

1906

232. **Хойнацкий А. Ф.** Очерк истории Нежинского мужского Благовещенского монастыря / А. Ф. Хойнацкий. – Нежин, 1906. – 102 с.

1914

233. **Масловъ С. И.** Библиотека Стефана Яворскаго / С. И. Масловъ. – Киевъ : Типографія М. Т. Мейнандера, 1914. – 170 с. – (Чтенія в Историческомъ обществѣ Нестора Лѣтописца ; кн. XXIV, вып. 2).

Праця містить біографічний нарис життя та діяльності Стефана Яворського, детальний аналіз обставин передачі (листи, укази, розписки, клопотання тощо) до Ніжинського монастиря, а також публікацію як власне каталогів, складених власником, так і документів щодо історії бібліотеки.

1998

234. **Самойленко С. Г.** Митрополит Стефан Яворський як культурний діяч України і меценат / С. Г. Самойленко // Література та культура Полісся. – Ніжин, 1998 – Вип. 11. – С. 38–51.

2001

235. **Білокінь С.** Ніжинський Благовіщенський монастир [Богородичний Назарет] / С. Білокінь // Довідник з історії України. – 2-е вид. – Київ, 2001. – С. 515.

236. **Каганов Ю.** Молитись чистим серцем : [з історії заснування Благовіщенського монастиря] / Ю. Каганов // Ніжин. вісн. – 2001. – 1 серп. – С. 2.

2003

237. **Мармиш І.** Ніжинський Благовіщенський монастир / І. Мармиш // Вища школа: проблеми, пошуки, тенденції : матеріали наук.-метод. семінару / Чернігів. держ. пед. ун-т ім. Т. Г. Шевченка, Каф. українознав. і політології ; [упоряд. В. М. Половець]. – Чернігів, 2003. – С. 152–155.

2005

238. **Астаф'єв О.** Екзарх і гетьман (Мазепинська церква в Ніжині) : [Стефан Яворський і Іван Мазепа. З історії Благовіщенського монастиря] / О. Астаф'єв, М. Астаф'єва // Ніжинська старовина : наук. іст.-культуролог. зб. – Ніжин, 2005. – Вип. I. – С. 74–78.

239. **Чечни С.** Митрополит Стефан Яворський та гетьман Іван Мазепа / С. Чечин // Ніжинська старовина : наук. іст.-культуролог. зб. – Ніжин, 2005. – Вип. 1 (3). – С. 74–78.

2006

240. **Благовіщенський** чоловічий монастир на початку ХХ ст. Корпус келій та дзвіниця, Благовіщенський собор // Ніжинська старовина : наук. іст.-культуролог. зб. / Центр пам'яткознавства НАН України; Укр. т-во охорони пам'яток історії та культури. – Ніжин, 2006. – Вип. 2 (5). – С. 32.

2007

241. **Гапоненко Д.** Історія утворення та діяльності Ніжинського Благовіщенського монастиря (XVIII–XIX ст.) / Д. Гапоненко // Сіверян. літопис. – 2007. – № 2. – С. 44–49.

242. **Гапоненко Д.** Стефан Яворський і заснування Ніжинського Благовіщенського монастиря / Д. Гапоненко // Вища школа: проблеми, пошуки, тенденції : матеріали наук.-метод. семінару / Чернігів. держ. пед. ун-т ім. Т. Г. Шевченка, Каф. українознав. і політології. – Чернігів, 2007. – Вип. 9. – С. 115–122.

2008

243. **Гапоненко Д.** Відродження Ніжинського Благовіщенського монастиря. Архімандрит В. Черняєв (1803–1823) / Дмитро Гапоненко // Сіверян. літопис. – 2008. – № 5. – С. 25–28.

244. **Гапоненко Д.** Господарська діяльність Ніжинського Благовіщенського монастиря / Дмитро Гапоненко // Сіверян. літопис. – 2008. – № 1. – С. 54–58.

245. **Гапоненко Д.** Ніжинський Благовіщенський монастир: культурно-просвітницька діяльність (XVIII–XIX ст.) / Дмитро Гапоненко // Сіверян. літопис. – 2008. – № 3. – С. 38–43.

2009

246. **Зозуля С. Ю.** Некрополь Благовіщенського монастиря в Ніжині: до проблеми дослідження / Сергій Юрійович Зозуля // Чернігівські старожитності : наук. зб. / Нац. архітектур.-іст. заповідник «Чернігів стародавній». – Чернігів, 2009. – Вип. 2 : За матеріалами VIII Міжнародної наукової конференції «Християнські старожитності Київської Русі». – С. 125–129.

2012

247. **Гапоненко Д.** Ніжинський Благовіщенський монастир (XVIII – поч. XX ст.) : історіографія проблеми / Дмитро Гапоненко // Сіверян. літопис. – 2012. – № 1/2. – С. 70–75.

2013

248. **Гапоненко Д.** Джерела з історії Ніжинського Благовіщенського монастиря (XVIII – початок XX ст.) / Дмитро Гапоненко // Сіверян. літопис. – 2013. – № 2. – С. 59–63.

БЛАГОВІЩЕНСЬКИЙ СОБОР (1702–1716)

1995

249. **Морозов О.** Богородичний Назарет : [Благовіщенський собор і монастир] / О. Морозов / Вісті. – 1995. – 1 верес. – С. 6 ; 8 верес. – С. 6.

250. **Сипливець Г.** Унікальній споруді – колишню красу : [реставрується Благовіщенський собор] / Г. Сипливець // Вісті. – 1995. – 22 верес. – С. 6.

1996

251. **Адруг А.** «Церковь сию нареци Назаретом Богородичным» : [280 років (1716) з часу завершення будівництва Благовіщенського собору в Ніжині] / А. Адруг // Чернигов. полдень. – 1996. – 10 окт. – С. 5.

2004

252. **Афоніна А.** Войовничий монах. Отець Гурій уже сьомий рік бореться за відновлення благодатного храму старовинного чоловічого монастиря [Благовіщенський собор] / А. Афоніна, Г. Кириндасов // Чернігів. вісн. – 2004. – 9 верес. – С. 14–15.

2005

253. **Сапон В.** Благовіщенський собор у Ніжині / Володимир Сапон // Деснян. правда. – 2005. – 1 груд. – С. 16.

2006

254. Рудик І. Вдруге народжується Благовіщенський собор / І. Рудик // Вісті. – 2006. – 3 берез. – С. 1.

2007

255. Жагловська Г. Другий із п'яти хрестів : [установлено на бані Благовіщенського собору] / Г. Жагловська // Вісті. – 2007. – 18 трав. – С. 2.

2016

256. Благовіщенський собор : (до 300-річчя від часу завершення будівництва) / Ніжин. центр. міська б-ка ім. М. В. Гоголя ; [підгот.: Л. Г. Гусева ; В. М. Фінкельштерн]. – Ніжин : [б. в.], 2016. – 1 розг. л. : іл. – (Ніжинські Святині).

НІЖИНСЬКИЙ ВВЕДЕНСЬКИЙ ЖІНОЧИЙ МОНАСТІР

1994

257. Астаф'єва М. Анфас і профіль Введенського дівочого монастиря : [історичне минуле і сучасність] / М. Астаф'єва, О. Астаф'єв // Просвіта. – 1994. – № 2/3. – С. 4–5.

1998

258. **Друговейко А.** Урочисте богослужіння : [на честь відродження Введенського монастиря] / А. Друговейко // Деснян. правда. – 1998. – 1 серп. – С. 1.

259. **Макаренко Л.** «Радуйся, невеста невестная, радуйся...» : [історія і сучасність Введенського монастиря в Ніжині] / Л. Макаренко // Вісті. – 1998. – 10 лип. – С. 4.

260. **Сергієнко С.** Ніжинський Введенський монастир / С. Сергієнко // Alma mater. – 1998. – № 7 – С. 3.

2007

261. **Кресан Ж.** За монастирською стіною... / Ж. Кресан // Ніжин. вісн. – 2007. – 22 груд. – С. 4.

Історія і сучасний стан Введенського жіночого монастиря.

2015

262. **Ніжинський Введенський жіночий монастир** : до 335-річчя від часу заснування / Ніжин. центр. міська б-ка ім. М. В. Гоголя ; [підгот.: Л. Г. Гусєва, В. М. Фінкельштерн]. – Ніжин : [б. в.], 2015. – [4] с. : іл. – (Ніжинські Святині).

ГРЕЦЬКІ ХРАМИ НІЖИНА

1885

263. **Дмитриевский А. А.** Греческие Нежинские храмы и их капитальный вклад в Церковно-археологический музей при Киевской духовной академии / А. А. Дмитриевский // Православное обозрение. – 1885. – С. 373.

1890

264. **Стороженко Н. К.** К истории нежинских греков / Н. К. Стороженко // Киев. старина. – 1890. – № 6. – С. 540–544.

1993

265. **Костенко І.** Грецькі храми в Ніжині / І. Костенко, О. Морозов // Київ. старовина. – 1993. – № 2. – С. 69–73 : іл.

266. **Повернення з небуття** : фоторепортаж : [з урочистого відкриття Греко-Всіхсвятської церкви (17 верес. 1993) після реставрац. робіт] / І. Довгоброд [та ін.] // Ніжин. вісн. – 1993. – 18 верес. – С. 4.

1995

267. **Красовський Я.** Заходьте до храму : [Всіхсвятська церква в Ніжині] / Я. Красовський // Вісті. – 1995. – 8 груд. – С. 6.

268. **Морозов О.** Грецька перлина : [Всіхсвятська і Михайлівська грецькі церкви] / О. Морозов // Вісті. – 1995. – 2 черв. – С. 5 : іл.

269. **Морозов О.** Грецькі храми у Ніжині / О. Морозов // Деснян. правда. – 1995. – 17 серп. – С. 3.

2001

270. **Морозов О.** Грецькі храми в Ніжині / Олександр Морозов // Греки в Ніжині : зб. ст. і матеріалів. – Київ, 2001. – Вип. 2. – С. 160–175.

271. **Пляшко Л. А.** Греки в Ніжині / Л. А. Пляшко // Греки в Ніжині : зб. ст. і матеріалів. – Київ, 2001. – Вип. 2. – С. 190–194.

Реконструкція Ніжинина кінця XVIII – початку XIX ст. Малюнки, схематичний план грецьких споруд, пояснення до плану.

272. **Симоненко В.** Гірка доля ніжинських грецьких церков : [пограбування і руйнація за часів радянської влади] / Володимир Симоненко // Греки в Ніжині : зб. ст. і матеріалів. – Київ, 2001. – Вип. 2. – С. 184–189.

2004

273. **Морозов О.** Грецькі храми в Ніжині / О. Морозов // Чернігівщина incognita. – Чернігів, 2004. – С. 133–141.

2005

274. **Сапон В.** Всіхсвятська грецька церква у Ніжині / Володимир Сапон // Деснян. правда. – 2005. – 28 лип. – С. 16.

2013

275. **Морозов О.** Грецькі храми Ніжина / О. Морозов // Пам'ятки України: історія та культура. – 2013. – № 7. – С. 24–31 : фот.

МИКОЛАЇВСЬКИЙ СОБОР (1655–1658)

1991

276. **Морозов О.** Пам'ятка козацької слави : [Миколаївський собор у Ніжині] / О. Морозов // Ніжин. вісн. – 1991. – 25 жовт. – С. 3.

1992

277. **Морозов О.** Пам'ятка козацької слави : [Миколаївський собор у Ніжині] / О. Морозов // Пам'ятки України. – 1992. – № 2/3. – С. 45–48.

1995

278. **Морозов О.** Козацька пам'ятка : [Миколаївський собор у Ніжині] / О. Морозов // Вісті. – 1995. – 9 черв. – С. 5.

2003

279. **Коваленко О.** Миколаївський собор у Ніжині / О. Коваленко // Ніжин. вісн. – 2003. – 19 квіт. – С. 1, 2.

2004

280. **Морозов О.** Миколаївський собор у Ніжині – унікальна пам'ятка доби «козацького бароко» XVII ст. (до проблеми датування, заснування та будівництва) /

О. Морозов // Нові дослідження пам'яток козацької доби в Україні : зб. наук. ст. – Київ, 2004. – Вип. 13. – С. 206–214.

281. Сапон В. Миколаївський собор у Ніжині / Володимир Сапон // Деснян. правда. – 2004. – 28 жовт. – С. 12. : фот.

2005

282. Вечерський В. Ніжин. Собор св. Миколи / Віктор Вечерський // Вечерський В. В. Пам'ятки архітектури й містобудування Лівобережної України : Виявлення, дослідження, фіксація / В. В. Вечерський ; Держ. служба охорони культ. спадщини, НДІ пам'яткоохорон. дослідж. – Київ : Вид. дім А.С.С., 2005. – С. 138–140.

2006

283. Василенко О. Козацька пам'ятка : [Миколаївський собор у Ніжині] / О. Василенко, О. Морозов // Ніжин. вісн. – 2006. – 22 лип. – С. 3 : фот.

2009

284. Блануца А. В. Миколаївський собор у Ніжині / А. В. Блануца // Енциклопедія історії України : у 10 т. / НАН України, Ін-т історії України ; редкол.: В. А. Смолій (голова) [та ін.]. – Київ : Наукова думка, 2009. – Т. 6 : Ла–Мі. – С. 654.

2013

285. Морозов О. Миколаївський собор у Ніжині – унікальна пам'ятка доби «козацького бароко» / Олександр Морозов // Пам'ятки України: історія та культура. – 2013. – № 7. – С. 18–23.

ПОКРОВСЬКА ЦЕРКВА (1757–1765)

1990

286. [Ніжинська]
Покровська церква
[1757–1765] // Чернігів-
щина : енцикл. довід. /
за ред. А. В. Кудриць-
кого. – Київ, 1990. –
С. 640.

1995

287. **Морозов О.** Свята Покрова : [Покровська церква] /
О. Морозов // Вісті. – 1995. – 20 жовт. – С. 5 : іл.

1999

288. **Зільберман Е.** На відбудову Покровської церкви :
[роботи з відбудови Покровської церкви] / Е. Зільберман //
Деснян. правда. – 1999. – 22 квіт.

2001

289. **Павленко С.** На Покрову – храму віднова :
[відкрито храм святої Покрови] / Сергій Павленко // Голос
України. – 2001. – 16 жовт. – С. 2.

2004

290. **Покровська церква** // Ніжин. вісн. – 2004. –
17 квіт. – С. 1 : фот.

2015

291. **Ніжинський** храм Святої Покрови (250 років
від часу завершення будівництва (1765) / Ніжин. центр.
міська б-ка ім. М. В. Гоголя ; [підгот.: Л. Г. Гусева,
В. М. Фінкельштерн]. – Ніжин : [б. в.], 2015. – 4 с. : іл. –
(Ніжинські Святині).

СПАСО-ПРЕОБРАЖЕНСЬКА ЦЕРКВА (1757)

1992

292. **Астаф'єв О.** Тут прощалися з Шевченком : [Спасо-Преображенська церква] / О. Астаф'єв, Г. Неділько // Літ. Україна. – 1992. – 5 берез. – С. 8.

1996

293. **Морозов О.** Кобзарєва святиня : [Спасо-Преображенська церква] / О. Морозов // Вісті. – 1996. – 9 лют. – С. 6.

2000

294. **Онищенко Н.** Дорога до храму / Н. Онищенко // Вісті. – 2000. – 17 берез. – С. 5.

Історія і сучасність Спасо-Преображенської церкви.

2003

295. **Шкурко М.** «Землякам моїм во Україні і не в Україні моє дружнє посланіє» : [про відбудову Спасо-Преображенського храму] / М. Шкурко, В. Філософ // Нова Просвіта. – 2003. – 23 серп.

2004

296. **Симоненко В.** Шевченківській святині бути : [Спасо-Преображенська церква] / В. Симоненко // Ніжин. вісн. – 2004. – 11 берез. – С. 3.

2005

297. **Кичко В.** Відроджується святиня : [реставраційні роботи в Спасо-Преображенській церкві] / В. Кичко // Вісті. – 2005. – 28 січ. – С. 5.

2007

298. **Морозов О.** Тарасова церква / О. Морозов // Ніжин. вісн. – 2007. – 16 черв. – С. 3.

Історія Спасо-Преображенської церкви.

2021

299. **Іванченко О.** У Ніжині [у Спасо-Преображенській церкві] мироточить ікона [святителя І. Максимовича, архієпископа Чернігівського] / Ольга Іванченко // Гарт. – 2021. – 29 лип. – С. 9.

ЦЕРКВА ІОАННА БОГОСЛОВА

(1752)

1980

300. **Зільберман Е.** Друге життя : [реставрація церкви Іоанна Богослова в Ніжині] / Е. Зільберман // Деснян. правда. – 1980. – 1 лип. – С. 4.

2004

301. **Сапон В.** Церква Іоанна Богослова в Ніжині / Володимир Сапон // Деснян. правда. – 2004. – 9 груд. – С. 12 : фот.

2020

302. **Іванченко О.** Народна артистка України Ніна Матвієнко подарувала ікону [Пресвятої Богородиці «Асирійська» Ніжинському храму Іоанна Богослова] / Ольга Іванченко // Гарт. – 2020. – 21 трав. – С. 16.

303. **Ніна Матвієнко** подарувала ніжинському храму [Іоанна Богослова] ікону [Пресвятої Богородиці «Асирійська» поч. ХХ ст.] // Голос Чернігівщини. – 2020. – 21 трав. – С. 2 : фот.

МУЗЕЙ РІДКІСНОЇ КНИГИ БІБЛІОТЕКИ НІЖИНСЬКОГО ДЕРЖАВНОГО УНІВЕРСИТЕТУ ІМЕНІ МИКОЛИ ГОГОЛЯ

У центрі Ніжина, на другому поверсі старовинної будівлі колишнього купецького зібрання, де зараз розташувалася фундаментальна бібліотека Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя, знаходиться Музей рідкісної книги імені Г. П. Васильківського. Відвідувача відразу вражає атмосфера музею: запах старого паперу, величезні фоліанти у шкіряних та пергаментних палітурках із золотим тисненням, припалі віковим порохом незвичайного велетенського формату обкладинки, видрукувані червоною кіновар'ю вигадливі кириличні заголовки, суворі рядки готичних текстів...

У Чернігівській області це єдиний Музей книги, який на професійному рівні комплектує колекції унікальних старовинних видань XVI – початку XX ст., проводить їх дослідження, збереження та реставрацію. Музей було створено 1985 р. з ініціативи тодішнього ректора Ніжинського державного педінституту Ф. С. Арвата та директора бібліотеки Н. О. Ленченко на базі унікальних книжкових зібрань університетської бібліотеки – однієї з найдавніших

наукових книгозбірень України. Від 1986 р. музей має ім'я одного з учасників його створення Григорія Петровича Васильківського (1905–1986).

У двох невеликих залах Музею представлено понад 3500 експонатів, кожен з яких має свою цікаву історію. Гордістю бібліотеки є унікальні колекції європейських палеотипів (видань I пол. XVI ст.), зразки видавничої продукції видатних європейських друкарських фірм – Альда Мануція, Йоганна Фробена, Ельзевірів, Ет'єнів та ін. Тут можна побачити рідкісні примірники видань творів давньогрецького філософа Платона (Венеція, 1513), «Іліаду» та «Одіссею» сліпого співця Гомера (1544), «Енеїду» Вергілія (1567), класичні видання XVI–XVIII ст. творів європейських мислителів Ніколо Макіавеллі, Еразма Роттердамського, Томаса Гоббса, Френсіса Бекона, Рене Декарта, Готфріда Лейбніца та ін. Широко представлені слов'янські кириличні стародруки, зокрема книги Кирила Транквіліона-Савровецького, митрополита Петра Могили, архієпископа Лазаря Барановича, духовних письменників Антонія Радивиловського, Симеона Полоцького, Іоанна Максимовича, Димитрія Ростовського (Туптала), навчальна література XVII–XVIII ст., прижиттєві видання творів талановитого польськомовного українського письменника XVI ст. Станіслава Оріховського-Роксолана тощо.

Величезне зацікавлення у відвідувачів викликає постійна виставка, присвячена життю та творчості талановитого українського філософа, барокового поета, вченого-педагога та релігійно-духовного діяча митрополита Стефана Яворського (1658–1722), дитячі роки якого пов'язані з Ніжином.

Серед експонатів Музею є й книга-рекордсмен – напрестольне Євангеліє (1689) з Ніжинського Благовіщенського монастиря, подарунок міщанина Федора

Яворського, рідного брата засновника обителі митрополита Стефана. Це – величезного розміру фоліант. Деякі сторінки цього унікального видання від руки розфарбовані кольоровими фарбами, а заголовки – визолочені.

Широко представлені в експозиції видання з історії книги, літописання та книгодрукування в Україні (перші видання «Повісті временних літ», «Слова о полку Ігоревім», репринтні відтворення «Остромирова Євангелія» 1056–1057 рр., «Ізборника» князя Святослава 1073 р., «Реймського Євангелія» XI ст. (того самого, яке вивезла до Франції дочка князя Ярослава Мудрого Ганна і на якому присягали під час коронації французькі монархи), «Пересопницького Євангелія» XVI ст., «Острозької Біблії» Івана Федорова, перші видання козацьких літописів (Самовидця, С. Величка, Г. Грабянки, «Діаріуш» М. Ханенка), праці з української історії та історіографії («Історія Русів», «Історія Малої Росії» Д. Бантиш-Каменського, 5-томна «Історія Малоросії» М. Маркевича, праці та історичні монографії Й. Бодянського, М. Костомарова, Д. Мордовцева, Д. Яворницького, О. Лазаревського, академіка К. Харламповича). Окремий розділ присвячений науковій спадщині видатного українського історика та громадського діяча, академіка М. С. Грушевського, де представлені прижиттєві видання класичних праць всесвітньо відомого вченого: десяти томна «Історія України-Руси», «Нарис історії Київської землі», «Історія української літератури», «Ілюстрована історія України».

Справжніми перлинами експозиції є книги – дарунки авторів та видавців. Бібліотека університету є чи не єдиним в Україні власником повного комплекту (2 томи та атлас з малюнками та кресленнями) видання книги «Подорож навколо світу» відомого мореплавця та земляка-ніжинця Юрія Лисянського, який у 1803–1806 рр. разом

з І. Крузенштерном здійснив кругосвітню подорож на кораблях «Нева» та «Надія». У 1825 р. Ю. Лисянський особисто подарував цей комплект бібліотеці Ліцею.

Окремі тематичні розділи присвячені французькій літературі доби просвітництва XVIII ст. Своїм вишуканим оздобленням вражають прижиттєві видання книг Мольєра, Бомарше, Вольтєра, Монтєск'є, Гєльвєція, славнозвісний 30-томний енциклопедичний словник д'Аламбера та Дідро 1751 р. Українська художня література та публіцистика представлена раритетними виданнями творів Г. Сковороди, І. Котляревського, Г. Квітки-Основ'яненка, П. Куліша, М. Драгоманова, І. Нечуя-Левицького, О. Кониського, Марка Вовчка, Лєсі Українки, І. Франка. Заслуговує на увагу підбірка творів Т. Шевченка.

Окрема вітрина присвячена рідкісним виданням часів українських національно-визвольних змагань та Української Народної Рєспубліки 1918–1920 рр.

Найпопулярнішими розділами музейної експозиції є краєзнавчі, де представлена література з історії Ніжина та Чернігівщини. Великим попитом у науковців та студентів користуються топографічні та статистичні описи Чернігівщини та її старожитностей О. Шафонського, архієпископа Філарєта (Гумілевського), архєолога Д. Самоквасова, українського історика О. Лазарєвського, географів-статистиків О. Русова та М. Домонтовича, генеалогічні та геральдичні дослідження Г. Милорадовича та В. Модзалєвського, матеріали з історії Ніжина та Ніжинщини, місцевого самоврядування та освіти XVII–XIX ст. тощо.

Музей рідкісної книги Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя щорічно відвідують сотні гостей, зокрема – політики і науковці, учасники міжнародних наукових конференцій та іноземні делегації.

Ніжинський Музей рідкісної книги ніяк не можна назвати мертвим сховищем німих свідків світової історії.

Музей дає друге життя стародрукам та рідкісним виданням. Тут завжди багато людей. Традиційними стали презентації раритетних видань вітчизняних авторів, відвідання Музею студентами-першокурсниками та надання консультацій науковцям і викладачам не тільки з України, але й із-за кордону, студентам університету та учням шкіл міста під час написання ними творчих робіт.

*За матеріалами Музею рідкісної книги
Ніжинського державного університету
імені Миколи Гоголя*

1990

304. **Ленченко Н.** Бібліотека-музей : [Музей рідкісної книги] / Н. Ленченко, Л. Литвиненко // Деснян. правда. – 1990. – 8 листоп. – С. 4.

1994

305. **Ленченко Н.** Музей рідкісної книги ім. Г. П. Васильківського / Н. Ленченко, Л. Литвиненко // Література та культура Полісся. – Ніжин, 1994. – Вип. 4. – С. 63–67.

Створено на основі книжкових фондів б-ки. Відкрито для відвідувачів у вересні 1985 р.

1995

306. **Костенко І. П.** Рукописи фундаментальної бібліотеки Ніжинської вищої школи / І. П. Костенко // До 100-річчя Ніжинського історико-філологічного товариства : тези і матеріали конф., [25–27 трав. 1994]. – Ніжин, 1995. – С. 23–25.

2000

307. **Костенко І. П.** Музей рідкісної книги імені Г. П. Васильківського / І. П. Костенко // Ніжин. панорама. – 2000. – 22 верес. – С. 4, 7.

308. **Костенко І. П.** Перлина стародавньої літератури / І. П. Костенко // Вісті. – 2000. – 26 трав. – С. 6.

Примірник першого видання «Слова о полку Ігоревім» у Музеї рідкісної книги.

309. **Ленченко Н.** Музей рідкісної книги / Н. Ленченко // Рідна школа. – 2000. – № 8. – С. 54–56.

2002

310. **Костенко І. П.** Перлини книгозбірні / І. П. Костенко // Літ. Україна. – 2002. – 3 жовт. – С. 2.

Музей рідкісної книги.

311. **Костенко І. П.** Polonica університетської бібліотеки : [колекція стародруків XVI–XVIII ст. польською мовою і латиною] / І. П. Костенко // Поляки в Ніжині : зб. ст. і матеріалів. – Київ, 2002. – Вип. I. – С. 50–51.

312. **Костів Л.** Музей рідкісної книги / Л. Костів // Книжковий огляд. – 2002. – № 3 – С. 34–38.

2003

313. **Марченко М.** Валентина Доброліж (Канада) «Нічого подібного я не зустрічала...» : [про Музей рідкісної книги] / М. Марченко // Сіверщина. – 2003. – 10 січ. – С. 4.

2006

314. **Литвиненко Л. І.** Рідкісні видання творів Івана Франка з фондів бібліотеки університету / Л. І. Литвиненко // Alma mater. – 2006. – № 2. – С. 4.

315. **Потапенко М.** Польськомовні стародруки релігійного характеру XVI–XVII століть у фондах бібліотеки Ніжинського державного університету ім. М. Гоголя / М. Потапенко // Український вимір : міжнар. зб. інформ., освіт., наук., метод. ст. і матеріалів з України та діаспори / Центр гуманіт. співпраці з укр. діаспорою ; [відп. ред., упоряд. С. Б. Пономаревський]. – Ніжин, 2006. – Вип. 5. – С. 172–173.

2007

316. **Потапенко М.** Польськомовні стародруки XVI–XVII століть з колекції «Polonica» : забута перлина університетської бібліотеки / М. Потапенко // Поляки в Ніжині : зб. ст. і матеріалів. – Ніжин, 2007. – Вип. 3. – С. 64–78.

2008

317. **Міщук С.** Бібліотека Історико-філологічного інституту князя Безбородька в Ніжині та її рукописна колекція (друга пол. XIX ст. – 10-ті рр. XX ст.) / С. Міщук // Бібліотечний вісн. – 2008. – № 1. – С. 14–19.

2010

318. «**Альдини**» в бібліотечному зібранні Ніжинського історико-філологічного інституту князя Безбородька : каталог / Б-ка Ніжин. держ. ун-ту ім. М. Гоголя ; [авт. передм. та упоряд. О. С. Морозов]. – Ніжин : Феровол, 2010. – 39 с. : іл. – (Книжкові пам'ятки у фондовому зібранні бібліотеки Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя).

319. **Каталог** періодичних видань 1772–1940 рр. бібліотеки Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя : бібліогр. покажч. / Ніжин. держ. ун-т ім. М. Гоголя, Б-ка ім. акад. М. О. Лавровського ; [упоряд. О. Д. Кільдіватова та ін.]. – Ніжин : [б. в.], 2010. – 145 с.

320. **Музей** рідкісної книги Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя. – Ніжин : Аспект-Поліграф, 2010. – 1 розг. арк. : іл.

321. **Онищенко Н.** Зі скарбнички Безбородьків: про музей рідкісної книги бібліотеки НДУ / Надія Онищенко // Ніжин. вісн. – 2010. – 4 листоп. – С. 1.

322. **Стародруки XVI – першої половини XVIII ст.** з колекції «Ролоніса» бібліотеки Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя : каталог / Ніжин. культур.-просвіт. спілка громадян пол. походження «Астер», Б-ка Ніжин. держ. ун-ту ім. М. Гоголя; [упоряд. О. С. Морозов]. – Ніжин : Гідромакс, 2010. – 174, [16] с. : іл.

2011

323. **Ельба У.** Ніжин: музей рідкісної книги / Уляна Ельба // Літ. Україна. – 2011. – 22 верес. – С. 15.

2012

324. **Морозов О.** Церковні старожитності в експозиції Музею рідкісної книги бібліотеки Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя: напрестольне Євангеліє 1689 р. з Ніжинського Благовіщенського монастиря / О. Морозов // Ніжинська старовина : зб. регіон. іст. та пам'яткознавства / Центр пам'яткознавства НАН України, Укр. т-во охорони пам'яток історії та культури. – Київ, 2012. – Вип. 13 (16). – С. 53–60.

325. **Стародруки** з колекції «Polonica» бібліотеки Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя: друга половина XVIII – початок XIX ст. : каталог / Ніжин. культур.-просвіт. спілка громадян пол. походження «Астер», Б-ка Ніжин. держ. ун-ту ім. М. Гоголя, Музей рідк. кн. ; [упоряд., авт. тексту передмови Морозов О. С. – Ніжин : ТОВ «Ферокол», 2012. – Вип. 2. – 180 с. : іл.

2017

326. **Ніжинський** Музей рідкісної книги поповнився новою колекцією видань // Свідомий погляд. – 2017. – 24 серп. – С. 8.

2019

327. **Костенко І.** Музей рідкісної книги у Ніжині подає приклад іншим / Ірина Костенко // Світ-інфо. – 2019. – 21 листоп. – С. 12.

НІЖИНСЬКИЙ КРАЄЗНАВЧИЙ МУЗЕЙ ІМЕНІ ІВАНА СПАСЬКОГО

Ніжинський краєзнавчий музей імені Івана Спаського має велике зібрання предметів, документів, фотографій тощо з історії, етнографії й культури Ніжинщини. Музей розмістився у двоповерховому цегляному будинку, що належав ніжинському купцю 1-ї гільдії, почесному громадянину Пантелеймону Івановичу Дяченку (збудований у ХІХ ст.).

Урочисте відкриття музею відбулось 4 листопада 1967 р. Першим його директором було призначено В. Шоходька, який очолював відроджений заклад протягом 20 років. Музей відкрився на громадських засадах, але високий рівень створених експозицій та потужні фонди, зібрані за шість років, дозволили у 1968 р. отримати державне фінансування та статус філіалу Чернігівського обласного історичного музею.

Сьогодні Ніжинський краєзнавчий музей – потужний культурно-освітній та науковий комплекс. Його фонди нараховують 33000 одиниць зберігання. Кожного року через музейні зали проходять понад 10000 відвідувачів, проводяться близько 1000 екскурсій. З травня 2011 р. музей видає науковий альманах «Ніжинська старовина» та власну

газету «Ніжинські старожитності». Співробітники музею, досліджуючи історію Ніжина, опублікували сотні наукових та науково-популярних статей, збірників, монографій, виступили організаторами та активними учасниками наукових читань, конференцій, археологічних експедицій, круглих столів, семінарів. Музей живе, розвивається, змінюється сам та змінює місто.

Ніжинський краєзнавчий музей володіє надзвичайно багатими фондами, які надають можливість сформуванню дуже цікаві експозиції, зокрема тимчасові тематичні.

Найцікавіші колекції з фондів музею: оригінальні документи XVII–XX ст.; ордени та медалі, нумізMATика та філателія; рушники, предмети побуту і народний традиційний одяг XIX–XX ст.; ікони та книги XVIII–XIX ст.; холодна і вогнепальна зброя XVIII–XX ст.; археологічна колекція – кам'яні та залізні знаряддя праці, фрагменти ліпного керамічного посуду.

До складу Ніжинського краєзнавчого музею ім. І. Спаського входять: відділ історії м. Ніжина, відділ «Природа Приостер'я», художній відділ, відділ «Поштова станція», відділ археології та історії підземного Ніжина, відділ фондів.

За матеріалами Ніжинського краєзнавчого музею імені Івана Спаського

1972

328. **Шоходько В.** Новий відділ музею / В. Шоходько // Деснян. правда. – 1972. – 9 лют.

Про відділ «Природа» в Ніжинському краєзнавчому музеї.

1976

329. **Корсунская Н.** Нежин / Н. Корсунская // Рабочая газ. – 1976. – 21 нояб.

Ніжинський краєзнавчий музей.

1990

330. **Ніжинський краєзнавчий музей** // Чернігівщина : енцикл. довід. / за ред. А. В. Кудрицького. – Київ, 1990. – С. 519.

1991

331. **Зільберман Е.** У подарунок Ніжину / Е. Зільберман // Деснян. правда. – 1991. – 21 черв.

Художник В. Ф. Яценко, учень М. С. Самокиша, подарував свої картини Ніжинському краєзнавчому музею.

1993

332. **Каганов Ю.** Будьмо вірними! : роздуми біля музейних стендів / Ю. Каганов // Ніжин вісн. – 1993. – 14 верес.

Ніжинський краєзнавчий музей.

333. **Шоходько В.** Історія музею : [1920–1968 рр.] / В. Шоходько // Просвіта. – 1993. – № 1. – С. 4.

Ніжинський краєзнавчий музей.

1994

334. **Зільберман Е.** Музичні п'ятниці в музеї / Е. Зільберман // Чернігів. вісн. – 1994. – 22 квіт. – С. 8.

Ніжинський краєзнавчий музей.

1995

335. **Родін С. М.** Роль історико-краєзнавчого музею у розвитку культури Ніжина / С. М. Родін // До 100-річчя Ніжинського історико-філологічного товариства : тези і матеріали конф., (25–27 трав. 1994). – Ніжин, 1995. – С. 69–73.

1997

336. **Онищенко Н.** Повернення до гармонії / Н. Онищенко // Деснян. правда. – 1997. – 30 січ. – С. 4.

Камерні вечори у художньому відділі Ніжинського краєзнавчого музею.

337. **Симоненко В.** Людина в музеї знайшла себе / В. Симоненко // Вісті. – 1997. – 31 жовт. – С. 3 ; 7 листоп. – С. 5.

Про В. С. Шоходька – одного з фундаторів Ніжинського краєзнавчого музею.

338. **Спаський І. Г.** Нарис історії Ніжинського музею / І. Г. Спаський ; публ. та передм.: В. Симоненка та О. Морозова // Сіверян. літопис. – 1997. – № 6. – С. 72–78.

339. **Шоходько В.** З історії розвитку музейної справи в Україні: до 70-річчя Ніжинського краєзнавчого музею / В. Шоходько // Вісті. – 1997. – 21 листоп. – С. 2.

1998

340. **Онищенко Н.** Дар рідному місту [Ніжину від чернігів. худож. П. С. Орла] / Н. Онищенко // Деснян. правда. – 1998. – 10 листоп.

Чотири малюнки в Ніжинському краєзнавчому музеї.

2001

341. **Пономар О.** Охоронці історії краю : [експозиції Ніжин. краєзнав. музею] / О. Пономар // Вісті. – 2001. – 23 берез. – С. 4.

342. **Фатюк О.** Уважно дивіться собі під ноги / О. Фатюк // Ніжин. вісн. – 2001. – 13 груд.

Ніжинський краєзнавчий музей.

2002

343. **Пономар О.** Ніжин – одна з коштовностей України / О. Пономар // Ніжин. вісн. – 2002. – 18 трав.

Ніжинський краєзнавчий музей ім. І. Г. Спаського.

2011

344. **Тира Н.** Художньому відділу Ніжинського краєзнавчого музею ім. І. Спаського – 20 / Н. Тира // Вісті. – 2011. – 9 верес. – С. 3.

2013

345. **Дмитренко Н.** Історія формування нумізматичної колекції Ніжинського краєзнавчого музею імені Івана Спаського / Н. Дмитренко // Ніжинська старовина : зб. регіон. історії та пам'яткознавства / Центр пам'яткознавства

НАН України та Укр. т-ва охорони пам'яток історії та культури. – Київ, 2013. – Вип. 15 (18). – С. 70–72.

2016

346. **Гаврик В.** Маленький храм муз із яскравим колоритом : музей на часі рятувати! / Вікторія Гаврик // Деснян. правда. – 2016. – 20 жовт. – С. 4.

Йдеться про стан будинку, в якому розміщений Ніжинський краєзнавчий музей ім. І. Спаського.

347. **Найда О.** Дорога у світ прекрасного / О. Найда // Ніжин. вісн. – 2016. – 8 жовт. – С. 3.

Художньому відділу Ніжинського краєзнавчого музею – 25!

2017

348. **Василенко О.** Меморіальна дошка – першому директору / О. Василенко // Ніжин. вісн. – 2017. – 25 листоп. – С. 6.

Про відкриття меморіальної дошки в пам'ять про першого директора Ніжинського краєзнавчого музею В. С. Шоходька.

349. **Діденко Т.** Про музей у пресі : до 50-річчя з дня створення Ніжинського краєзнавчого музею імені Івана Спаського / Т. Діденко // Вісті. – 2017. – 22 верес. – С. 6.

350. **Дмитренко Н.** Доля музейної справи в Ніжині / Н. Дмитренко // Вісті. – 2017. – 1 верес. – С. 10.

Стаття присвячена 50-річчю з дня створення Ніжинського краєзнавчого музею ім. І. Г. Спаського.

351. **Дмитренко Н.** Чиє ім'я носить Ніжинський краєзнавчий музей? : до 50-річчя з дня створення / Н. Дмитренко // Вісті. – 2017. – 15 верес. – С. 5.

352. **Онищенко Н.** Чи повернеться гармонія в музейний простір? / Н. Онищенко // Вісті. – 2017. – 27 жовт. – С. 6.

До 50-річчя Ніжинського краєзнавчого музею імені Івана Спаського.

353. **Тарасенко Л.** Флора і фауна нашого краю : до 50-річчя з дня створення Ніжинського краєзнавчого музею / Л. Тарасенко // Вісті. – 2017. – 29 верес. – С. 10.

354. **Ти́ра Н.** Декілька сторінок із історії Ніжинського краєзнавчого музею / Н. Ти́ра // Вісті. – 2017. – 10 листоп. – С. 6.

2018

355. **Рой С. В.** Зібрання творів Миколи Гоголя (перевидання кінця XIX ст.) у фондах Ніжинського краєзнавчого музею імені Івана Спаського / С. В. Рой // Література та культура Полісся. – Ніжин, 2018. – Вип. 92. – С. 361–367.

2019

356. **Рой С. В.** Релігійно-службові книги XVIII–XIX ст. у фондах Ніжинського краєзнавчого музею імені Івана Спаського / С. В. Рой // Сіверщина в історії України. – Глухів ; Київ, 2019. – Вип.12. – С. 424–427.

357. **Ященко Н. С.** Археологічна експозиція Ніжинського краєзнавчого музею ім. І. Г. Спаського як джерело культури давнього населення регіону / Н. С. Ященко // Література та культура Полісся. – Ніжин, 2019. – Вип. 94. – С. 235–242.

2021

358. **Марченко Т.** Експозиція природничого відділу Ніжинського музею заграє новими фарбами / Тетяна Марченко // Вісті. – 2021. – 26 берез. – С. 5.

359. **Марченко Т.** «Мандрівник козацького роду» / Тетяна Марченко // Вісті. – 2021. – 28 трав. – С. 4.

У Ніжинському краєзнавчому музеї відкрили музейний відділ «Меморіальний будинок-музей Юрія Лисянського».

360. **Марченко Т.** Художній відділ [Ніжинського краєзнавчого музею] переїхав. Коли планують відкриття? / Тетяна Марченко // Вісті. – 2021. – 26 берез. – С. 1, 5.

Нове приміщення – пам'ятка історії та архітектури місцевого значення «Комплекс садиби І. Макарова» XIX ст.

КОМПЛЕКС БУДІВЕЛЬ ПОШТОВОЇ СТАНЦІЇ (70-ТІ РОКИ XVIII СТ.)

Відділ «Ніжинська поштова станція» відкритий 16 вересня 1993 р. у дні святкування 1000-літнього ювілею міста Ніжина.

Експозиція музею розміщена в одному з будинків комплексу будівель Поштової контори (пам'ятки архітектури XVIII ст.) і побудована на основі архівних документів про Ніжинську пошту, які збереглися в Державному історичному архіві м. Київ, та присвячена історії розвитку кінної пошти України з періоду Київської держави – до кінця XIX ст.

У музейних вітринах представлені оригінальні колекції дорожнього побуту: поштове приладдя, чорнильні прибори XIX–XX ст., піддужні дзвіночки, свічники, колекції поштових марок, матеріали про функціонування Ніжинської поштової контори і роботу її працівників.

За архівними джерелами в окремому залі відтворено інтер'єр кімнати станційного доглядача з його робочим місцем і місцями для відпочинку подорожніх. У різні часи на Ніжинській поштовій станції зупинялось багато видатних

діячів науки і культури: Г. Сковорода, М. Гоголь, Т. Шевченко, А. Чужбинський, Марко Вовчок, Л. Глібов та ін.

У цьому будинку 25 жовтня 1860 р. в сім'ї поштаря народився видатний український художник-баталіст, академік Микола Семенович Самокиш. В експозиції представлені різноманітні матеріали про життя і творчість художника та його учнів.

За матеріалами Ніжинського краєзнавчого музею імені Івана Спаського

1970

361. **Володимиров В.** Пам'яті художника-патріота / В. Володимиров // Деснян. правда. – 1970. – 28 жовт. – С. 4.

До 110-річчя художника М. С. Самокиша на будинку колишньої поштової контори, де він народився, відкрито меморіальну дошку.

1993

362. **Романчук Л.** Ніжні руки міста / Л. Романчук // Ніжин. вісн. – 1993. – 2 листоп.

У Ніжині відкрито новий відділ краєзнавчого музею – «Поштову станцію».

2001

363. **Кужільний І.** Якщо ви зійдете у Ніжині на поштової станції, потрапите ... у XVIII сторіччя : [музей «Ніжинська поштова станція»] / І. Кужільний // Чернігів. вісн. – 2001. – 13 верес. – С. 14.

2002

364. **Бесараб Л.** Ніжинській пошті – 200 років / Л. Бесараб // Уряд. кур'єр. – 2002. – 6 листоп. – С. 15.

365. **Дорош К. І.** День клієнта – в ювілейний день : [заходи з нагоди 200-річчя музею «Ніжинська поштова станція»] / К. Дорош // Деснян. правда. – 2002. – 15 жовт. – С. 1.

366. **Марченко М.** Святкували ювілей : [200-ліття музею «Ніжинська поштова станція»] / М. Марченко // Вісті. – 2002. – 18 жовт. – С. 3.

367. **Ніжинській** поштовій станції – 200 років : [у Ніжині зберігся унікальний комплекс будівель поштової контори XVIII ст.] // Ніжин. вісн. – 2002. – 13 черв. – С. 1.

368. **Романчук Л.** Ніжинська поштова станція відсвяткувала свої перші 200 років у рамках велелюдного Покровського ярмарку / Л. Романчук // Ніжин. вісн. – 2002. – 17 жовт. – С. 1.

2004

369. **Лозован М.** Ніжинський музей «Поштова станція» / М. Лозован // Чернігівщина краєзнавча : календар 2005 / Т-во «Чернігівське земляцтво» ; [упоряд.: І. Корбач, В. Устищенко ; редкол.: В. Ткаченко (голова) та ін.]. – Київ : Златояр, 2004. – С. 506, 508.

2006

370. **Пономар О.** Єдиний музей в Україні : [«Ніжинська поштова станція»] / О. Пономар // Вісті. – 2006. – 19 трав. – С. 5.

371. **Пономар О.** Музей «Поштова станція» / О. Пономар // Ніжин. вісн. – 2006. – 18 трав. – С. 3.

372. **Сапон В.** Будівлі поштової станції у Ніжині / Володимир Сапон // Деснян. правда. – 2006. – 1 лют. – С. 20.

2008

373. **Бойко Н.** Музей «Поштова станція» / Н. Бойко // Укр. культура. – 2008. – № 4. – С. 44–45.

2013

374. **Пономар О.** Ніжинська поштова станція / О. Пономар // Пам'ятки України: історія та культура. – 2013. – № 7. – С. 68–71.

2018

375. **Ніжинський музей** потрапив до десятки незвичних музеїв країни // *Голос Чернігівщини*. – 2018. – 2 серп. – С. 2.

Про музейний заклад «Ніжинська поштова станція», присвячений розвиткові поштової справи у період із XVII і до початку XX ст.

2019

376. **Музей «Поштова станція»:** епоха поштмейстерів і кінного транспорту // *Носівські вісті*. – 2019. – 29 серп. – С. 12.

Єдиний в Україні музей «Ніжинська поштова станція».

ВЕРТІЇВСЬКА ТЕРИТОРІАЛЬНА ГРОМАДА

МЕМОРІАЛЬНИЙ МУЗЕЙ М. К. ЗАНЬКОВЕЦЬКОЇ (С. ЗАНЬКИ)

Меморіальний музей Марії Заньковецької відкритий у 1964 р. в с. Заньки, у садибі родини Адасовських. Саме тут у 1854 р. народилася видатна українська актриса, представниця корифеїв українського театру, перша народна артистка

України Марія Заньковецька (Адасовська), тут вона провела юність та неодноразово поверталася сюди в дорослому віці. У відновленому після пожежі будинку, де жила Марія в дитинстві, представлені фотографії членів родини Адасовських та особисті речі Заньковецької: шкатулка, дзеркало, сумочка, посуд, сплетене її руками мереживо. Особливий інтерес представляють її сценічні костюми, а також рояль. У сусідньому приміщенні старої школи представлена етнографічна колекція та експозиція лікарських трав.

На замовлення туристичних груп музей влаштовує чаювання. На подвір'ї музею встановлено пам'ятник Марії Заньковецькій.

За матеріалами меморіального музею М. К. Заньковецької

1980

377. **Народний музей М. К. Заньковецької /** Чернігів. обл. упр. культури. – Чернігів : [б. в.], 1980. – 1 розг. арк. : іл.

1990

378. **Заньковецької М. К.** музей // Чернігівщина : енцикл. довід. / за ред. А. В. Кудрицького. – Київ, 1990. – С. 264.

2011

379. **Сапон В.** Хустина Марії Заньковецької / Володимир Сапон // Деснян. правда. – 2011. – 11 серп. – С. 1, 4.

Біографічні сторінки життя видатної української актриси М. К. Заньковецької та музей, створений на її батьківщині у с. Заньки Ніжинського р-ну.

2016

380. **Коваль С.** Музей у селі – центр, навколо якого обертається життя / Світлана Коваль // Ніжин. вісн. – 2016. – 21 трав. – С. 3.

Меморіальний музей М. К. Заньковецької в с. Заньки.

381. **Новак А.** Музей великої актриси / Анатолій Новак // Чернігівщина: новини і оголошення. – 2016. – 10 берез. – С. 3.

2017

382. **Мірошник В.** Місце, де кожна річ – історія / Валентина Мірошник // Ніжин. вісн. – 2017. – 7 жовт. – С. 6.
Про меморіальний музей М. К. Заньковецької в с. Заньки.

БОРЗНЯНСЬКА ТЕРИТОРІАЛЬНА ГРОМАДА

БОРЗНЯНСЬКИЙ ХУДОЖНЬО- МЕМОРІАЛЬНИЙ МУЗЕЙ «САДИБА НАРОДНОГО ХУДОЖНИКА УКРАЇНИ ОЛЕКСАНДРА САЄНКА»

Борзнянщина багата та щедра на духовні надбання. У 1996 р. в м. Борзна відкрито художньо-меморіальний музей «Садиба народного художника України О. Саєнка». До комплексу музею входять будинок Саєнка, зведений

у 1902 р., та флігель, в якому останні роки життя провела українська письменниця Ганна Барвінок.

Вагома мистецька спадщина О. Ф. Саєнка представлена більше як 500 творами, що увійшли до скарбниці української культури. Це монументальні панно, виконані технікою інкрустації соломкою гобелени, кераміка, малярство, вибійки, графіка. Відомою у світі є велика декоративна картина майстра «Козак Мамай». Особливе місце серед робіт митця займає образотворчий літопис «Думи про Україну», над яким працював художник понад півстоліття! За ухвалою ЮНЕСКО у 1999 р. ім'я художника занесено до списку видатних діячів культури світу.

2002

383. **Художньо-меморіальний музей «Садиба народного художника України Олександра Саєнка»** : путівник / Упр. культури Чернігів. облдержадмін., Борзнян. райдержадмін. ; авт. та упоряд. Ніна Саєнко. – Київ : Комакс, 2002. – 24 с. : кольор. іл., портр.

2003

384. **Босак М.** У Борзну, до Саєнка / Микола Босак // Молодь України. – 2003. – 6 берез. – С. 3.

2005

385. **Борзнянський художньо-меморіальний музей «Садиба народного художника України О. Саєнка»** // Музеї України. – 2005. – № 3 (9). – С. 41 : фот.

2009

386. **Олександр Саєнко: мистецька спадщина і сучасність** / Худож.-мемор. музей «Садиба народного художника України Олександра Саєнка», Міжнар. благод. фонд «Фонд Олександра Саєнка» ; [авт. текстів, та упоряд. Н. Саєнко]. – Київ : ЛІК, 2009. – 319 с. : іл.

2011

387. **Саснко Н.** Під віковичними деревами / Ніна Саснко // Деснян. правда. – 2011. – 19 лип. – С. 4.

Музей-садиба народного художника України Олександра Саснка.

388. **Тесленко М.** Неталановитого Саснка не буває / Марина Тесленко // Вісті Борзнянщини. – 2011. – 5 лип. – С. 2.

Музей-садиба народного художника України Олександра Саснка в Борзні.

2016

389. **Чечель Л.** Творити без мови і слуху: мистецтво з соломи Олександра Саснка / Людмила Чечель // Україна молода. – 2016. – 11–12 листоп. – С. 14.

До 20-річчя створення Борзнянського художньо-меморіального музею «Садиба народного художника України О. Саснка».

390. **Чечель Л.** Через мистецькі витвори людини / Людмила Чечель // Культура і життя. – 2016. – 9 груд. – С. 8.

Музей-садиба народного художника України Олександра Саснка.

2018

391. **Майданець-Баргилевич О.** Монументально-декоративне мистецтво Олександра Саснка в музеях Чернігівщини: принципи колекціонування та презентації / Олена Майданець-Баргилевич, Ніна Саснко // Art museum: минуле і сьогодення : зб. наук. ст. / [кол. авт.: З. Чегусова та ін. ; відп. ред. Ю. В. Ткач]. – Чернігів : Десна Поліграф, 2018. – Вип. 2. – С. 21–33.

392. **Саснко Н.** «Знати, берегти, любити» художньо-меморіальний музей «Садиба народного художника України Олександра Саснка» / Ніна Саснко // Укр. слово. – 2018. – 8–22 листоп. – С. 16–17.

393. **Топчій А.** Повернулися спогадом у дитинство / Алла Топчій // Укр. слово. – 2018. – 20 черв.–3 лип. – С. 8.

2019

394. **Кривець А.** Мистецький центр Борзнянщини / Алла Кривець // Вісті Борзнянщини. – 2019. – 16 листоп. – С. 4.

Музей-садиба народного художника України Олександра Саєнка.

ІСТОРИКО-МЕМОРІАЛЬНИЙ МУЗЕЙ-ЗАПОВІДНИК П. КУЛІША «ГАННИНА ПУСТИНЬ»

На хуторі Мотронівка, у колишній садибі Пантелеймона Куліша у 2000 р. створено обласний історико-меморіальний музей-заповідник П. Куліша «Ганнина Пустинь».

Вперше письменник відвідав ці місця у 1843 р., коли приїхав на запрошення родини Білозерських. У 1847 р. П. Куліш одружився з Олександрою Білозерською (Ганною Барвінок). На весіллі бояринував Тарас Шевченко. Сам господар оселився в Мотронівці через 30 років після весілля. Тут Куліш жив повноцінним життям, знайшов землю, про яку мріяв, про яку написав багато творів.

Нині на подвір'ї садиби-музею встановлено бронзові скульптури господарів. Хату та клуню відтворено за світлинами зі збереженням деталей інтер'єру. Привертає увагу кімната-вітальня, в якій розмістився простий, покритий скатертиною стіл, за яким частували гостей. На згадку про Т. Шевченка, який любив посидіти за ним, стіл назвали «Шевченківським».

Сестри Білозерські були вмілими вишивальницями, тому в музеї представлена експозиція рушників «Рушник, що вміє розмовляти».

На території садиби знаходиться каплиця, а в ній ікона святого Пантелеймона, яка зцілює хворих. Біля неї – три могили видатних українських діячів: фольклориста, творця першого українського фонетичного правопису, перекладача Біблії українською мовою, автора першого українського історичного роману «Чорна рада» Пантелеймона Куліша, письменниці Ганни Барвінок та її брата – видавця журналу «Основа» Василя Михайловича Білозерського.

Капличка вінчає майданчик, до якого можна потрапити через дубові ворота (саме вони були поставлені дружиною після смерті П. Куліша) з вирізьбленим написом: «І буде дух його із віку в вік сіяти, серця цілющою водою покропляти і рани гоїти, і сльози обтирати». Неподалік виблискує хутірське озерце, поряд височіє альтанка. Вся територія заповідника розбита доріжками, квітниками, газонами, алеями, якими в далекі Кулішівські часи ходили Т. Шевченко, В. Забіла, І. Франко, І. Пулюй, Марко Вовчок, О. Маркевич, М. Костомаров.

2011

395. **Науменко В.** Мотронівський «Едем» «перворядної звізди» / Валентина Науменко // Деснян. правда. – 2011. – 13 серп. – С. 1, 4.

396. **Путько-Стех А.** Співець жіночого горя / А. Путько-Стех // Шлях перемоги. – 2011. – 16 лют. – С. 7.

Ганна Барвінок (1828–1911) – українська письменниця. Народилася й померла в Мотронівці.

2012

397. **Блоха Ю.** На «прощу» до «Ганниної Пустині»... / Юрій Блоха // Деснян. правда. – 2012. – 15 трав. – С. 3.

Садиба дворян Білозерських – нині обласний історико-меморіальний музей-заповідник П. Куліша «Ганнина Пустинь» на хуторі Мотронівка на Борзнянщині.

398. **Науменко В.** «Ганнина Пустинь» Панька Куліша / Валентина Науменко // Деснян. правда. – 2012. – 16 серп. – С. 1, 4.

399. **Тютюнник Є.** Перо і Плуг Пантелеймона Куліша / Євдокія Тютюнник // Уряд. кур'єр. – 2012. – 31 серп. – С. 11.

Про літературно-мистецьке свято, яке традиційно проходить в день народження П. Куліша в історико-меморіальному музеї-заповіднику «Ганнина Пустинь».

2013

400. **Величко В.** На прощу до Пантелеймона Куліша / Віктор Величко // Деснян. правда. – 2013. – 15 серп. – С. 8.

2014

401. **Кривець Н.** З іменем Шевченка / Наталія Кривець // Вісті Борзнянщини. – 2014. – 20 груд. – С. 4.

Оленівська бібліотека разом зі співробітниками музею-заповідника П. Куліша «Ганнина пустинь» створили фільм про перебування Т. Шевченка в Мотронівці.

2015

402. **Обласний історико-меморіальний музей-заповідник П. Куліша «Ганнина Пустинь»** // Світ-інфо. – 2015. – 2 квіт. – С. 11.

2016

403. **Ковальчук М.** Ганнина пустинь / Мар'яна Ковальчук // Літ. Чернігів. – 2016. – № 1 – С. 198–199 : іл.

2017

404. **Близнюк М.** «Треба будити сонних!» / Максим Близнюк // Вісті Борзнянщини. – 2017. – 12 серп. – С. 1, 5.

Про історико-меморіальний музей-заповідник «Ганнина Пустинь».

2018

405. **Ковалів Ю.** Ганна Барвінок / Юрій Ковалів // Слово і час. – 2018. – № 4. – С. 114–116.

406. **Черкаська Г.** Дружина письменника / Г. Черкаська // Голос України. – 2018. – 15 листоп. – С. 8.

Ганна Барвінок (1828–1911). Народилася і померла на хуторі Мотронівка поблизу Борзни.

2019

407. **Блоха Ю.** «І зусиль не пошкодуємо» : до 200-річчя з дня народження П. Куліша / Юрій Блоха ; бесіду вів Михайло Москаленко // Вісті Борзнянщини. – 2019. – 2 берез. – С. 1 : портр.

408. **Огієвська Р.** Кочубеї і Куліші : до 200-ліття з дня народження Пантелеймона Куліша / Руслан Огієвська // Вісті Борзнянщини. – 2019. – 24 серп. – С. 3.

З нагоди ювілею в історико-меморіальному музеї-заповіднику П. Куліша «Ганнина Пустинь» відкрито виставку «Кочубеї та збереження пам'яті П. Куліша».

409. **Супронюк О.** Святе Письмо і «кулішівка» : 200 років тому народився Дон Кіхот української справи Пантелеймон Куліш / Оксана Супронюк // Україна молода. – 2019. – 7 серп. – С. 12.

П. Куліш як ключова постать українського національного відродження у XIX–XX ст. П. Куліш переклав рідною мовою Святе Письмо.

410. **Шокало О.** Великий Сіверець : 200-ліття Пантелеймона Куліша / Олександр Шокало // Світ-інфо. – 2019. – 15 серп. – С. 13–14 : фот.

Нарис про життєвий та творчий шлях П. О. Куліша.

2020

411. **Кривда М.** Тут усюди панує атмосфера часів Куліша / Марина Кривда // *Голос України*. – 2020. – 11 серп. – С. 6 : фот.

У заповіднику «Ганнина Пустинь».

412. **Оленівська Л.** Музеї музи бережуть / Леся Оленівська // *Укр. слово*. – 2020. – 12-25 серп. – С. 14.

Обласний історико-меморіальний музей-заповідник П. Куліша «Ганнина Пустинь» було створено 28 червня 2000 р. Авторка публікації згадує як все починалося.

413. **Самченко В.** На гостини до Куліша : 201-ша річниця автора «Чорної ради» і перекладача Біблії / Валентина Самченко // *Україна молода*. – 2020. – 11 серп. – С. 12 : фот.

2021

414. **Вшанували** Пантелеймона Куліша [в історико-меморіальному музеї-заповіднику «Ганнина пустинь»] // *Світ-інфо*. – 2021. – 19 серп. – С. 3.

БАТУРИНСЬКА ТЕРИТОРІАЛЬНА ГРОМАДА

З ІСТОРІЇ БАТУРИНА

2004

415. **Дивосвіт** історії і природи Батурина / Чернігів. обл. т-во охорони природи, Чернігів. держ. пед. ун-т ім. Т. Г. Шевченка, Держ. упр. екології та природ. ресурсів в Чернігів. обл., Держ. іст.-культур. заповідник «Гетьман. столиця» ; [під заг. ред. Ю. О. Карпенка]. – Чернігів : [б. в.], 2004. – 84 с. : іл.

2005

416. **Видатні** діячі Батуринського краю : матеріали наук.-практ. конф., присвяч. 230-й річниці з дня народж.

П. І. Прокоповича (2–3 черв. 2005 р.) / Упр. культури Чернігів. облдержадмін., Чернігів. держ. пед. ун-т ім. Т. Г. Шевченка, Батурич. держ. іст.-культур. заповідник «Гетьман. столиця» ; [відп. за вип. Л. Г. Кіяшко]. – Ніжин : Аспект-Поліграф, 2005. – 143 с. : іл.

2007

417. **Павленко С. О.** Загибель Батурина 2 листопада 1708 р. / Сергій Олегович Павленко. – Київ : Українська Видавнича Спілка, 2007. – 267 с. : іл.

2008

418. **Батурин:** історія в пам'ятках : путівник / [авт. кол.: Н. Б. Реброва та ін.] ; Нац. іст. культур. заповідник «Гетьман. столиця». – Ніжин : Аспект-Поліграф, 2008. – 110 с. : іл., [36] с. кольор. іл.

419. **Свербигуз В. Б.** Батурин. До генези українського самодержавства / В. Б. Свербигуз. – Київ : Києво-Могилянська академія, 2008. – 85, [1] с. : іл.

420. **Спалений, але не скорений [Батурин]** : метод.-бібліогр. матеріали до 300-річчя оборони Батурина / Чернігів. обл. універс. наук. б-ка ім. В. Г. Короленка ; [упоряд. О. Рижасєва ; відп. ред. Ю. М. Самойленко]. – Чернігів : [б. в.], 2008. – 25 с.

2009

421. **Батурин:** сторінки історії : зб. док. і матеріалів / Чернігів. держ. пед. ун-т ім. Т. Г. Шевченка [та ін.] ; [упоряд.: О. Б. Коваленко та ін. ; редкол.: О. Б. Коваленко (голова) та ін.]. – Чернігів : Чернігівські обереги, 2009. – 784, [16] с. : іл., табл.

2010

422. **Свербигуз В.** Батурин. Замкові господарі гетьманської булави / Володимир Свербигуз. – Київ : МайклСофт, 2010. – 52, [2] с.

2011

423. **Гетьманські резиденції Батурина** : іст.-археол. дослідж. гетьман. резиденцій Батурина / З. Когут [та ін.] ; упоряд. В. Мезенцев ; Канад. ін-т укр. студій, Чернігів. нац. пед. ун-т ім. Т. Г. Шевченка [та ін.]. – Торонто : Гомін України, 2011. – 19 с. : іл.

2012

424. **Батурин**: сторінки історії : зб. док. і матеріалів / Чернігів. нац. пед. ун-т ім. Т. Г. Шевченка [та ін.] ; [редкол.: О. Б. Коваленко та ін. ; упоряд.: О. Б. Коваленко та ін.]. – Вид. 2-ге, допов. – Чернігів : Лозовий В. М., 2012. – 881, [16] с. : табл.

425. **Відкрийте для себе Гетьманську Україну** – відвідайте Батурин = Discover Hetman Ukraine – visit Baturyn. – Мена : Домінант, [2012]. – 1 розг. арк. : іл. – Укр., англ.

2013

426. **Розкопки у Батурині 2012 року**. Культура козацької еліти мазепиного двору / Зенон Когут [та ін.] ; [упоряд. В. Мезенцева, фот.: В. Мезенцева та ін.] ; Канад. ін-т укр. студій Альберт. ун-ту та ін.]. – Торонто : Гомін України, 2013. – 23 с. : іл.

2014

427. **Батурин** : путівник / [редкол.: Н. Б. Реброва та ін.]. – Київ : Богдана, 2014. – 95, [1] с. : іл.

2016

428. **Мироненко Л.** Барокова архітектура Батурина останньої чверті XVII – початку XVIII ст. / Людмила Мироненко, Юрій Ситий // Чернігівські старожитності : зб. наук. пр. / ред. Ю. О. Соболь. – Чернігів, 2016. – Вип. 3 (6). – С. 107–115.

429. **Нікітін В. Г.** Лікарня гетьманської столиці: з історії зародження та розвитку лікарні, відкритої гетьманом К. Г. Розумовським у м. Батурин – столиці чотирьох гетьманів України : [монографія] / В. Г. Нікітін, М. І. Терех ; Нац. іст.-культур. заповідник «Гетьманська столиця». – Ніжин : Лисенко М. М., 2016. – 251 с. : іл., фот., табл.

2019

430. **Бондар О. М.** Батурин: фортифікації та міська структура / Олександр Бондар. – Чернігів : [б. в.], 2019. – 84 с. : іл.

431. **Павленко С. О.** Батуринська фортеця / Сергій Павленко. – Київ : Мистецтво, 2019. – 191 с. : іл.

2020

432. **Когут З.** Розкопки у Батурині 2019 року. Кахлі гетьманської столиці XVII – початку XVIII ст. / Зенон Когут, Володимир Мезенцев, Юрій Ситий ; [упоряд. і відп. ред. В. Мезенцев] ; Канад. ін-т укр. студій Альберт. ун-ту [та ін.]. – Торонто : Гомін України, 2020. – 35 с. : фот. кольор.

2021

433. **Батуринський** архів та інші документи з історії українського гетьманства 1690–1709 рр. / упоряд. Тетяна Таїрова-Яковлева. – Київ : Кліо, 2021. – 343, [1] с.

НАЦІОНАЛЬНИЙ ІСТОРИКО-КУЛЬТУРНИЙ ЗАПОВІДНИК «ГЕТЬМАНСЬКА СТОЛИЦЯ»

Національний історико-культурний заповідник «Гетьманська столиця» – це безцінні й цікаві пам'ятки історії, архітектури, культури, археології і природи: палацово-парковий ансамбль К. Розумовського, музей «Будинок

генерального судді В. Кочубея», Музей археології Батурина, Воскресенська церква-усипальниця гетьмана К. Розумовського, парк «Кочубеївський», Микола-Крупицький монастир, Цитадель Батуринської фортеці, до складу якої входять: пам'ятний Хрест героям-оборонцям Батурина 1708 р., оборонна стіна з вежами, гетьманський будинок, скарбниця, криниця та дерев'яна замкова церква Воскресіння Господнього.

Тринадцять років поспіль на території заповідника тривають археологічні розкопки, завдяки яким розгадано багато таємниць, що приховувала батуринська земля. Окрім безцінної наукової інформації, археологи поповнили фондове зібрання заповідника тисячами предметів музейного значення. Саме археологічна колекція заповідника стала основою для створення нового Музею археології Батурина, який з 22 січня 2009 р. відкрив свої двері для відвідувачів.

Архітектурно-меморіальний комплекс «Цитадель Батуринської фортеці», відтворений у 2008 р., яскраво ілюструє вигляд найбільш укріпленої частини міської фортеці 1669–1708 рр. Гетьманський будинок репрезентує реалії мурованої архітектури другої половини XVII ст., а також інтер'єри цього будинку, естетичні смаки перших батуринських гетьманів – Дем'яна Многогрішного, Івана Самойловича та Івана Мазепи. У відтвореному приміщенні гетьманської скарбниці наразі йде робота над створенням музею «Скарбниця», де будуть експонуватися зразки монет та інших грошових знаків від першої князівської гривні і до сьогодення.

Важливим об'єктом Цитаделі є замкова дерев'яна церква Воскресіння Господнього, яка фактично є усипальницею героїв Батуринської оборони 1708 р., останки яких знайшли вічний спокій в її крипті. В церкві екскурсанти зможуть помолитися за упокій душ невинно вбитих батуринців,

запалити свічку пам'яті. З підвального приміщення церкви йде підземний хід, відтворений на автентичному місці, яке досліджене археологами в травні 2008 р.

Пам'ятний знак героїчним оборонцям Батурина, встановлений у 2004 р., став першим вшануванням пам'яті шістнадцяти тисяч українців, які загинули в Батурині в 1708 р. Саме встановлення пам'ятного Хреста на Цитаделі стало початком відродження Гетьманської столиці.

Мурована Воскресенська церква-усипальниця останнього гетьмана України К. Розумовського є яскравим зразком класичної архітектури початку ХІХ ст. Оновлена після реставрації 2005–2008 рр., вона радо приймає вірян і екскурсантів.

Навпроти церкви розташовано Майдан Гетьманської слави, основою якого є пам'ятник «Гетьмани. Молитва за Україну» (автори Микола та Богдан Мазури), який урочисто відкрито в День Соборності України 2009 р. За короткий час зародилася нова традиція – весільні пари, які їдуть до Батурина звідусіль, покладають квіти саме до цього пам'ятника.

Не поступається красою й опатністю Воскресенській церкві пам'ятка сучасної сакральної архітектури – церква Покрови Богородиці (2008 р.), яка зведена за меценатські кошти (в основному української діаспори в Канаді та США).

Палац останнього гетьмана України К. Розумовського, блискуче відреставрований, є перлиною «Гетьманської столиці», єдиним творінням видатного англійського архітектора Чарльза Камерона в Україні. Тут створено експозицію «Українське відродження», яка надає відвідувачу ілюстровану інформацію про історію будівництва, запусіння і реставрації палацу, видатних українських гетьманів, з акцентом на постатях К. Розумовського, його родини, а також видатних діячів – сучасників К. Розумовського.

Вдало, зі смаком відреставровані інтер'єри, підібрані меблі нікого не залишають байдужими. Палац став найпопулярнішим туристичним об'єктом у Чернігівській області.

Єдиним автентичним свідком життя і діяльності гетьманів Д. Многогрішного, І. Самойловича, І. Мазепи та руйнації Батурина меншиківськими військами в 1708 р. є будинок Генерального суду Лівобережної України. Яскравий зразок архітектури другої половини XVII ст. відреставровано у 2003–2005 рр. та у 2006 р. музеєфіковано під однойменний музей. Експозиція розповідає про історію судочинства ранньомодерної України, родини Кочубеїв, романтичне й трагічне кохання юної Мотрони Кочубей і гетьмана Івана Мазепи. В підвальному приміщенні музею особливе захоплення викликають воскові фігури в'язня та писаря генерального суду в майже реальній обстановці камери попереднього ув'язнення та камери слідства.

Відпочити можна в парку «Кочубеївський», який є пам'яткою природи місцевого значення. Парк створено на базі природної діброви. Саме його стежками ходили на побачення закохані Мотря Кочубей та гетьман Іван Мазепа. На сьогодні парк дбайливо доглянутий, тут створено пасіку ім. П. Прокоповича, у 2007 р. посаджено яблуневий сад, який на здивування та радість всім у 2009 р. дав перший щедрий урожай. З ранньої весни до пізньої осені в парку бувають квіти.

Поклонитися пам'яті видатного українського бджоляра, замислитися над вічними цінностями вдячний відвідувач може на могилі П. Прокоповича (за 7 км від Батурина в с. Пальчики), яка також є одним з об'єктів заповідника за межами міста.

До охоронних зон заповідника належить і територія заміської резиденції І. Мазепи на Гончарівці, де знаходиться меморіальна плита на честь гетьмана. З архівних документів відомо, що тут в 1692 р. було зведено палац, церкву,

господарчі споруди, оточені земляними укріпленнями з виступаючими бастіонами. Лагідна поліська природа, чистий, спокійний Сейм доповнюють рекреаційні можливості Батурина як привабливого туристичного об'єкта не тільки в масштабах України, але й зарубіжжя.

Перелік пам'яток заповідника: палац К. Г. Розумовського (пам'ятка архітектури, 1799–1803); парк біля палацу К. Розумовського (пам'ятка садово-паркового мистецтва, кін. XVIII ст.); Воскресенська церква-усипальниця К. Г. Розумовського (пам'ятка архітектури, 1803); Воскресенська церковнопарафіяльна школа (пам'ятка архітектури, 1897–1904); пам'ятник жертвам Батуринської трагедії 1708 р. (пам'ятка історії, 2004); дзвіниця Батуринського Миколо-Крупицького монастиря (пам'ятка архітектури, XIX ст.); Спасо-Преображенська тепла церква Батуринського Миколо-Крупицького монастиря (пам'ятка архітектури та містобудування, 1803–1858); келії з трапезною Батуринського Миколо-Крупицького монастиря (пам'ятка архітектури, 1834); будинок Генерального суду (будинок В. Кочубея) (пам'ятка архітектури, XVII–XIX ст.); парк «Кочубеївський» (пам'ятка садово-паркового мистецтва, XVII ст.); садиба «Кочубея» (пам'ятка археології, XVII–XVIII ст.); пам'ятник українському бджоляру П. Прокоповичу (пам'ятка монументального мистецтва, 1975); торгові ряди (пам'ятка архітектури, XIX ст.); Покровська церковнопарафіяльна школа (пам'ятка архітектури, 1899–1903); середньовічний Батурин; городище-дитинець «Литовський Замок» (пам'ятка археології, IV–VIII ст. до н. е., XI–XIII ст., XVIII ст.); окольне місто «Батуринська фортеця»; замиська садиба І. Мазепи на Гончарівці; залишки палацу І. Мазепи; комплекс із виготовлення кахлів та кераміки.

*За матеріалами
Національного історико-культурного
заповідника «Гетьманська столиця»*

2001

434. **Горностаєв Ф.** Старовинні садиби України : [Гетьманський палац у Батурині] / Федір Горностаєв // Хроніка–2000. – Київ, 2001. – Вип. 41/42 : поезія українського парку. – С. 341–374.

2003

435. **Ленченко В.** Палац гетьмана Івана Мазепи в Батурині / В. Ленченко // Пам'ятки України: історія та культура. – 2003. – № 3. – С. 19–33.

2004

436. **Батуринський** державний історико-культурний заповідник «Гетьманська столиця». – Київ : ЕММА, 2004. – 1 розг. арк.

437. **Палац** Кирила Розумовського в Батурині // 100 найвідоміших шедеврів України / під заг. ред. М. Русяєвої. – Київ : Автограф, 2004. – С. 431–434.

2005

438. **Батуринський** державний історико-культурний заповідник «Гетьманська столиця» // Музеї України. – 2005. – № 3. – С. 35.

439. **Батуринський** палац, його історія, руйнування і реставрація / передм. С. І. Дьоміна. – Київ : Воля, 2005. – 29, [2] с. : іл.

440. **Надбання** заповідника «Гетьманська столиця» // Музеї України. – 2005. – № 5. – С. 34–35.

2006

441. **Кербут Т. В.** Історія реставрації палацу К. Розумовського в Батурині / Т. Кербут // Історико-культурне надбання Сіверщини у контексті історії України : матеріали п'ятої наук.-практ. конф. (18–19 трав. 2006 р.). – Глухів, 2006. – С. 228–232.

442. **Мезенцев В. І.** Декор Мазепинського палацу в Батурині : італійське та українське бароко / Володимир

Мезенцев // Історико-культурні надбання Сіверщини у контексті історії України : матеріали п'ятої наук.-практ. конф. (18–19 трав. 2006 р.). – Глухів, 2006. – С. 72–82.

2007

443. **Батуринський** державний історико-культурний заповідник «Гетьманська столиця» / [авт. тексту Н. Реброва ; фот. М. Тищенко]. – Чернігів : Домінант, 2007. – 11 с. : іл.

444. **Реброва Н. Б.** Шляхи поповнення фондового зібрання заповідника «Гетьманська столиця» / Реброва Н. Б., Кіяшко Л. Г. // Могилянські читання 2006 року : зб. наук. пр. – Київ: Фенікс, 2007. – Ч. 2: Доля музейних зібрань. – С. 128–133.

445. **Славинський М.** Трете відродження Батурина / М. Славинський // Віче. – 2007. – № 5/6. – С. 16–25.

2008

446. **Реброва Н. Б.** Будинок Генерального судді В. Кочубея / Н. Б. Реброва, А. А. Домашенко ; Батурин. держ. іст.-культур. заповідник «Гетьманська столиця». – Батурин : [б. в.], 2008. – 11 с. : іл. – Англ., укр.

447. **Реброва Н. Б.** Національний історико-культурний заповідник «Гетьманська столиця» / Реброва Н. Б. // Батуринська старовина : зб. наук. пр. присвяч. 300-літтю Батуринської трагедії. – Київ, 2008. – С. 465–475.

448. **Ярмак Н. О.** Кахлі з фондової колекції Батуринського державного історико-культурного заповідника «Гетьманська столиця» / Надія Олександрівна Ярмак // Чернігівські старожитності : наук. зб. / Нац. архітектур.-іст. заповідник «Чернігів Стародавній». – Чернігів, 2008. – [Вип. 1]: За матеріалами VII наук. конф. «Старожитності Чернігово-Сіверської землі в загальноєвроп. культур. спадщині». – С. 166–169.

2009

449. **Мезенцев В.** Розкопки та реконструкції споруд Багурина в 2008 р. / В. Мезенцев // Музеї України. – 2009. – № 2. – С. 6–8.

450. **Реброва Н. Б.** Палацово-парковий ансамбль гетьмана України Кирила Розумовського / Н. Б. Реброва. – Чернігів, 2009. – 56 с.

Розкрито історію розбудови Батурина та палацово-паркового ансамблю від часів К. Розумовського до його відродження у 2002–2008 рр.

2010

451. **Огієвська Р. І.** Історія будинку В. Л. Кочубея в спогадах та документах ХХ ст. / Руслана Іванівна Огієвська // Чернігівські старожитності : наук. зб. / Нац. архітектур.-іст. заповідник «Чернігів стародавній». – Чернігів, 2010. – Вип. 3. – С. 206–209.

2011

452. **Сердюк Н.** Гетьманська столиця – Батурин / Н. Сердюк // Географія та основи економіки в школі. – 2011. – № 2. – С. 30–32.

2012

453. **Березкіна О.** Гетьманська Україна: погляд крізь віки / Олена Березкіна // Чернігів. відом. – 2012. – 21 берез. – С. 28.

Тематична виставка «Галерея гетьманської слави».

454. **Гутник Ю.** Колекція дукачів НІКЗ «Гетьманська столиця»: каталогізація, проблеми формування та дослідження / Ю. Гутник // Ніжинська старовина. – 2012. – Вип. 14. – С. 107–113.

Розглядаються проблеми, що виникають під час дослідження дукачів. Вводиться в науковий обіг колекція дукачів НІКЗ «Гетьманська столиця».

455. **Сердюк Н.** Наша «Гетьманська столиця» / Наталія Сердюк // Деснян. правда. – 2012. – 1 трав. – С. 3.

2013

456. **Верба Н.** Чорнильниці з будинку В. Кочубея / Наталія Верба // Слово «Гетьманської столиці». – 2013. – № 5. – С. 8 : іл.

Окрасою експозиції будинку Генерального судді В. Л. Кочубея є чорнильниці.

457. **Желіхівська Н.** Вогнедобування козацької доби / Наталія Желіхівська // Слово «Гетьманської столиці». – 2013. – № 3. – С. 4–5.

В експозиції Музею археології Батурина представлено калачеподібне кресало, яке було знайдене в Батурині у 1979 р. і датується XVIII ст.

458. **Пархоменко Л.** Гетьманська столиця і повість про любов / Людмила Пархоменко, Наталія Сердюк // Деснян. правда. – 2013. – 13 черв. – С. 1, 12 : фот.

Батуринська історія в експозиціях НІКЗ «Гетьманська столиця».

459. **Рибець О.** Козацька нагайка / Олександр Рибець // Слово «Гетьманської столиці». – 2013. – № 3. – С. 5 : іл.

У Музеї археології Батурина представлено дерев'яне руків'я нагайки XVIII ст., яка знайдена у 2008 р. під час археологічних розкопок зовнішнього рову Цитаделі Батуринської фортеці.

2015

460. **Музей археології Батурина = Museum of Archeology of Baturyn /** Нац. іст.-культур. заповідник «Гетьманська столиця» ; [упоряд. Н. Саєнко]. – Батурин : [б. в.], [2015]. – [8] с. : іл. – Укр., англ.

461. **Національний історико-культурний заповідник «Гетьманська столиця» в Батурині /** фот. П. Антоненка // Світ-інфо. – 2015. – 19 лют. – С. 11.

462. **Новік О.** Мальована скриня / Оксана Новік // Слово «Гетьманської столиці». – 2015. – № 4. – С. 7 : фот.

Скриню у колекцію заповідника подарувала жителька Батурина Галина Хухарева у 2006 р.

2016

463. **Желіхівська Н.** Шахи та шашки при гетьманському дворі / Наталія Желіхівська // Світ-інфо. – 2016. – 3 листоп. – С. 13.

Фондова колекція НІКЗ «Гетьманська столиця» у Батурині.

464. **Осташко І.** За враженнями і змістовним дозвіллям – до «Гетьманської столиці» / Ірина Осташко // Деснянка. – 2016. – 11 лют. – С. 4 : фот.

465. **Сердюк Н.** На різдвяних гостинах у Гетьмана / Наталія Сердюк // Голос Присеймів'я. – 2016. – 16 січ. – С. 4.

Національний заповідник «Гетьманська столиця» відродив традицію відзначення Різдва Христового.

466. **Солдатова К.** Таємнича реліквія із садиби Кочубеїв / Каріна Солдатова // Світ-інфо. – 2016. – 19 трав. – С. 13.

Йдеться про каблучку, знайдену під час розкопок у Батурині на садибі Кочубеїв.

2017

467. **Дробязко Н.** Поховання на території парку «Кочубеївський» / Наталія Дробязко // Карнабідівські читання : зб. наук. пр. – Чернігів, 2017. – Вип. 1/3. – С. 42–46.

Знаходиться у Батурині на території садиби генерального судді В. Л. Кочубея.

468. **Місечко Т.** Мамина вишня в саду / Тамара Місечко // Світ-інфо. – 2017. – 6 лип. – С. 13.

Фондова колекція Національного заповідника «Гетьманська столиця» в Батурині, яка має кращі зразки народної ткацької культури.

469. **Федосенко Н.** Воскові фігури гетьманів [П. Орлика, І. Мазепи, Д. Многогрішного зустрічають відвідувачів у НКЗ «Гетьманська столиця»] / Наталія Федосенко // Гарт. – 2017. – 25 трав. – С. 10.

2018

470. **Дробязко Н.** Справа про вкрадені коралі / Наталія Дробязко // Світ-інфо. – 2018. – 16 серп. – С. 13 : іл.

Коралове намисто XVIII ст. представлене в експозиції Будинку В. Кочубея в Батурині.

471. **Кіяшко Л.** Наукові здобутки Національного історико-культурного заповідника «Гетьманська столиця» / Любов Кіяшко // Слово «Гетьманської столиці». – 2018. – № 2. – С. 2.

472. **Матущак І. М.** Основні напрямки формування фондової колекції Національного історико-культурного заповідника «Гетьманська столиця» / І. М. Матущак // Ніжинська старовина : зб. регіон. історії та пам'яткознавства. – Вип. 26 (29). – Ніжин ; Київ, 2018. – С. 132–135.

473. **Сушко Н.** Відкрийте для себе музей археології Батурина! / Наталія Сушко // Голос Присеймів'я. – 2018. – 21 лип. – С. 3 : фот. ; Світ-інфо. – 2018. – 2 серп. – С. 13 : фот.

474. **Шепель І.** «Кампанья ді Рома» / Ірина Шепель // Світ-інфо. – 2018. – 20 груд. – С. 13.

Історія однойменної оригінальної картини XIX ст. польського художника Генрика Цешковського, яка розміщена в експозиції палацу К. Розумовського Національного заповідника «Гетьманська столиця» в Батурині.

2019

475. **Дробязко Н.** Віковий свідок історії / Наталія Дробязко // Слово «Гетьманської столиці». – 2019. – № 1. – С. 6 : фот.

Будинок Генерального суду (будинок В. Кочубея) XVII ст.

476. **Дробязко Н.** До історії будинку Василя Кочубея / Наталія Дробязко // Слово «Гетьманської столиці». – 2019. – № 4. – С. 7.

План підземної частини будинку додається.

477. **Желіхівська Н.** З історії глиняної іграшки / Наталія Желіхівська // Світ-інфо. – 2019. – 18 квіт. – С. 13.

В експозиції Музею археології Батурина є три зразки глиняних іграшок, які датуються XVIII ст.

478. **Кіяшко Л.** Наукові здобутки заповідника [«Гетьманська столиця»] / Любов Кіяшко // Світ-інфо. – 2019. – 5 верес. – С. 13.

479. **Коштурна Н.** Нестаріючі дуби заповідника / Наталія Коштурна // Світ-інфо. – 2019. – 5 груд. – С. 13.

Могутні дуби парку «Кочубеївський», що входить до складу НІКЗ «Гетьманська столиця» в Батурині.

480. **Оксінь Т.** «З гетьманських покоїв у Батурині» / Тетяна Оксінь // Слово «Гетьманської столиці». – 2019. – № 4. – С. 8 : фот.

Оздоблення палацу кахлями, ліпниною. Реставратор – Василь Різніченко.

481. **Сердюк Н.** Батурин – must-see / Наталія Сердюк // День. – 2019. – 8/9 трав. – С. 13.

Заповідник «Гетьманська столиця».

482. **Сердюк Н.** Верхівка великого айсберга / Наталія Сердюк // Деснян. правда. – 2019. – 21 лют. – С. 5.

Екскурсійна діяльність НІКЗ «Гетьманська столиця».

483. **Сидорова В.** Музей мадам Тюссо по-батуринськи / Вікторія Сидорова // Деснян. правда. – 2019. – 20 черв. – С. 4.

Воскові фігури гетьманів у Національному заповіднику «Гетьманська столиця» в Батурині.

484. **Сидорова В.** Палац Кирила Розумовського: 10 років крок за кроком / Вікторія Сидорова // Деснян. правда. – 2019. – 15 серп. – С. 1, 3.

Єдина збережена й повністю відновлена резиденція гетьмана на українській землі.

485. **Солдатова К.** Археологічний сезон – 2019 в Батурині / Каріна Солдатова // Слово «Гетьманської столиці». – 2019. – № 5. – С. 1.

Нові археологічні відкриття, що доповнили уявлення про розвиток Батурина в різні історичні періоди.

486. **Сушко Н.** Музею археології [Батурина] – 10 років / Наталія Сушко // Світ-інфо. – 2019. – 21 лют. – С. 13.

487. **У музеї Батурина** показали унікальний документ, [універсал про призначення сотником Переволочанським Стефана Лукомського, датований 1763 р.] // Семь дней. – 2019. – 2 мая. – С. 17.

488. **Фурсова Ю.** Гетьманські зали. Ренесанс / Ю. Фурсова // Україна молода. – 2019. – 9–10 серп. – С. 14 : фот.

489. **Фурсова Ю.** До питання дослідження садиби гетьмана Кирила Розумовського в Батурині / Юлія Фурсова // Сіверян. літопис. – 2019. – № 1. – С. 47–50.

490. **Фурсова Ю.** Зберігач родинної колекції Розумовських [К. Л. Розумовський – правнук гетьмана, представник австрійської гілки, яка існує досі] / Юлія Фурсова // Світ-інфо. – 2019. – 5 верес. – С. 13.

2020

491. **Батюк А.** Математика археологічної експедиції : заповідник «Гетьманська столиця» показує зібрані за чверть століття скарби / Андрій Батюк // Україна молода. – 2020. – 10 черв. – С. 8.

492. **Оксінь Т.** З історії реставрації палацо-паркового ансамблю Кирила Розумовського в Батурині у 1947–1949 рр. / Тетяна Оксінь // Сіверян. літопис. – 2020. – № 1. – С. 188–192.

493. **Піскун Н.** Туристичні здобутки [НІКЗ «Гетьманська столиця»] / Н. Піскун // Світ-інфо. – 2020. – 20 лют. – С. 13.

494. **Реброва Н.** Нові відомості з історії садиби Кочубеїв у Батурині / Наталія Реброва // Сіверян. літопис. – 2020. – № 1. – С. 168–172.

495. **Реброва Н.** Поєднання Орликом / Наталія Реброва, Наталія Дробязко // Україна молода. – 2020. – 22 січ. – С. 3.

Для заповідника «Гетьманська столиця» меценати в антикварів Парижа придбали нагороду державного і військового діяча Королівства Франція Григорія Орлика – орден святого Людовика, яким він був нагороджений 1744 р. королем Франції Людовиком XV.

496. **Саєнко Н.** Скарбниця гетьмана Івана Самойловича / Наталія Саєнко // Світ-інфо. – 2020. – 20 лют. – С. 13.

Скарбниця знаходиться в житловому будинку гетьмана на Цитаделі в Батурині. Дається її опис.

497. **Сердюк Н.** «Гетьманська столиця»: ми залишаємося цікавими для вас у нових реаліях життя / Наталія Сердюк // Деснян. правда. – 2020. – 18 черв. – С. 10.

Діяльність НІКЗ «Гетьманська столиця» в Батурині в умовах карантину.

498. **Сердюк Н.** Унікальність садиби Кочубеїв [у Батурині] / Наталія Сердюк // Світ-інфо. – 2020. – 19 берез. – С. 13.

499. **У Батурині** передано копію шведського ордену Григорію Орлику // Світ-інфо. – 2020. – 6 лют. – С. 2 : фот.

Відбулася церемонія передачі ордену Меча Національному заповіднику «Гетьманська столиця». Орден є копією з єдиного збереженого на сьогодні оригіналу ордену зразка 1748 р. з колекції короля Швеції.

500. **Цікаве** про Палац гетьмана Кирила Розумовського // Світ-інфо. – 2020. – 5 берез. – С. 13 : фот.

2021

501. **Новік О.** Ікона Покрови Богородиці з фондової збірки заповідника [«Гетьманська столиця» в Батурині] / Оксана Новік // Світ-інфо. – 2021. – 4 лют. – С. 13 : фот.

502. **Реброва Н.** Барельєф-медальйон Петра Кочубея [роботи П. Забіли у 2020 р. поповнив колекцію Батуринського заповідника завдяки благодійникам] / Наталія Реброва // Світ-інфо. – 2021. – 7 січ. – С. 13.

503. **Саєнко Н.** В Батурині виставка «Гетьман Іван Мазепа – князь Священної Римської імперії» / Наталія Саєнко // Світ-інфо. – 2021. – 21 жовт. – С. 2 : фот.

У НІКЗ «Гетьманська столиця» представлено печатку князя Івана Мазепи та документ з Австрійського державного архіву про надання українському гетьману Мазепі титулу князя Священної Римської імперії.

504. **Солдатова К.** Персні-печатки у діловодстві козацької старшини XVII–XVIII ст. / Каріна Солдатова // Світ-інфо. – 2021. – 3 черв. – С. 13.

Знахідки подібних пернів-печаток у Батурині вказують на шанування християнства, традиції державотворення, смаки еліти гетьманської столиці. Колекція представлена в Музеї археології Батурина.

505. **Фурсова Ю.** Невідоме зображення гетьманського палацу / Юлія Фурсова // Світ-інфо. – 2021. – 4 лют. – С. 13 : іл.

У статті йдеться про мемуари Лулу Тюргейм «Моє життя. Спогади із великосвітської Австрії 1788–1852 рр.». Мемуари є цінною інформацією для дослідження історії Батурина початку XIX ст. Ілюстрації, зроблені авторкою, – джерелом для створення наукової реконструкції гетьманського палацу К. Розумовського в Батурині.

2022

506. **Дробязко Н.** Полк «Руаяль Полонь» [створений Г. Орликом у Франції] / Наталія Дробязко // Світ-інфо. – 2022. – 6 січ. – С. 13 : фот.

Фондова колекція НІКЗ «Гетьманська столиця» в Батурині на 2022-й р. має три гравюри, на яких зображені військові полку «Руаяль Полонь» в уніформі.

507. **Сохань О.** До булави треба голови / Оксана Сохань // Світ-інфо. – 2022. – 6 січ. – С. 13 : фот.

Реконструкція булави гетьмана Кирила Розумовського. Фондова колекція НІКЗ «Гетьманська столиця».

НОВГОРОД-СІВЕРСЬКИЙ РАЙОН 1884

508. **Матеріали** для оцінки земельних угодій, зібрані Черниговським статистичним відділенням при губернській земській управі. Т. XII. Новгородсьверський уездъ, съ двумя литографированными картами / Черниговское губернское земство ; сост.: В. М. Колесниковъ, А. Д. Коршунъ. – Черниговъ : Земская типографія, 1884. – 173 с. : 2 к.

2011

509. **Провозін П.** Покровські храми [Новгород-Сіверського р-ну] / Павло Провозін // Сівер. край. – 2011. – 8 жовт. – С. 4.

2012

510. **Стук С.** Старість – не радість. Скільки ще витримає 225-річний палац у Вишеньках / Сергій Стук // Чернігівщина: новини та оголошення. – 2012. – 17 трав. – С. 2.

Стаття про занедбання архітектурних пам'яток. Йдеться про розруху палацу Петра Рум'янцева-Задунайського та Успенської церкви у Вишеньках.

2015

511. **Сугоняко М.** Місце, де зберігається історія / Микола Сугоняко // Сівер. край. – 2015. – 29 серп. – С. 3.

З історії музейної справи на Новгород-Сіверщині.

2019

512. **Домоцький Б.** Новгород-Сіверщина музейна: від знищених владою проектів до відкриття «Хатини-музею» в Кудлаївці / Борис Домоцький // Світ-інфо. – 2019. – 19 верес. – С. 14 : фот.

513. **Провозін П.** Полковники, сотники, гетьмани / Павло Провозін // Сівер. край. – 2019. – 10 жовт. – С. 2.

Козацькі традиції Новгород-Сіверщини.

2021

514. **Вишеньки:** пишний та романтичний палац, до якого не приїжджають туристи // Світ-інфо. – 2021. – 20 трав. – С. 12 : фот.

Палац графа Петра Рум'янцева-Задунайського, збудований у 1787 р., є унікальним, бо поєднав у собі відразу декілька архітектурних стилів.

515. **Провозін П.** Лицарська слава Новгород-Сіверщини / Павло Провозін // Сівер. край. – 2021. – 14 жовт. – С. 4.

Козацька історія Новгород-Сіверщини.

НОВГОРОД-СІВЕРСЬКИЙ – МІСТО ЗІ СЛАВНОЮ ІСТОРІЄЮ

Перша літописна згадка про «Новий городок у землі «Сіверський» міститься у «Повчанні Володимира Мономаха своїм дітям» у контексті опису поразки біля цього містечка половецького загону в 1078 р.

У кінці XI ст. за рішенням з'їзду князів у Любечі (1097) Новгород-Сіверський став столицею Сіверського князівства. У сиву давнину сягає історія виникнення символів, що є елементами герба та прапора Новгорода-Сіверського.

Протягом століть місто було могутньою фортецею, що протистояла не одному завойовнику. Саме це на гербі й символізують міцні мури з баштою і зброя – золоті спис та шабля. З легендарних часів потрапила на клейноди сіверян і зоря, що увінчує вежу. Можливо, вона є символом тої зорі, що провістила народження Ісуса Христа. А вже 200 років тому невідомий літописець – автор загадкової «Історії русів», посилаючись на стародавні літописи, написав, що після того, як апостол Андрій Первозваний провістив Божу Благодать над Києвом, «сей же апостол рікою Десною був тоді і в Новгороді-Сіверському, Благовістив Євангелієм». Всі ці символи були затверджені на міському гербі, наданому в 1620 р. з привілеєм польського короля Сигізмунда III разом з Магдебурзьким правом. Новгород-Сіверський став першим містом Чернігівщини, яке отримало власний герб.

У той час Новгород-Сіверський складався з дитинця, окольного міста і неукріплених посадів. Крім того, навколо розміщувалися численні князівські замиські садиби та села, багато з яких згадувались у літописах.

Дитинець Новгорода-Сіверського, його ще називали Замок, містився на обривистій терасі, що здіймається над Десною. Ця тераса мала чудові природні укріплення з трьох боків – деснянську кручу та глибокі й широкі яри. Тільки з півдня тераса, на якій знаходився Дитинець, з'єднувалась з плато. Якраз на цьому укріпленому валами та ровами перешийку і знаходився єдиний в'їзд у Замок. Дорога проходила по спеціальному насипу, що тягнувся з dna яру.

Наприкінці XI – на початку XII ст. оборонні споруди Дитинця перебудовано, потужність земляних укріплень збільшена майже удвічі. Князівський двір знаходився якраз у центрі Дитинця, а поруч височів кам'яний собор Архістратига Михаїла, який згадується в літописах під 1179 р.

Серед численних археологічних знахідок тих часів – печатка князя Святослава Ярославича, на якій зображені сам князь та його небесний покровитель святий Микола.

Дитинець з трьох боків підковою охоплювало окольне місто. Воно мало свою систему укріплень з кількома брамами. До стін окольного міста примикали неукріплені посади, де жили переважно купці та ремісники.

На жаль, численні міжусобні війни, чужоземні нападники та неблаганний час зруйнували майже всі свідчення сивої давнини Новгород-Сіверського. Так, на місці зруйнованої кам'яної церкви Святого Миколая (XI ст.) у 1762 р. в традиційному народному стилі збудовано дерев'яну однойменну церкву. Вона збереглася до наших днів і вражає гостей міста єдністю з природним оточенням: наче є частиною ландшафту, гармонійним продовженням пагорба, на якому знаходиться.

Інший міський храм – Успенський собор – має не менш давню історію. Місце, на якому стоїть собор, було ритуальним. За переказами, саме тут стояли ідоли в дохристиянську епоху. Після хрещення цих земель на місці капища було збудовано храм на честь Богородиці (XI–XII ст.) Коли було зведено будівлю собору, що прикрашає місто в наші дні, точно не відомо. Є відомості про закладання храму ще у XVII ст., та дуже скоро роботи було зупинено. Відновили їх лише у 1721-му, але будівництво велося дуже повільно. Точно відомо лише те, що один із вітгарів собору було освячено у 1701 р. У більш пізні часи храм декілька разів перебудовувався. Так, у 1820 р. було замінено бані та прибудовано дзвіницю.

Своєрідність сучасному місту надають і пам'ятки цивільної архітектури XVII–XVIII ст. Серед них – Триумфальна арка. З тих же часів (кін. XVIII ст.) збереглися в центрі міста і торгові ряди, збудовані на замовлення місцевих купців.

Вони і зараз виконують своє призначення. Особливий колорит мають будівлі XIX ст. З історією цих будинків пов'язано багато славних імен.

Життя більшості видатних жителів Новгород-Сіверського пов'язані з будинком колишньої чоловічої гімназії. Її було створено у 1804 р. на базі народного училища, відкритого ще у 1789 р. Тривалий час ця гімназія була центром освіти всієї Чернігівської губернії. Серед випускників цього закладу – видатний учений свого часу, історик і природознавець, перший ректор Київського університету Михайло Максимович (1804–1873), український письменник Пантелеймон Куліш (1819–1897), археолог, професор Дмитро Самоквасов (1843–1911) та ін.

*За матеріалами Новгород-Сіверського
історико-культурного музею-заповідника
«Слово о полку Ігоревім»*

1985

516. **Новгород-Сіверський** : фотоальбом / упоряд., фот. та макет Івана Корзуна ; авт. вступ. ст. В. Зінов'єв ; худож. оформ. Віктора Лісовського. – Київ : Мистецтво, 1985. – 79 с. : фот.

1988

517. **Новгород-Сіверський** : бібліогр. покажч. / Чернігів. держ. обл. універс. наук. б-ка ім. В. Г. Короленка ; [уклад.: Л. В. Студьонова, І. Я. Каганова ; ред. О. І. Набок ; наук. ред. С. М. Мельник ; відп. за вип. П. В. Грищенко]. – Чернігів : [б. в.], 1988. – 76 с.

1989

518. **Новгороду-Северському – 1000 лет** : тез. докл. обл. науч.-практ. конф. (май 1989 г.) / [редкол.: А. Б. Коваленко, В. П. Коваленко, А. М. Федирко]. – Чернигов ; Новгород-Северский, 1989. – 124 с.

1997

519. **Бодрухин В.** До статуту Новгород-Сіверського князівства / В. Бодрухин // Сіверян. літопис. – 1997. – № 3. – С. 29–31.

1998

520. **Куриленко В.** Сіверяни. Округа міст Радичева і Новгорода-Сіверського / В. Куриленко // Сіверян. літопис. – 1998. – № 1. – С. 104–106.

1999

521. **Воїнов С. С.** Новгород-Сіверський : нариси історії / С. С. Воїнов ; [ред. О. Коваленко]. – Чернігів : Сіверянська думка, 1999. – 163 с.

900-річчю Новгород-Сіверського князівства присвячується.

522. **Новгород-Сіверський** – любов моя: коротка фотоілюстрована історія землі Сіверської / авт. тексту: М. С. Бунак, А. М. Федірко ; упоряд. М. С. Бунак ; худож. оформ. М. О. Кріпкий. – Київ : Мистецтво, 1999. – 136 с. : іл.

523. **Новгород-Сіверський** – столиця Сіверського краю = Novgorod-Sivers'kyi – the Sivers'kyi region capital : фотоальбом / ред. П. О. Громовий ; авт. передм.: В. Черник, В. Душин ; упоряд., автор тексту та фотоіл. М. Тищенко. – Мена : Домінант, [1999]. – 156 с. : фотоіл.

524. **Шилін О.** Земля любові і надії нашої : Новгород-Сіверському князівству 900 років / О. Шилін ; відп. ред. С. Тарасенко ; фот.: О. Ліпський, Ю. Шкода. – Київ, 1999. – 47 с.: фотоіл.

2005

525. **Черненко О. Є.** Дослідження давньоруської монументальної споруди в Новгороді-Сіверському / Черненко О. Є., Казаков А. Л. // Ruthenica. – Київ, 2005. – Т. IV. – С. 7–21.

2011

526. **Домоцький Б.** Коли сам собі архітектор / Борис Домоцький // Деснян. правда (вільна). – 2011. – 10 листоп. – С. 4.

Архітектурне обличчя Новгород-Сіверського.

527. **Домоцький Б. С.** Новгород-Сіверський – європейське місто / Б. Домоцький ; Міжнар. фонд «Відродження» [та ін.]. – Чернігів : Лозовий В. М., 2011. – 71 с. : іл.

528. **Кедун І. С.** Новгород-Сіверський та його округа в X–XIII ст. : автореф. дис. ... канд. іст. наук : 07.00.04 / Кедун Іван Станіславович ; НАН України, Ін-т археол. – Київ, 2011. – 19 с.

529. **Новгород-Сіверський.** Відродження історії та культури [Електронний ресурс] : відеоекскурсія / Іван Сіяк ; дизайнер Орап Олена ; виробник презентації Студія Lizard Films). – [Б. м. : б. в.], [2011]. – 1 ел. опт. диск (DVD-ROM) ; 12 см. – (у контейнері, 12,5x14).

530. **Федірко А.** Історико-культурна спадщина Новгород-Сіверського / А. Федірко // Історія в школах України. – 2011. – № 2/3. – С. 35–37.

2012

531. **Рига Д.** З історії монастирів Новгород-Сіверської єпархії (1785–1797 рр.) / Данило Рига // Сіверян. літопис. – 2012. – № 3/4. – С. 30–36.

2014

532. **Авдієнко Н.** Століття за століттям : до 1025-річчя Новгород-Сіверського / Ніна Авдієнко // Сівер. край. – 2014. – 6 верес. – С. 2.

533. **Кедун І.** Післямонгольський Новгород-Сіверський за матеріалами археологічних досліджень / І. Кедун // Наукові записки [Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка]. Серія : Історичні науки. – 2014. – Вип. 20. – С. 190–193.

Розглянуті обставини історичного розвитку Новгород-Сіверського після монгольської навали.

534. **Мірошніченко Ю. Р.** Новгород-Сіверська гімназія – alma mater Сіверського краю (1808–1918) / Ю. Р. Мірошніченко, А. М. Федірко. – Київ : Фенікс, 2014. – 303 : іл.

2015

535. **Коврижко Н.** Новгород-Сіверський на поштовій листівці / Наталія Коврижко // Сівер. край. – 2015. – 24 січ. – С. 5.

2016

536. **Балабко О.** Прадавній Сіверський край / Олександр Балабко // Укр. слово. – 2016. – 24-30 серп. – С. 10 : фот.

Історичний екскурс по Новгороду-Сіверському.

537. **Гаркавий В. Ф.** Крізь минуле та сучасне до майбутнього! Новгород-Сіверська жіноча гімназія / В. Ф. Гаркавий, А. М. Федірко. – Черкаси : Чабаненко Ю. А., 2016. – 348 с. : іл.

538. **Коврижко Н.** Храму на Вербинцях було б 300 років / Наталія Коврижко // Сівер. край. – 2016. – 30 квіт. – С. 4.

З історії Хрестовоздвиженської церкви у Новгороді-Сіверському.

539. **Черненко О. Є.** Графіті з княжого терему в Новгороді-Сіверському / О. Є. Черненко // Чернігівські старожитності : зб. наук. пр. – Чернігів, 2016. – Вип. 4 (7). – С. 126–130.

2017

540. «**Обійми** мене, обійми» // Сівер. край. – 2017. – 22 лип. – С. 2, 3 : фот.

У Новгороді-Сіверському започаткували щорічний фестиваль «Сіверські обійми», що є продовженням фестивалю авторської пісні «Сіверський акорд».

541. **Провозін П.** Пам'ятник Іванові Богуну. Його відкрили у парку імені Шевченка [м. Новгород-Сіверського] 17 лютого – у день пам'яті лицаря / Павло Провозін // Сівер. край. – 2017. – 18 лют. – С. 4.

542. **Пшенична С.** А чи знаєте ви, коли рідне місто отримало прапор та герб? / Світлана Пшенична // Сівер. край. – 2017. – 11 листоп. – С. 8.

Історія прапора та герба Новгород-Сіверського.

543. **Секера С.** Біля вежі розкопали понад 150 предметів старовини / Світлана Секера // Сівер. край. – 2017. – 5 серп. – С. 1.

Археологічні розкопки у Новгороді-Сіверському.

2018

544. **Домоцький Б.** Знак гетьману українському [Дем'яну Многогрішному] віднині стоятиме у Новгороді-Сіверському / Борис Домоцький // Деснянка. – 2018. – 20 груд. – С. 8.

14 грудня 2018 р. поруч із будівлею Новгород-Сіверського музею-заповідника «Слово о полку Ігоревім» відкрито меморіальний знак на честь події 1688 р., коли у Новгороді-Сіверському Дем'ян Многогрішний отримав булаву гетьманства на Лівому березі Дніпра.

545. **Харькова О.** Гендерні питання Єфросинії / Оксана Харькова // Сівер. край. – 2018. – 1 черв. – С. 5.

Яким було справжнє ім'я сіверянської княгині Ярославни, дружини князя Ігоря.

2019

546. **Єгорова З.** Унікальний заповідник старовини / Зоя Єгорова // Голос України. – 2019. – 27 верес. – С. 9.

Заснований 989 р., Новгород-Сіверський служив укріпленням північних кордонів Русі. А вже 1097-го став столицею удільного Сіверського князівства, другим за значенням містом після Чернігова.

547. «**Княжий терем**» (м. Новгород-Сіверський) // Пам'ятки монументальної архітектури Північного Лівобережжя XI–XIII ст. : каталог / О. Черненко, О. Ярошенко. – Чернігів : SCRIPTORIUM, 2019. – С. 67–69.

548. **Новгород-Сіверський район** : путівник / Новгород-Сіверська райдержадмін., Новгород-Сіверськ. іст.-культур. музей-заповідник «Слово о полку Ігоревім». – Чернігів : Домінант, [2019]. – 144 с. : іл. кольор.

549. **Соломаха О.** У Новгороді-Сіверському [археологи відкопали залишки трьох споруд – XII і XVII ст.] / Олександр Соломаха // Світі-нфо. – 2019. – 15 серп. – С. 4.

2020

550. **Бойко В.** Відновімо пам'ятник славетному Бояну / Володимир Бойко // Сівер. край. – 2020. – 14 трав. – С. 2 : фот.

Історія встановлення пам'ятника поету-співцю, необхідність його відновлення та збереження.

551. **Секера С.** Про що мовчать [три] єврейські кладовища [в Новгороді-Сіверському] / Світлана Секера // Сівер. край. – 2020. – 30 квіт. – С. 5 : фот.

СПАСО-ПРЕОБРАЖЕНСЬКИЙ МОНАСТИР

1966

552. **Новгород-Сіверський** Спаський монастир / текст і фот. Г. Н. Логвина ; ред. І. Н. Бугаєнко. – Київ : Мистецтво, 1966. – 6 с. : іл., фот.

1993

553. **Русіна О. Б.** Грамоти Новгород-Сіверському Спасо-Преображенському монастирю / О. Б. Русіна // Український археографічний щорічник – Вип. 2. – Київ, 1993. – С. 138–152.

2002

554. **Карманов Ю.** До історії закриття Новгород-Сіверського Спасо-Преображенського монастиря на початку 20-х років ХХ ст. / Ю. Карманов // Сіверян. літопис. – 2002. – № 3. – С. 24–30.

2005

555. **Черненко О. Є.** Давньоруське поселення на території Новгород-Сіверського Спасо-Преображенського монастиря / Черненко О. Є., Казаков А. Л. // Сумська старовина. – 2005. – № 15. – С. 194–201.

2006

556. **Черненко О. Є.** Нові матеріали до вивчення Новгород-Сіверського Спасо-Преображенського монастиря /

О. Є. Черненко // Могиллянські читання 2005 : зб. наук. пр. / Національний Києво-Печерський заповідник. – Київ, 2006. – С. 555–558.

2009

557. **Черненко О. Є.** До питання про час заснування Новгород-Сіверського Спасо-Преображенського монастиря / Олена Євгеніївна Черненко // Чернігівські старожитності : наук. зб. / Нац. архітектур.-іст. заповідник «Чернігів стародавній». – Чернігів, 2009. – Вип. 2 : За матеріалами VIII Міжнародної наукової конференції «Християнські старожитності Київської Русі». – С. 325–328.

2011

558. **Карманов Ю. О.** Некрополь Спасо-Преображенського монастиря в Новгороді-Сіверському / Ю. О. Карманов, Т. Г. Новик, П. В. Солобай // Сіверщина в історії України. – 2011. – Вип. 4. – С. 56–60.

На підставі писемних джерел та археологічних досліджень розглядається історія виникнення та формування некрополя Новгород-Сіверського Спасо-Преображенського монастиря. За час свого існування монастирське кладовище стало значним комплексом, де були поховані сотні ченців обителі, настоятелі, відомі релігійні діячі та поважні жителі міста.

559. **Черненко О. Є.** Архітектурний ансамбль Новгород-Сіверського Спасо-Преображенського монастиря / О. Є. Черненко // Православ'я – цивілізаційний стрижень слов'янського світу : зб. наук. пр. – Київ : Фенікс, 2011. – С. 105–113.

2012

560. **Домоцький Б.** У Новгороді-Сіверському вкотре горіла пам'ятка архітектури [східна башта Спасо-Преображенського монастиря] / Борис Домоцький // Деснянка вільна. – 2012. – 23 черв. – С. 1 : фот.

561. **Рига Д.** Порівняльний аналіз відбудови Спасо-Преображенських соборів у Чернігові й Новгороді-Сіверському наприкінці XVIII ст. / Данило Рига // Чернігівські старожитності : зб. наук. пр. / Нац. архітектур.-іст. заповідник «Чернігів стародавній», Центр пам'яткознавства НАН України і Укр. т-ва охорони пам'яток історії та культури. – Чернігів, 2012. – Вип. 1(4). – С. 117–120.

562. **Сіренко А.** У монастирі згоріла вежа / Аліна Сіренко // Чернігів. вісн. – 2012. – 28 черв. – С. 3.

У Новгород-Сіверському Спасо-Преображенському монастирі.

2013

563. **Бриль С.** Ікони Божої матері та Георгія Переможця повернулися до храму / Сергій Бриль // Деснян. правда. – 2013. – 2 трав. – С. 6.

Про повернення до Петропавлівського храму Спасо-Преображенського монастиря в Новгороді-Сіверському святинь, які були викрадені злодіями й знайдені правоохоронцями.

564. **Денисенко О.** У Спасо-Преображенський монастир [Новгорода-Сіверського] повернулися викрадені ікони / Олександра Денисенко // Гарт. – 2013. – 25 квіт. – С. 5.

565. **Павленко С.** Храму повернули викрадене / Сергій Павленко // Голос України. – 2013. – 20 квіт. – С. 7.

Петропавлівському храму Спасо-Преображенського монастиря в Новгороді-Сіверському.

2014

566. **Сугоняко М.** За стінами старої обителі / Микола Сугоняко // Сівер. край. – 2014. – 23 трав. – С. 4.

З історії Новгород-Сіверського Спасо-Преображенського монастиря.

2016

567. **Черненко О.** Графіті з княжого терема на території Новгород-Сіверського Спасо-Преображенського монастиря / О. Черненко // Чернігівські старожитності : зб. наук. пр. / Нац. архітектур.-іст. заповідник «Чернігів стародавній», Центр пам'яткознавства НАН України та Укр. т-ва охорони пам'яток історії та культури. – Чернігів : Десна Поліграф, 2016. – Вип. 4. (7). – С. 126–130.

Графіті кінця XII – початку XIII ст. виявлені під час археологічних досліджень княжого терему.

2017

568. **Карманов Ю. О.** Стан Новгород-Сіверського Спасо-Преображенського монастиря напередодні секуляризації земель 1786 р. / Ю. О. Карманов // Сіверщина в історії України. – 2017. – Вип. 10. – С. 219–225.

Стаття присвячена огляду та аналізу друкованих та архівних джерел, які розкривають особливості господарської діяльності одного з найбільших монастирів Лівобережної України напередодні секулярної реформи 1786 р.

2018

569. **350-та** річниця обрання гетьманом Дем'яна Ігнатовича [відзначалася у Новгороді-Сіверському] // Світ-інфо. – 2018. – 3 січ. – С. 13.

На території Спасо-Преображенського монастиря було відкрито пам'ятний знак, присвячений цій події.

2019

570. **Спасо-Преображенський** собор (м. Новгород-Сіверський) // Пам'ятки монументальної архітектури Північного Лівобережжя XI–XIII ст. : каталог / О. Черненко, О. Ярошенко. – Чернігів: SCRIPTORIUM, 2019. – С. 70–75.

2020

571. **Ситий І.** Дві монастирські печатки з Чернігівщини [Новгород-Сіверського та Максаківського Спасо-Преображенських монастирів] / Ігор Ситий // Знак. – 2020. – № 82. – С. 3–4.

НОВГОРОД-СІВЕРСЬКИЙ ІСТОРИКО-КУЛЬТУРНИЙ МУЗЕЙ-ЗАПОВІДНИК «СЛОВО О ПОЛКУ ІГОРЕВІМ»

До складу заповідника входять: музей «Слово о полку Ігоревім», краснавчий музей, Успенський собор (1715–1722), Миколаївська церква (1760), Триумфальна брама (1786–1787), торгові ряди та склади (1856–1861), Дитинець (Замкова гора, кін. X ст.).

МУЗЕЙ «СЛОВО О ПОЛКУ ІГОРЕВІМ»

Музей «Слово о полку Ігоревім» знаходиться на території Спасо-Преображенського монастиря. Історичні події постають перед відвідувачами музею у вигляді пам'яток археології періоду Київської Русі, картах-схемах, скульптурах героїв «Слова», реконструкціях жіночого одягу періоду XII ст., а також в оригінальних жіночих прикрасах.

У вітринах музею представлено видання «Слова о полку Ігоревім» різних років, його переклади іноземними мовами. Надзвичайно цікавими є зібрання стародруків XVII–XVIII ст., колекція ікон XVIII – початку XX ст. (зокрема народних), археологічні знахідки кінця XII – початку XX ст., реконструкції обладунків давньоруського воїна XII–XIII ст. тощо.

1990

572. Сапон В. Музей-заповідник «Слово о полку Ігоревім»: почав діяти в Новгороді-Сіверському / Володимир Сапон // Деснян. правда. – 1990. – 10 жовт.

1999

573. Новгород-Сіверський історико-культурний музей-заповідник «Слово о полку Ігоревім»: путівник / авт. тексту А. М. Федірко ; упоряд. М. М. Сугоняко. – Новгород-Сіверський : [б. в.], 1999. – 16 с. : іл.

2000

574. Сугоняко М. Місток з минулого у майбутнє / М. Сугоняко // Сівер. край. – 2000. – 19 трав.

Музей «Слово о полку Ігоревім».

575. Сугоняко М. Музей «Слово о полку Ігоревім» в Новгороді-Сіверському / М. Сугоняко // Народ. творчість та етнографія. – 2000. – № 5/6. – С. 135–136.

576. Сугоняко М. Овіяне подихом століть / М. Сугоняко // Уряд. кур'єр. – 2000. – 23 верес.

Новгород-Сіверський історико-культурний музей-заповідник «Слово о полку Ігоревім».

577. Сугоняко М. Як народжувався музей / М. Сугоняко // Сівер. край. – 2000. – 2 верес.

Музей «Слово о полку Ігоревім».

2002

578. Сугоняко М. Обереги пам'яті / М. Сугоняко // Сівер. край. – 2002. – 18 трав. – С. 7.

Новгород-Сіверський музей-заповідник.

2008

579. Слово о полку Ігоревім / Новгород-Сіверськ. іст.-культур. музей-заповідник ; [авт.-упоряд. О. П. Радченко]. – Ніжин : Аспект-Поліграф, 2008. – 1 розг. арк.

2010

580. **Бондаренко Р. І.** Новгород-Сіверський державний історико-культурний музей-заповідник «Слово о полку Ігоревім» / Р. І. Бондаренко, О. П. Радченко // Енциклопедія історії України / [авт. кол.: Н. С. Абашина та ін.]. – Київ, 2010. – Т. 7: Мл – О. – С. 447–448.

2011

581. **Домоцький Б.** Свято та будні Новгород-Сіверського музею-заповідника «Слово о полку Ігоревім» / Борис Домоцький // Деснянка вільна. – 2011. – 3 лют. – С. 8.

2015

582. **Малай О.** Сіверська хата в музейній залі / Олена Малай // Сівер. край. – 2015. – 15 серп. – С. 5 : фот.

Побут сіверян ХІХ – початку ХХ ст. відтворено в краєзнавчому відділі музею-заповідника «Слово о полку Ігоревім».

583. **Малай Т.** Спочатку було «Слово...» / Тетяна Малай // Сівер. край. – 2015. – 23 трав. – С. 1 : фот.

Головний зберігач фондів заповідника Світлана Дубовець представила останні книги про «Слово о полку Ігоревім», якими поповнилися музейні фонди.

584. **Новгород-Сіверський** музей-заповідник «Слово о полку Ігоревім» / фот. П. Антоненка // Світ-інфо. – 2015. – 5 берез. – С. 10 : фот.

585. **Святослав** Святославович Воїнов: пам'ятаємо // Сіверян. літопис. – 2015. – № 1. – С. 227.

С. С. Воїнов (1942–2014) – відомий дослідник «Слова о полку Ігоревім», засновник музею цього легендарного історико-літературного твору в Новгороді-Сіверському.

586. **Сугоняко М.** На сторожі пам'яті віків / Микола Сугоняко // Сівер. край. – 2015. – 16 трав. – С. 4.

Музей-заповідник «Слово о полку Ігоревім».

2018

587. **Секера С.** Музей «Слова...» з колекції Святослава Воїнова є! / Світлана Секера // Сівер. край. – 2018. – 8 черв. – С. 1, 3 : фот.

2019

588. **Чепурний В.** Гетьман, що не загубився навіть у Сибіру / Василь Чепурний // Голос України. – 2019. – 27 лют. – С. 12.

У Новгород-Сіверському заповіднику «Слово о полку Ігоревім» відкрито перший в Україні пам'ятний знак гетьману Дем'яну Многогрішному.

2021

589. **Домоцький Б.** Патріарх вивчення «Слова о полку Ігоревім» із Новгорода-Сіверського / Борис Домоцький // Чернігівщина: новини та оголошення. – 2021. – 21 січ. – С. 8 : фот.

Нарис про С. С. Воїнова.

590. **Новгород-Сіверський** історико-культурний музей-заповідник «Слово о полку Ігоревім» / [авт.-упоряд.: І. М. Лобачева, О. В. Бунак, Н. М. Андросенко ; фот.: Н. М. Андросенко та з фондів музею]. – [Б. м.] : Мега-Мікс, [2021]. – 10 с. : фот. кольор.

НОВГОРОД-СІВЕРСЬКИЙ КРАЄЗНАВЧИЙ МУЗЕЙ

Засновано в 1920 р. Музей успадкував частину зібрання старожитностей відомого мецената і колекціонера середини XIX ст. Михайла Судієнка і складався з трьох відділів: археологічного, художнього та церковної старовини.

За час існування зібрано чимало експонатів, підібрано цікаві колекції археології, нумізматики, етнографії та побуту, декоративно-прикладного мистецтва. В його фондосховищах зберігається близько 30 тис. експонатів, що розкривають історію краю з прадавніх часів і до наших днів.

*За матеріалами Новгород-Сіверського
історико-культурного музею-заповідника
«Слово о полку Ігоревім»*

1931

591. Гапеєв С. Новгород-Сіверський державний історико-культурний заповідник = The Novgorod-Siversk state historical and cultural reservation : провідник / С. Гапеєв ; Нар. ком. освіти УСРР, Укр. ком. охорони пам'ятників культури. – Харків : Пролетар, 1931. – 43 с. : іл. – Укр., англ.

1965

592. Шелест М. Новий музей / М. Шелест // Деснян. правда. – 1965. – 27 жовт.

Про відкриття в Новгороді-Сіверському історико-краєзнавчого музею.

1970

593. **Варда Є.** Десять тисяч гостей [у Новгород-Сіверського краєзнавчого музею] / Є. Варда // Деснян. правда. – 1970. – 27 жовт.

1971

594. **Науменко М.** Нові експозиції [Новгород-Сіверського краєзнавчого] музею / М. Науменко // Рад. Полісся. – 1971. – 24 лип.

1975

595. **Дідков Ю.** До ювілею «Слова» / Ю. Дідков // Деснян. правда. – 1975. – 2 верес.

Про експонати Новгород-Сіверського краєзнавчого музею, присвячені «Слову о полку Ігоревім».

596. **Романіка М.** Костюм віщого Бояна / М. Романіка // Робітнича газ. – 1975. – 9 верес.

Про експонати Новгород-Сіверського краєзнавчого музею.

1996

597. **Вечерський В.** Новгород-Сіверський державний історико-культурний музей-заповідник / Віктор Вечерський // Пам'ятки України: історія та культура. – 1996. – № 3/4. – С. 29–33 : іл.

598. **Сугоняко М. М.** З історії Новгород-Сіверського краєзнавчого музею / М. М. Сугоняко // Скарбниця української культури : матеріали ювіл. наук. конф., присвяч. 100-річчю Чернігів. іст. музею ім. В. В. Тарновського / Чернігів. іст. музей ім. В. В. Тарновського, Сектор польової археографії Ін-ту укр. археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського НАН України. – Чернігів, 1996. – С. 95–97.

2004

599. **Сугоняко М.** Новгород-Сіверський краєзнавчий музей / М. Сугоняко // Чернігівщина краєзнавча : календар на 2005 р. – Київ, 2004. – С. 454–458.

2020

600. **Авдієнко Н.** Тернистий шлях становлення : 100-річчя заснування краєзнавчого музею в Новгороді-Сіверському / Ніна Авдієнко // Світ-інфо. – 2020. – 2 квіт. – С. 12 : фот.

601. **Малай Т.** Розвитку і процвітання музею / Тетяна Малай // Сівер. край. – 2020. – 17 верес. – С. 3 : фот.

Відзначення 100-річного ювілею історико-краєзнавчого музею.

УСПЕНСЬКИЙ СОБОР (1715–1722)

У давньому центрі міста підноситься і панує над ним мурований Успенський собор – одна з найбільш відомих пам'яток Сіверщини. Розташований на високому пагорбі серед зелені садів і одноповерхових будиночків, він вирізняється струнким, спрямованим угору білосніжним силуетом. Собор був закладений у 1671 р. на місці давньоруського храму. Його просторова композиція втілює в камені вироблений у дерев'яному храмобудівництві Лівобережжя тип дев'ятидільної п'ятиверхої церкви. Ймовірно, що фундатором церкви був гетьман Іван Скоропадський.

Спорудження Успенського собору дуже затягнулось: поновили тільки в 1721 р. – через п'ятдесят років після закладення.

У 1820 р. із заходу до собору прибудовано двоярусну дзвіницю та критий перехід до неї. Збереглися фрагменти іконостаса першої половини XVIII ст. – Царські врата, ікони «Спас», «Богородиця», «Покрови Богородиці», «Трійця».

За матеріалами Новгород-Сіверського історико-культурного музею-заповідника «Слово о полку Ігоревім»

2008

602. Доценко А. Новгород-Сіверський. Собор Успіння Богородиці / А. Доценко // Літ. Чернігів. – 2008. – № 3. – С. 196–197.

2017

603. Провозін П. ...І дзвін Успенського собору / Павло Провозін // Сівер. край. – 2017. – 31 серп. – С. 4 : фот.

З історії Успенського собору Новгорода-Сіверського.

МИКОЛАЇВСЬКА ЦЕРКВА (XVIII СТ.)

Миколаївська церква в Новгороді-Сіверському – це пам'ятка архітектури національного значення.

На північ від Успенського собору, на крутосхилому пагорбі край дороги, яка здавна вела на гору, до Замку і міста,

у 1760 р. було споруджено дерев'яну церкву на честь святого Миколи – покровителя всіх мандрівників, мореплавців та торговців.

Дерев'яна однобанна церква розташована на краю високого плато. Отож і поставили новгород-сіверські теслі найбільш виразну для такого місця споруду – хрещатий однобанний багатоярусний храм.

Його пірамідальний силует логічно довершує обриси пагорба. М'які форми критих гонтом дахів і заломів, прямовисне шалювання площин надають Миколаївській (Микільській) церкві одночасно з урочистою піднесеністю рис людяності. Впадає в око характерна для українського народного зодчества деталь – скошені кути одвірків.

Миколаївську церкву можна вважати однією з найкращих дерев'яних барокових храмових споруд Сіверщини, що збереглись у лихоліттях ХХ ст. Вона належить до визначних, добре збережених витворів сакральної архітектури ХVІІІ ст. як регіону Чернігово-Сіверщини, так і України загалом.

*За матеріалами Новгород-Сіверського
історико-культурного музею-заповідника
«Слово о полку Ігоревім»*

1976

604. **Таранушенко С. А.** Монументальна дерев'яна архітектура Лівобережної України / С. А. Таранушенко ; за ред.: М. П. Бажана і Г. Н. Логвина. – Київ : Будівельник, 1976. – 332, [3] с. : іл.

С. 199–202: Про Миколаївську церкву в Новгороді-Сіверському.

2008

605. **Доценко А.** Миколаївська церква у м. Новгороді-Сіверському / А. Доценко // Літ. Чернігів. – 2008. – № 2. – С. 198–199.

ТОРГОВІ РЯДИ ТА СКЛАДИ (XVIII – ПОЧ. XIX СТ.)

Будівля з цегли, потинькована, прямокутна в плані, одноповерхова з підвалом. Трьохпролітна аркадна галерея розташована з боку головного фасаду. Лучкові арки спираються на спарені колони тосканського ордера. Кожному арковому прольоту відповідають дверні прорізи. Перекриття склепінні, дах чотирихилий, покрівля залізна. Споруда реставрована. Пам'ятка є однією з небагатьох збережених в Україні споруд такої типології в стилі класицизму.

Спорудження торгових складів належить до періоду виконання проекту перерозпланування Новгород-Сіверського, що був на той час повітовим містом Чернігівської губернії. Тогочасну забудову проводили з використанням класицистичних «зразкових проєктів». Потім забудова розвивалася в річищі історизму під впливом стилістики провінційного класицизму і ренесансу.

Рядова забудова, як і раніше, лишалася садибною, одноповерховою. Торгові склади будувались у сукупності з торговими рядами. Три муровані корпуси торгових рядів і складів кінця XVIII – початку XIX ст. відіграють значну роль в архітектурному образі історичного середмістя Новгород-Сіверського.

2017

606. **Ковричко Н.** Як будувались Торгові ряди / Наталія Ковричко // Сівер. край. – 2017. – 1 квіт. – С. 4: фот.

Новгород-Сіверський ХІХ – початку ХХ ст.

ТРИУМФАЛЬНА БРАМА (1786–1787)

Побудована у 1786 р. Автором проекту є архітектор Джакомо Кваренгі. Це єдиний на Чернігівщині зразок архітектури класицизму подібного типу. Цегляна арка має один проїзд напівкруглої форми. Цю архітектурну споруду фланкують пропорційні пілони з двоколонними портиками іонічного ордера, які несуть повний розкріпований антаблемент. Увінчує споруду горизонтальний розкріпований аттик.

На пілонах між колонами на овальних щитах розміщені герби міст, що входили до складу тодішнього Новгород-Сіверського намісництва – Мглин, Конотоп, Глухів, Кролевець, Сураж, Погар, Нове Місто, Стародуб, Сосниця, Короп. Герб самого Новгорода-Сіверського знаходиться зверху арки у центрі в ліпному картуші. Завершують колони капітелі з двома завитками.

У внутрішніх частинах проїзду симетрично розташовані великі ніші. Стіни споруди муровані з цегли на вапняному розчині, потиньковані й пофарбовані в традиційні класицистичні кольори: білий та жовтий.

Триумфальна арка в Новгороді-Сіверському – унікальна меморіальна споруда стилю високого класицизму в Лівобережній Україні.

2015

607. **Авдієнко Н.** Символ на Триумфальній арці / Ніна Авдієнко // Сівер. край. – 2015. – 18 квіт. – С. 2.

2016

608. **Ковальчук М.** Триумфальна брама в Новгороді-Сіверському / Мар'яна Ковальчук // Літ. Чернігів. – 2016. – № 2 (74). – С. 188–189 : фот.

ДИТИНЕЦЬ НОВГОРОДА-СІВЕРСЬКОГО (ГОРОДИЩЕ, ЗАМОК)

Замкова гора – історична місцевість у Новгороді-Сіверському. Тут містився дитинець, резиденція новгород-сіверських князів XII–XIII ст. Звідси 1185 р. виступив у похід на половців князь Ігор Святославич.

2015

609. **Халіман Г.** Щоб Замок виглядав, як на давніх знімках / Ганна Халіман // Сівер. край. – 2015. – 29 серп. – С. 4.

Занедбану пам'ятку Новгород-Сіверського – Замкову гору – доводили до ладу всією громадою.

2017

610. **Кравченко Р. А.** Археологічні комплекси X – початку XI ст. з городища Замкова гора у Новгороді-Сіверському (за матеріалами досліджень 2014–2015 рр.) / Р. А. Кравченко // Археологія. – 2017. – № 1. – С. 80–88.

ПОНОРНИЦЬКА ТЕРИТОРІАЛЬНА ГРОМАДА

МЕЗИНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ
ПРИРОДНИЙ ПАРК ТА МЕЗИНСЬКА СТОЯНКА

МЕЗИНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ПРИРОДНИЙ
ПАРК

Мезинський національний природний парк на Чернігівщині представляє зону Північно-Східного Полісся. Парк створили у 2006 р. для збереження, відтворення й раціонального використання типових та унікальних природних комплексів Полісся, що мають важливе природоохоронне, наукове, естетичне, рекреаційне й оздоровче значення.

Парк розташований переважно на правому (високому) березі річки Десна. Тутешні ландшафти зачаровують своєю красою. З високих пагорбів відкриваються неймовірні краєвиди на заплаву Десну й неосяжні луки. Значну територію займають ліси, що мальовничо розкинулися на схилах.

Мезинський нацпарк багатий на археологічні пам'ятки. Тут знайшли унікальну палеолітичну стоянку віком близько 20 тис. років, залишки житла, збудованого з кісток мамонта, а також мистецькі вироби: статуєтки, фігурки тварин, прикраси. Саме через ці знахідки на логотипі парку зображений мамонт.

До Червоної книги України занесено 14 видів флори (сальвінія плавуча, водяний горіх, пальчатокорінник травневий та ін.) і 68 видів фауни (махаон, чечуга, сірий журавель, річкова видра, пугач тощо).

У Мезинському парку працюють два гостьові будинки для туристів та археологічний музей у селі Мезин. Також можна скористатися розробленими маршрутами і взяти туристичне спорядження напрокат.

Мезинський національний парк – неперевершений куточок мальовничої природи, яка чудово збереглася до нашого часу. Це неймовірні світанки над охопленою туманом Десною, панорамні краєвиди й багата культурно-історична спадщина.

2011

611. **Подде О. В.** Природні ресурси як чинник формування напрямів туристично-рекреаційної діяльності Мезинського національного природного парку / О. В. Подде // Еколог. вісн. – 2011. – № 4. – С. 31–32.

612. **Симоненко Н.** Мезинські скарби / Ніна Симоненко // Деснян. правда. – 2011. – 10 лют. – С. 4.

613. **Симоненко Н.** Унікальний портал Мезина / Ніна Симоненко // Деснян. правда. – 2011. – 7 лип. – С. 2.

Бесіда з директором Мезинського національного природного парку.

2012

614. **Гетьман В. І.** Екологічними стежками Мезинського національного природного парку / В. І. Гетьман // Географія та економіка в сучасній школі. – 2012. – № 4. – С. 33–38.

Розповідається про рослинний і тваринний світ Мезинського природного парку. Пропонується декілька туристичних маршрутів.

615. **Симоненко Н. В.** Серце Полісся / Н. В. Симоненко ; інтерв'ю І. Фтомова // Сіверщина. – 2012. – 7 черв. – С. 11 : фот.

Директор Мезинського національного природного парку про його створення і розвиток.

2013

616. **Карпенко Ю.** Тюльпанове дерево – у Мезинському парку / Юрій Карпенко // Сіверщина. – 2013. – 8 серп. – С. 3.

617. **Мезинський** [національний природний] парк – у рейтингу кращих // Сіверщина. – 2013. – 11 квіт. – С. 2.

2016

618. **Мезинський** національний природний парк : десятиліття становлення та розвитку // Нові горизонти. – 2016. – 6 лют. – С. 4.

619. **Пархоменко Л.** Закохалися назавжди! / Людмила Пархоменко // Деснян. правда. – 2016. – 15 верес. – С. 1, 6, 12 : фот.

Нарис про подорож до Мезинського національного природного парку.

2017

620. **Селянський Д.** «Mamont fest» : первісні люди, крейдяні пляжі, польоти на повітряній кулі, сафарі та стейк із мамонта... / Дмитро Селянський ; розмовляла Ольга Шевчук // Деснян. правда. – 2017. – 22 черв. – С. 5 : фот.

Бесіда із Д. Селянським – одним з організаторів щорічного фестивалю «Mamont fest», який відбувається на території Мезинського національного природного парку.

621. **Симоненко Н.** 11-річчя – і 11 яскравих подій із життя [Мезинського НПП] за [2016] рік / Ніна Симоненко // Деснян. правда. – 2017. – 16 лют. – С. 7 : фот.

622. **Симоненко Н.** Перлина Полісся, оазис біорозмаїття, осередок науки й туризму : [Мезинський національний природний парк] / Ніна Симоненко // Деснян. правда. – 2017. – 6 лип. – С. 8 : фот.

2018

623. **Наливайко А.** Віртуальна подорож Мезинським національним природним парком / Алла Наливайко // Деснян. правда. – 2018. – 15 лют. – С. 3.

2019

624. **Симоненко Н.** Мезинський національний природний парк / Ніна Симоненко // Деснян. правда. – 2019. – 7 берез. – С. 15 : фот.

2020

625. **Симоненко Н.** Мезинська Швейцарія: [Мезинський національний природний парк] / Ніна Симоненко // Отчий поріг. – 2020. – № 3. – С. 13 : фот.

626. **Симоненко Н.** У Мезинському парку ростуть навіть орхідеї / Ніна Симоненко // Нові горизонти. – 2020. – 21 лют. – С. 8.

2021

627. **Ісаченко М.** Замість Туреччини – у Мезин? / Марія Ісаченко // Гарт. – 2021. – 11 лют. – С. 8.

Про привабливість для туристів Мезинського національного природного парку.

МЕЗИНСЬКА ПАЛЕОЛІТИЧНА СТОЯНКА. МЕЗИНСЬКИЙ АРХЕОЛОГІЧНИЙ НАУКОВО- ДОСЛІДНИЙ МУЗЕЙ ІМ. В. Є. КУРИЛЕНКА

Музей заснований у 1965 р. на місці всесвітньовідомої Мезинської палеолітичної стоянки місцевим археологом, краєзнавцем, художником Василем Єлисейовичем Куриленком. Музей знаходиться у дерев'яному будинку XVIII ст., пам'ятці етнографії села, що належав офіцерові Паливоді.

З 2008 р. музей у складі Мезинського національного природного парку. У шести залах Мезинського музею

представлені відділи: геології, палеоліту, неоліту і бронзи, раннього залізного віку і Середньовіччя, XVIII ст., XIX ст. з секторами етнографії, Другої світової війни, сучасності й природи. Предмети експозиції складаються з археологічних матеріалів із розкопок та допоміжних карт, схем, макетів, реконструкцій, фотографій тощо. Вік найдавнішого експоната – скам'янілості крейдяного періоду – 70–100 млн років.

Особливу цінність у музейній експозиції має відділ Мезинської верхньопалеолітичної стоянки, де експонуються кістки мамонта, муляжі, орнаментовані статуетки «мезинських птахо-жінок», фотокопії тощо. Представлені в музеї і керамічні вироби від неоліту до сучасності, прикраси часів Київської Русі, коропські кахлі XVI–XIX ст., кахлі з кріпосного театру відомих поміщиків Забіл, речі Ушівської фарфоро-фаянсової фабрики Савицьких XIX ст., посуд майстерні Пузиря. Поряд з Мезинським музеєм знаходиться музеєфікований шурф розкопу глибиною понад 6 м.

Значне місце в експозиціях музею посідають добірки матеріалів, присвячені дешифруванню древніх малюнків, викарбуваних на кістках та бивнях мамонтів. На думку деяких вчених, – це первісні календарі.

На сучасному етапі Мезинський музей здійснює краєзнавчо-дослідницьку та культурно-просвітницьку роботу, проводить оглядові й тематичні екскурсії, зустрічі та круглі столи.

За матеріалами Мезинського національного природного парку

2011

628. **Куриленко В.** Наукові основи первісної Мезинської стоянки / Василь Куриленко // Коропщина. – 2011. – 16 верес. – С. 9.

2012

629. **Симоненко Н.** Хранитель мезинської перлини / Ніна Симоненко // Деснян. правда. – 2012. – 24 берез. – С. 3.

Про В. Є. Куриленка – засновника та директора Мезинського археологічного науково-дослідного музею, який названо його ім'ям.

630. **Фтомова І.** Первісні люди користувалися календарем? / Інеса Фтомова // Сіверщина. – 2012. – 14 черв. – С. 13.

Про Мезинський археологічний науково-дослідний музей ім. В. Є. Куриленка.

2014

631. **Сіра Н.** У Мезені біля закам'янілого дерева, вік якого 70 млн років, можна загадати бажання / Н. Сіра // Коропщина. – 2014. – 15 трав. – С. 6 : фот.

2016

632. **Ногін Є.** Колекція археологічних матеріалів із с. Мезин та його околиць (стислий опис) / Є. Ногін // Скарбниця української культури : зб. наук. пр. / Чернігів. іст. музей ім. В. В. Тарновського, Чернігів. обл. орг. Нац. спілки краєзнавців України. – Чернігів, 2016. – Вип. 17. – С. 3–8.

2017

633. **Черненко О.** Літописні сіверяни – тисячу років тому : археологічні розкопки [на території Мезинського національного природного парку на Коропщині] / Олена Черненко // Деснян. правда. – 2017. – 3 серп. – С. 6.

2018

634. **Наливайко А.** Дерево, яке пережило мамонтів, посадили в Мезині / Алла Наливайко // Нові горизонти. – 2018. – 16 листоп. – С. 4.

Працівники Мезинського національного парку посадили на території музею археології метасеквою гліпто-стробіодну.

2020

635. **Гонтарук Л.** Початок із Мезинської культури / Любов Гонтарук // Україна молода. – 2020. – 11 берез. – С. 13.

Аналізує Мезинську стоянку первісної людини.

636. **Лазун О.** Кістки мамонта та зоряна карта : доісторичний куточок на Чернігівщині / Ольга Лазун // Голос Чернігівщини. – 2020. – 6 лют. – С. 5 : фот.

637. **Розкопки** на древньому Городищі [під Мезином] // Світ-інфо. – 2020. – 3 верес. – С. 4.

638. **Симоненко Н.** Пам'яті Василя Куриленка / Ніна Симоненко // Нові горизонти. – 2020. – 18 верес. – С. 4 : фот.

Український археолог, історик, митець, засновник та директор Мезинського археологічного музею (нині Мезинський археологічний науково-дослідний музей ім. В. Є. Куриленка).

639. **Черненко О.** На березі Десни – речі давніх слов'ян і скіфів / Олена Черненко // Нові горизонти. – 2020. – 28 серп. – С. 4 : фот.

Рештки печі та побутові речі періоду роменської культури (X ст.), а також скіфські стріли та кераміку

відишукали науковці і студенти Мезинської археологічної експедиції поблизу Деснянського.

2021

640. **Подоляко Л.** Учений, краєзнавець і митець / Лариса Подоляко // Сівер. край. – 2021. – 23 верес. – С. 5.

Куриленко Василь Єлисейович (археолог, краєзнавець, художник; 17.09.1930 – 16.03.2011).

ПРИЛУЦЬКИЙ РАЙОН

1992

641. **Риженко А.** Для любителів рідного краю : огляд літератури про Прилуччину / Анатолій Риженко // Скарбниця. – 1992. – № 3. – С. 7–8.

1993

642. **Шкоропад Д. О.** Прилуччина. З найдавніших часів до кінця ХІХ ст. : іст. нарис / Дмитро Овсійович Шкоропад. – Прилуки : Краєзнавець, 1993. – 91 с. : іл.

1996

643. **Риженко А.** Наш край в ХVІ–ХVІІ ст. / Анатолій Риженко // Скарбниця. – 1996. – № 7. – С. 1–4.

Історія Прилуччини.

644. **Риженко А.** Прилуччина в період скасування кріпосного права / Анатолій Риженко // Скарбниця. – 1996. – № 2. – С. 1–3.

2003

645. **Риженко А.** Сторінки минулого / Анатолій Риженко // Скарбниця. – 2003. – № 1. – С. 5–6.

Історія Прилуччини за часів козащини.

2007

646. **Риженко А.** Прилуччина в житті і творчості Т. Г. Шевченка / Анатолій Риженко // Скарбниця. – 2007. – № 3 – С. 2–5; № 4. – С. 1–4.

647. **Шкоропад Д. О.** Прилуччина : енцикл. довід. / Д. О. Шкоропад, О. А. Савон ; [за ред. Г. Гайдая]. – Ніжин : Аспект-Поліграф, 2007. – 555 с.

2011

648. **Саверська-Лихошва В. В.** Варва і сьогодні / Валентина Саверська-Лихошва. – Варва : [б. в.], 2011. – 93 с. : іл.

2013

649. **Черніков П. І.** Прилуччина – край козацький : навч. метод. посіб. з історії України та рідного краю / Павло

Іванович Черніков ; Прилуц. агротехн. коледж. – Тернопіль : Підручники і посібники, 2013. – 95, [1] с. : іл.

2014

650. **Роговський В.** Пам'яті славетного роду Тарновських / В. Роговський // Слово Варвинщини. – 2014. – 5 квіт. – С. 3, 5.

Маєток і землі родини Тарновських у с. Антонівка на Варвинщині.

651. **Тарас Шевченко** і Прилуччина (до 200-річчя від дня народження Т. Г. Шевченка) : бібліогр. покажч. літ. / Прилуц. РЦБС, Прилуц. центр. район. б-ка. – Прилуки : [б. в.], 2014. – 26 с.

2015

652. **Домме Є.** Варва – європейське містечко / Євгеній Домме ; Чернігів. центр перепідготовки та підвищення кваліфікації працівників органів держ. влади, органів місц. самоврядування, держ. підприємств, установ, орг. – Чернігів : Сіверський центр післядипломної освіти, 2015. – 48 с. : іл.

Належить до серії видань, присвячених розгляду минулого міст та містечок Чернігівщини, що мають давню історію з точки зору їх європейської ідентичності.

653. **Легенди Прилуцького краю** / упоряд. Л. І. Левченко. – Чернігів : Десна Поліграф, 2015. – 111 с. : іл.

2017

654. **Паляниця Н.** Наше духовне надбання / Н. Паляниця // Слово Варвинщини. – 2017. – 5 серп. – С. 1, 4.

З історії та сьогодення с. Антонівка на Варвинщині. В селі знаходиться маєток, побудований Володимиром і Надією Тарновськими (XIX ст.), та Покровська церква (кін. XIX – поч. XX ст.), збудована коштом родини.

655. **Риженко А.** Кобзар і Прилуцький край / Анатолій Риженко // Град Прилуки. – 2017. – 8 берез. – С. 3.

2018

656. **Звід пам'яток історії та культури України.** Чернігівська область. [Вип. 4]. Талалаївський район / [Навч.-наук. ін-т іст. та соціогуманітар. дисциплін ім. О. М. Лазаревського Нац. ун-ту «Чернігів. колегіум» ім. Т. Г. Шевченка та ін. ; обл. редкол.: Олександр Мисник (голова) та ін. ; роб. група: Олександр Коваленко (керівник) та ін. ; упоряд.: Е. Ілляшенко та ін.]. – Чернігів : Лозовий В. М., 2018. – 97 с. : іл.

2019

657. **Звід пам'яток історії та культури України.** Чернігівська область. [Вип. 5]. Варвинський район / [авт. кол.: О. М. Бондар та ін. ; упоряд. Е. Ілляшенко та ін.] ; Чернігів. облдержадмін. [та ін.]. – Чернігів : Лозовий В. М., 2019. – 149 с. : іл.

2020

658. **Прилуччина** на світлинах минулого : фотопутівник / [авт. ідеї та упоряд.: Марина Будзар та ін.]. – [Б. м.] : Денисюк В. Б., [2020]. – 64 с. : фотоіл.

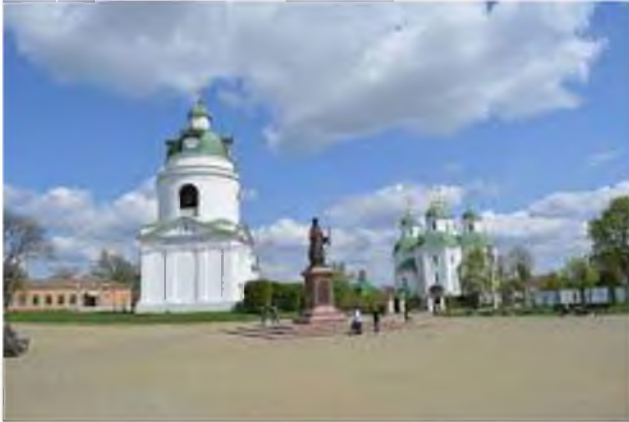
ПРИЛУЦЬКА ТЕРИТОРІАЛЬНА ГРОМАДА

ПАМ'ЯТКИ ІСТОРІЇ ТА КУЛЬТУРИ ПРИЛУК

Прилуки – місто обласного підпорядкування, районний центр Чернігівської області, залізничний вузол. Місто розташоване на березі річки Удай, у південній частині Чернігівської обл., за 167 км від м. Чернігів на автошляху Чернігів – Ніжин – Прилуки.

Місто Прилуки починає свою історію з часів київського князя Володимира Великого, який розпочав будівництво міст-фортець на східних кордонах Київської Русі.

На території міста розміщені унікальні археологічні, архітектурні та меморіальні пам'ятки історії і культури національного та місцевого значення. Серед археологічних пам'яток, які збереглися до наших днів, унікальними є: Городище літописного міста Прилуки (XI–XII ст.); слов'янське поселення і могильник (II тис. до н.е.); поселення Черняхівської культури (III–IV ст. н.е.).

На території міста налічується 4 пам'ятки археології, 37 – історії, 7 – монументального мистецтва, 28 – архітектури і містобудування, 1 – садово-паркового мистецтва, серед яких: Спасо-Преображенський собор (1710–1720), Миколаївська церква з дзвіницею (1720), собор Різдва Пресвятої Богородиці (1806–1817), Миколаївська церква на Сорочинцях (1856), церква Іоана Предтечі (1865), будинок синагоги (1872), церква Трьох Святителів (1878), Стрітенська церква (1889), комплекс споруд Густинського монастиря (кін. XIX – поч. XX ст.), полкова скарбниця (поч. XVIII ст.), кам'яниця Скоропадського (1863–1865), садиба Тарновських (кін. XIX ст.).

Серед монументальних мурованих споруд м. Прилуки найстарішою є полкова скарбниця. Вона була побудована для зберігання полкового скарбу, клейнодів і зброї. Стіни цієї

зовсім невеликої за розмірами споруди сягають метрової товщини, торці увінчані бароковими фронтонами, фасади декоровані пілястрами, профільованим карнизом. Реставрована скарбниця 1989 р.

1720 р. в Прилуках на кошти Гната Галагана звели полкову Спаську церкву й високу муровану дзвіницю, яка одночасно слугувала й брамою-проїздом на територію замку. Ця опатна споруда, разом із невеличкою однонефною церквою святого Миколая Чудотворця, побудована у стилі бароко. На початку XIX ст., після пожежі, пам'ятку дещо перебудували у модному тоді стилі ампір. Реставрована і повністю відновлена у 1986 р. Усі ці три споруди і утворюють єдиний архітектурний ансамбль неповторної краси.

Загадковою й романтичною спорудою є ще одна кам'яниця в центрі старого міста, що раніше нагадувала середньовічний шляхетський замок із баштою та вузькими вікнами-бійницями, збудований у старовинній родовій садибі знаменитого козацько-старшинського роду Скоропадських. Ця двоповерхова споруда декілька разів перебудовувалась, але й нині зберігає елементи барокової архітектури XVIII ст.

Лишило по собі сліди в Прилуках і XIX ст., яке в архітектурі вважається епохою класицизму, тобто класичного або ампірного стилю. Найзначнішою й найкращою спорудою ампірного стилю є собор Різдва Пресвятої Богородиці, побудований у 1806–1817 рр. на місці двох старовинних прилуцьких церков. Новий храм освячений у 1817 р. На стінах збереглися залишки олійного розпису початку XIX ст.

У цей же період побудовані й храми у колишніх передмістях, які збереглися до наших днів і є оригінальними архітектурними пам'ятками міста. 1865 р. побудована Іванівська мурована церква з дзвіницею. Її стрункий силует

чудово вписався в панораму старовинного міста. Без сумніву, вона була і залишається однією з найкращих архітектурних споруд у місті. Нині храм відновлено у первісному вигляді. Мурована, одноверха, разом із дзвіницею, Миколаївська церква побудована у стилі українського модерну. У так званому «парафіяльному» стилі споруджено 1878 р. дерев'яний п'ятибанний храм в ім'я Трьох Святителів на Кустівцях.

Починаючи з другої половини ХІХ ст. Прилуки інтенсивно забудовувалися будинками-особняками і громадськими спорудами з оригінально й самобутньо трактованими фасадами. В основному це були дерев'яні рублені будинки, обкладені цеглою, прикрашені дерев'яним різьбленням, керамічними кахлями, вазами, ліпниною.

Унікальними є архітектурні ансамблі заїжджого двору Густинського монастиря з Пантелеймонівською церквою, готелем для ченців і притулком для бідних.

На зміну класицизму наприкінці ХІХ – початку ХХ ст. у європейській архітектурі прийшов модерн. У Прилуках збереглися лише три пам'ятки, побудовані в цьому стилі: невеликий садибний будинок Льодіна на Лапинцях, будинок-особняк купця Косицького, модерновий особняк колишнього міського голови, купця Кисловського на центральній вулиці, але він утратив оригінальний парковий фасад зі сходами.

Однією з найпомітніших споруд у панорамі старовинного міста є Стрітенський мурований собор на Галаганівській вулиці, побудований 1889 р. Це досить рідкісна споруда, за типом – тринефна базиліка з трьома куполами (не збереглися) над головним входом. Нині собор відновлений і діє.

Сьогодні в місті збереглися історичні будівлі, які вражають своєю архітектурою і неповторністю. На території міста є культові споруди ХVІІІ–ХХІ ст., пам'ятники та пам'ятні споруди, меморіальні дошки видатним діячам міста.

Прилуки – щедра на таланти земля: саме тут народився автор першого українського словника П. П. Білецький-Носенко, письменниця і поетеса Л. Забашта, художники О. Івахненко та Е. Усов, талановитий актор театру і кіно М. Яковченко.

Туристи говорять про місто: «Місто площ», «Місто церков», «Маленький Париж»...

Прилучани люблять своє старовинне місто, завжди радо вітають і зустрічають гостей.

За матеріалами Прилуцького краєзнавчого музею імені В. І. Маслова

1969

659. **Прилуки** : [путівник] / [авт. тексту Д. М. Антибиш ; фот. Л. А. Аляксніна]. – Київ: Мистецтво, 1969. – 23 с. : фот.

1981

660. **Гайдай Г. Ф.** Прилуки : іл. путівник / Г. Ф. Гайдай. – Київ : Реклама, 1981. – 31 с. : іл.

1988

661. **Прилуки** : бібліогр. покажч. / Чернігів. держ. обл. універс. наук. б-ка ім. В. Г. Короленка ; [уклад.: Л. В. Студьонова, Н. В. Романчук, І. Я. Каганова ; наук. ред. С. М. Мельник]. – Чернігів : [б. в.], 1988. – 56, [1] с.

2005

662. **Гайдай Г. Ф.** Прилуки – столиця козацького полку / Георгій Федорович Гайдай. – Прилуки : [б. в.], 2005. – 1 розг. арк. : іл.

2007

663. **Риженко А.** Пам'ятник Шевченку-художнику [у Прилуках] / Анастасія Риженко // Скарбниця. – 2007. – № 10. – С. 5–6.

2008

664. **Мій рідний край, моя земля Прилуцька** / Прилуц. район. централіз. бібл. система ; [упоряд.: Г. М. Горіла,

Н. Г. Рябова]. – 2-ге вид., допов. – Ніжин : Аспект-Поліграф, 2008. – 170, [32] с. : іл.

665. **Риженко А.** Прилуки – місто-фортеця / Анатолій Риженко // Прилуки. Фортеця. – 2008. – № 1. – С. 3–8.

666. **Риженко А.** Прилуки – рідний край в житті й творчості Любові Забашти / Анатолій Риженко // Скарбниця. – 2008. – № 9. – С. 2–7; № 11. – С. 5–8.

2010

667. **Біленко І.** Садиба Тарновського / І. Біленко // Град Прилуки. – 2010. – 14 лип.

668. **Гайдай Г. Ф.** Прилуки. Місто старовинне : [іст.-краснав. нариси] / Георгій Гайдай. – 2-е вид., допов. – Прилуки : АІР-Поліграф, 2010. – 143 с. : іл.

669. **Клочко О.** «Летять літа у забуття» / Клочко О. // Град Прилуки. – 2010. – 7 квіт. – С. 3, 21.

Назріла необхідність перетворити на історичну пам'ятку старий некрополь м. Прилуки.

670. **Лукаш О. Ф.** Таємниці прилуцьких вулиць : літ.-краснав. розвідки / Ольга Лукаш. – Прилуки : АІР-Поліграф, 2010. – 75 с.

2011

671. **Гнатюк Н.** Березина рідного народу : [Любов Забашта] / Ніна Гнатюк // Літ. Україна. – 2011. – 29 верес. – С. 4.

У Прилуках відкрито пам'ятник українській поетесі Любові Забашті.

672. **Риженко А.** Новий пам'ятник у Прилуках [Любові Забашті] / Анатолій Риженко // Біла хата. – 2011. – 10 листоп. – С. 5.

673. **Риженко А.** Пам'ятник поетесі Любові Забашті в Прилуках / Анатолій Риженко // Слово Просвіти. – 2011. – 27 жовт.–2 листоп. – С. 9.

2012

674. **Кузьменко Н.** Засяяв храм золотими куполами / Наталія Кузьменко // Відом. Чернігівщини. – 2012. – 23 трав. – С. 3.

На території Прилуцької центральної міської лікарні збудовано храм Матері Божої Цілительки.

675. **Орехович Г.** Шевченків дім у Прилуках / Галина Орехович // Отчий поріг. – 2012. – № 4. – С. 1, 8–9.

Відкриття Шевченкової світлиці.

676. **Павленко С.** «Ми всі маємо все життя йти до Кобзаря» / Сергій Павленко // Голос України. – 2012. – 6 берез. – С. 1, 9.

У Прилуках відкрито Шевченківську світлицю.

677. **Пам'ятки** історії та культури Прилук : бібліогр. покажч. / Прилуц. міська центр. б-ка ім. Л. В. Забапти, Прилуц. міська б-ка для дітей ім. Павла Білецького-Носенка ; [уклад. О. Ф. Лукаш]. – Прилуки : [б. в.], 2012. – 32 с. : іл.

2013

678. **Меморіальний** літопис Прилук : інформ.-бібліогр. покажч. літ. / Від. культури і туризму Прилуц. міськради, Прилуц. міська центр. б-ка, Прилуц. міська б-ка для дітей ім. П. Білецького-Носенка ; [уклад.: Є. В. Гнатів, Л. О. Нехайчик]. – Прилуки : [б. в.], 2013. – 127 с. : іл.

2014

679. **Минка В.** Історія одного малюнка / Володимир Минка // Град Прилуки. – 2014. – 5 берез. – С. 4 : іл.

Історія малюнка Т. Г. Шевченка «Косар» та місце розташування садиби Данчичів у Прилуках.

2015

680. **Риженко А.** Прилуки – ремісничий центр. Подорож до міста XVIII століття / Анатолій Риженко // Град Прилуки. – 2015. – 24 черв. – С. 4.

2016

681. **Славетні імена на мапі Прилук** : інформ.-бібліогр. покажч. / Від. культури і туризму Прилуц. міськради, Прилуц. міська центр. б-ка ім. Л. В. Забашти, Прилуц. міська б-ка для дітей ім. П. Білецького-Носенка ; [уклад.: Є. В. Гнатів, Л. О. Кожевнікова ; відп. за вип. Л. І. Зубко]. – Прилуки : [б. в.], 2016. – 71 с. : фот.

2017

682. **Марченко Л. Настя Скоропадська – гетьманша з Прилук** / Л. Марченко // Прилуччина в новинах, подіях, коментарях. – 2017. – 13 лип. – С. 8; 20 лип. – С. 8.

Анастасія Марківна Маркович – дружина Івана Ілліча Скоропадського. Народилася в Прилуках.

683. **Риженко А. Наш Шевченко** / Анатолій Риженко // Град Прилуки. – 2017. – 27 верес. – С. 4.

Про пам'ятник Тарасу Шевченку в Прилуках.

2018

684. **Біленко І. Вулиця Благородна** / Ірина Біленко // Прилуччина в новинах, подіях, коментарях. – 2018. – 12 лип. – С. 7.

На зламі XIX–XX ст. у Прилуках вулицю Гімназичну в народі називали Благородною, оскільки на ній проживало чимало місцевої знаті.

685. **Історична частина міста** поповнилася цікавими скульптурами // Град Прилуки. – 2018. – 28 листоп. – С. 22.

Скульптури, виконані митцями у межах Всеукраїнського скульптурного пленеру, прикрасили Прилуки.

686. **Маленков Р. Прилуки крізь століття** / Роман Маленков // Світ-інфо. – 2018. – 20 груд. – С. 12 : фот.

2020

687. **Біленко І. Знані й видатні роду Марковичів** / Ірина Біленко // Прилуччина в новинах, подіях, коментарях. – 2020. – 28 трав. – С. 8 : портр.

Родина Марковичів володіла гарною садибою в Прилуках.
688. **Зоць Т.** Герб Прилук / Тетяна Зоць // Град Прилуки. – 2020. – 22 квіт. – С. 1 : фот.

689. **Зоць Т.** Магдебурзьке право м. Прилуки: версії, факти / Тетяна Зоць // Нові дослідження пам'яток козацької доби в Україні : зб. наук. ст. / Ніжин. краєзнав. музей ім. І. Спаського. – Ніжин : Лисенко М. М., 2020. – Вип. 29. – С. 228–230.

690. **Костенко В.** Вулицями міста Прилуки / Вікторія Костенко // Град Прилуки. – 2020. – 15 квіт. – С. 20 : фот. ; 29 квіт. – С. 20 : фот.

691. **Мандруємо** вулицями Прилук. Вулиця Волошинівська // Град Прилуки. – 2020. – 30 груд. – С. 3.

Вулиця виникла в кінці XIX ст. Назвою завдячує козакам Волошиним, які оселились тут.

692. **Мандруємо** вулицями Прилук. Вулиця Михайлівська // Град Прилуки. – 2020. – 23 груд. – С. 3.

Названа вулиця Михайлівською була ще в 1802 р. Перейменовувалась кілька разів, у 2001 р. їй була повернута історична назва.

693. **Найкрасивіша** історико-архітектурна споруда Прилук – церква на Кустівцях // Прилучаночка. – 2020. – 24 верес. – С. 1 : фот.

694. **Трьохсвятительська** церква – найкраща історико-архітектурна споруда Прилук // Прилуччина в новинах, подіях, коментарях. – 2020. – 24 верес. – С. 1 : фот.

Храм освятили в ім'я трьох святих: Василя Великого, Григорія Богослова та Івана Златоуста.

ПРИЛУЦЬКИЙ КРАЄЗНАВЧИЙ МУЗЕЙ ІМЕНІ В. І. МАСЛОВА

Прилуцький краєзнавчий музей імені В. І. Маслова є одним із найстаріших в Україні. Його музейне зібрання нараховує близько 65 тис. музейних предметів.

Експозиція відділу історії знайомить відвідувачів з минулим Приудайського краю від найдавніших часів до сьогодення. Тут представлено п'ять залів, кожен з яких відповідає певному періоду історії краю.

Перший зал дає можливість заглянути в літнє поселення первісної людини, розглянути кераміку прадавніх слов'ян. Другий зал сповнює духом подій становлення славного козацтва. Представлені тут гармати, ядра, стріли дають можливість відчутти біль поразок та велич перемог українського народу в Національно-визвольній війні під проводом Богдана Хмельницького та дізнатися про 133-річну історію існування Прилуцького козацького полку. Сподвижником української ідеї можна сміливо назвати представленого у третьому залі Т. Шевченка, котрий декілька разів побував на Прилуччині в період, коли місто входило до складу Полтавської губернії. До четвертого залу запрошує буремне ХХ ст. з колективізацією, Голодомором

1932–1933 рр., репресіями, та не менш страшним 1939 р. У п'ятому залі експозиції відділу історії йдеться про численні здобутки нашого краю у промисловості, народному господарстві, культурі, освіті, медицині, спорті. Частина експозиції присвячена доленосним подіям в історії новітньої України.

За матеріалами Прилуцького краєзнавчого музею імені В. І. Маслова

1928

695. **Каневський Ю.** Рік праці Прилуцького музею / Ю. Каневський // Бюлетень Прилуцького окружного музею. – 1928. – № 1. – С. 3–9.

Відкритий 27 березня 1927 р. на базі Сокиринського музею колишнього Прилуцького повіту.

1963

696. **Ульянич В.** Нова експозиція [Прилуцького краєзнавчого] музею / В. Ульянич, Л. Тарасенко // Деснян. правда. – 1963. – 5 січ.

1970

697. **Романченко К.** З історії нашого краєзнавчого музею [м. Прилук] / К. Романченко // Правда Прилуччини. – 1970. – 29 лип.

1994

698. **Гайдай Г.** Наші розповіді / Г. Гайдай // Скарбниця. – 1994. – № 12. – С. 2–6.

Історія створення та діяльності Прилуцького краєзнавчого музею.

699. **Гайдай Г. Ф.** Прилуцький краєзнавчий музей, 1919–1994 / Г. Гайдай. – Прилуки : [б. в.], 1994. – 1 розг. арк. : іл.

700. **Карпилянський Л. М.** Прилуцькому краєзнавчому музею – 75 років / Л. М. Карпилянський // Скарбниця. – 1994. – № 12. – С. 1–2.

701. **Риженко А.** До 75-річчя [Прилуцького краєзнавчого музею] / Анатолій Риженко // Скарбниця. – 1994. – № 12. – С. 6–7.

1996

702. **Гайдай Г. Ф.** Василь Іванович Маслов / Г. Ф. Гайдай // Скарбниця української культури : матеріали ювіл. наук. конф., присвяч. 100-річчю Чернігів. іст. музею ім. В. В. Тарновського / Чернігів. іст. музей ім. В. В. Тарновського, Сектор польової археології Ін-ту укр. археології та джерелознавства ім. М. С. Грушевського НАН України. – Чернігів : Сіверянська думка, 1996. – С. 108–111.

1927 р. очолив Прилуцький окружний музей, створений на базі сокиринської колекції пам'яток старовини і мистецтва Г. Галатана і Прилуцького повітового музею. Завдяки енергійним заходам Маслова музей перетворився на краєзнавчий осередок, який займався вивченням Прилуччини.

703. **Карпилянський Л. М.** Прилуцький краєзнавчий музей / Л. М. Карпилянський // Скарбниця української культури : матеріали ювіл. наук. конф., присвяч. 100-річчю Чернігів. іст. музею ім. В. В. Тарновського / Чернігів. іст. музей ім. В. В. Тарновського, Сектор польової археології Ін-ту укр. археології та джерелознавства ім. М. С. Грушевського НАН України. – Чернігів, 1996. – С. 104–106.

1999

704. **Дурас К.** І побачимо побут в музеї / К. Дурас // Правда Прилуччини. – 1999. – 28 лип.

Прилуцький краєзнавчий музей.

705. **Карпилянський Л. М.** Наближаймо відродження національної культури / Л. М. Карпилянський // Правда Прилуччини. – 1999. – 15 трав.

Прилуцький краєзнавчий музей.

2001

706. **Бурмака В.** Доля колекції Галаганів / В. Бурмака // Укр. культура. – 2001. – № 2. – С. 33.

Скарби галаганівської колекції у Прилуцькому краєзнавчому, Чернігівських історичному та художньому музеях.

707. **Карпилянський Л. М.** І радість і збентеження / Л. М. Карпилянський // Правда Прилуччини. – 2001. – 16 трав.

З історії Прилуцького краєзнавчого музею.

2002

708. **Карпилянський Л. М.** Духовна скарбниця нашого краю / Л. М. Карпилянський // Прилуччина. – 2002. – 18 трав.

Прилуцький краєзнавчий музей.

2003

709. **Яковлева В.** Музей на «Базарному» перехресті / В. Яковлева // Прилуччина. – 2003. – 17 трав.

Проблеми Прилуцького краєзнавчого музею.

2004

710. **Гайдай Г.** Музей у Прилуках / Г. Гайдай // Укр. культура. – 2004. – № 5. – С. 12–13.

2005

711. **Гайдай Г.** Прилуцький краєзнавчий музей / Г. Гайдай // Чернігівщина краєзнавча : календар. – 2005. – С. 436–440.

2008

712. **Клочко О.** Сторінками сімейного альбому : [нарис про родину В. І. Маслова, ініціатора створення Прилуцького краєзнавчого музею] / О. Клочко // Прилуки. Фортеця. – 2008. – № 1. – С. 22–26 : іл.

2013

713. **Прилуки** потрапили до «Золотого кільця» // Сіверщина. – 2013. – 17 жовт. – С. 3.

Прилуцькому краєзнавчому музею вручено диплом конкурсу «Сім чудес «Золотого кільця України».

2014

714. **Біленко І.** Прилуцький краєзнавчий музей починався із Василя Маслова / Ірина Біленко // Відом. Чернігівщини. – 2014. – 1 жовт. – С. 9.

715. **Зоць Т.** З глибини віків до наших днів: Прилуцькому краєзнавчому музею ім. В. І. Маслова виповнилось 120 років / Тетяна Зоць // Прилуччина. – 2014. – 7 листоп. – С. 13 : фот.

716. **Зоць Т.** Наш музей – ювіляр: зберігаючи історію 120 років / Тетяна Зоць // Відом. Чернігівщини. – 2014. – 24 верес. – С. 7.

Директорка Прилуцького краєзнавчого музею про його історію і сьогодення.

2015

717. **Прилуцький** краєзнавчий музей ім. В. І. Маслова // Світ-інфо. – 2015. – 21 трав. – С. 11.

2017

718. **Стеценко Н.** Сучасний музей – той, де експонати оживають! / Надія Стеценко // Деснян. правда. – 2017. – 18 трав. – С. 8 : фот.

Розмова про новинки й цікавинки Прилуцького краєзнавчого музею імені В. Маслова з його директоркою Тетяною Зоць.

2018

719. **Ключко О.** Тихий ювілей: до 90-річчя Прилуцького округового музею, історія якого нерозривно пов'язана з ім'ям славетного ічнянця Василя Маслова / Олена Ключко // Оживає минушина: творчість ічнянців. – Київ : Гнозис, 2018. – Кн. 8. – С. 152–156.

2019

720. **Марченко Л.** Прилуцький краєзнавчий музей імені Василя Маслова / Людмила Марченко // Світ-інфо. – 2019. – 3 жовт. – С. 14, 15.

721. **Марченко Л.** Прилуцькому красзнавчому музею – 125 років / Л. Марченко // Прилуччина в новинах, подіях, коментарях. – 2019. – 26 верес. – С. 8, 11 ; 3 жовт. – С. 8 ; 10 жовт. – С. 8.

722. **Прилуцькому красзнавчому музею ім. В. Маслова – 125!** // Град Прилуки. – 2019. – 9 жовт. – С. 1, 2 : фот.

ПАРАФІЇВСЬКА ТЕРИТОРІАЛЬНА ГРОМАДА НАЦІОНАЛЬНИЙ ІСТОРИКО-КУЛЬТУРНИЙ ЗАПОВІДНИК «КАЧАНІВКА»

Національний історико-культурний заповідник «Качанівка» – садиба в селищі Качанівка Прилуцького району Чернігівської області. Заповідник створений 1981 р. на основі палацового ансамблю та парку дворянської садиби, заснованої в 1770-х рр., яка на сьогодні є єдиною серед українських садиб, що збереглася в комплексі. В лютому 2001 р. парку надано статус національного.

Протягом двох століть створювався архітектурно-парковий ансамбль – унікальна пам'ятка кінця XVIII – початку XX ст. Садиба унікальна за своєю архітектурною самобутністю, історичною цінністю та своєрідністю ландшафту. Назва «Качанівка» пішла від прізвища Федора

Каченовського, який володів маєтком з XVIII ст. Протягом більш ніж двохсот років Качанівка змінила не один десяток власників – від генерального осавула Івана Ломиковського до поміщиків Тарновських, які надали їй довершеності та досконалості. Заснована була відомим полководцем графом Петром Олександровичем Рум'янцевим-Задунайським (1772). За проєктом Карла Бланка зодчий Максим Мосцепанов побудував розкішний палац у романтичному стилі з елементами готики та спланував при ньому парк.

Другий будівельний період Качанівка пережила в 1808–1824 рр., коли нові власники садиби – українські поміщики Григорій і Параска Почеки – збільшили територію садиби, перебудували палац у класичному стилі, сформували основні під'їзні алеї, заклали пейзажний парк у «англійському» стилі, де основна увага акцентувалась на природних ландшафтах, а не вмінні садівника. Після смерті свого чоловіка Параска Андріївна у 1817 р. розпочала будівництво присадибної церкви.

Найдовший період, що тривав понад сімдесят років, прийшовся на час господарювання поміщиків-меценатів родини Тарновських. Тоді слава качанівської садиби сягнула за межі України. Помістя перетворилося на своєрідний центр культури та мистецтв, який притягував до себе кращих представників тодішньої творчої інтелігенції. У знаменитому альбомі для гостей у різні роки залишили свої автографи письменники Микола Гоголь, Пантелеймон Куліш, Марко Вовчок, вчені Михайло Максимович, Дмитро Яворницький, художники Микола Ге, Мстислав Добужинський, Костянтин і Володимир Маковські. Художник Ілля Рєпін в Качанівці працював над картиною «Запорожці пишуть листа турецькому султану».

У 1843 р. у Качанівку приїздив Тарас Шевченко. В маєтку він знайшов не тільки умиротворення та спокій для

своєї душі, а ще й кохання. Відбулося знайомство поета із сестрою В. В. Тарновського-старшого Надією Василівною. На пропозицію одружитися Тарас Григорович отримав відмову. В альбомі для гостей він залишив такі рядки: «І стежечка, де ти ходила, колючим терном поросла...».

Свого часу в парку, на одній із галявин, ріс велетенський п'ятистовбуровий дуб, який був улюбленим місцем відпочинку поета та місцем його зустрічей із селянами. На превеликий жаль, дуб від старості розвалився. Сьогодні на тому ж самому місці на згадку про Кобзаря посаджено молодий дубок.

Василь Тарновський-молодший як фанатичний колекціонер, справжній меценат і патріот України зібрав у садибі унікальну колекцію українських старожитностей, яка складалася із предметів доісторичного періоду, козацьких реліквій, шевченкіани. Серед раритетів – шабля Богдана Хмельницького, особисті речі Івана Мазепи, Семена Палія, Павла Полуботка, Кирила Розумовського. Колекція була оцінена у декілька сотень карбованців сріблом. За заповітом В. В. Тарновського колекцію було передано Чернігівському губернському земству для створення музею, який зараз діє у Чернігові. Нині – це обласний історичний музей імені В. В. Тарновського.

Величезні витрати на благодійність та колекціонування, звичка «жити на широку ногу» призвели В. В. Тарновського до банкрутства. У 1897 р. він продає садибу мільйонеру-цукрозаводчику П. І. Харитоненку з м. Суми. У цей період садибу було телефонізовано, електрифіковано, проведено системи водогону та каналізації. «Цукровий король», меценат, дворянин Павло Харитоненко придбав садибу як весільний дарунок для своєї старшої доньки Олени. Кажуть, що у день весілля батько віддав наказ челяді посипати головну алею парку цукром на солодке життя молодят.

За радянських часів в Качанівці була розміщена дитяча колонія. На жаль, діти знищили паркову скульптуру, зимовий сад. Згодом садиба перейшла у підпорядкування Міністерства охорони здоров'я, де в різні часи тут діяли неврологічний курорт, військовий госпіталь, санаторій.

Сьогодні Качанівка – туристичний об'єкт, який щорічно відвідують тисячі туристів із різних куточків України, близького і далекого зарубіжжя. Відвідувачів ваблять архітектурні принади, мальовничі краєвиди, чисте повітря. Тут, на березі водного плеса, можна влаштувати посиденьки, насолодитися красою і тишею вечірнього парку та співом птахів.

За матеріалами Національного історико-культурного заповідника «Качанівка»

1969

723. **Литвинчук М.** Качанівська садиба / М. Литвинчук // Вітчизна. – 1969. – № 6. – С. 214–215.

1970

724. **Балабай В.** Про що розповідають руїни? : [Качанівська садиба родини Тарновських] / В. Балабай // Пам'ятники України. – 1970. – № 1. – С. 33–34.

1978

725. **Бабишкін О.** Коли у Качанівці оселяться музи? / О. Бабишкін // Культура і життя. – 1978. – 26 січ.

Про недоліки у реставрації Качанівського палацу.

726. **Бабишкін О.** Таємниця Качанівського палацу / О. Бабишкін // Трудова слава. – 1978. – 28 лют.

1981

727. **Михайленко Т.** Реставрувати Качанівку / Т. Михайленко // Деснян. правда. – 1981. – 5 серп.

1982

728. **Жолдак В.** Качанівка – стане заповідником / В. Жолдак // Культура і життя. – 1982. – 17 січ.

1984

729. **Курдюк М.** Качанівці – заповідний режим / М. Курдюк // Робіт. газ. – 1984. – 27 січ.

730. **Міщенко Г.** Обрії Качанівки: збережемо для нащадків / Г. Міщенко // Культура і життя. – 1984. – 11 берез.

Становлення історико-культурного заповідника «Качанівка».

1985

731. **Деркач Т.** Качанівка розповідає / Т. Деркач // Вісті з України. – 1985. – № 9. – С. 4.

1987

732. **Лифар Ю.** Качанівка потребує уваги / Ю. Лифар // Деснян. правда. – 1987. – 29 листоп.

Реставрація заповідника.

1989

733. **Жолдак В.** Качанівка: бажання і реалії / В. Жолдак // Культура і життя. – 1989. – 1 січ. – С. 3.

1991

734. **Міщенко Г. Л.** Качанівка – наша любов, наша гордість / Г. Л. Міщенко // Деснян. правда. – 1991. – 19 верес.

1993

735. **Міщенко Г. Л.** Відродимо Качанівку – любов і гордість нашу! / Г. Міщенко // Деснян. правда. – 1993. – 2 верес.

736. **Павленко С.** Драма в Качанівці / Сергій Павленко // Голос України. – 1993. – 18 черв. – С. 6.

Про те, чому занепадає історико-культурний заповідник «Качанівка».

1994

737. **Погребенник Ф.** Качанівка Тарновських / Ф. Погребенник // Рада. – 1994. – 27 жовт.

1996

738. **Деркач Т. В.** Качанівський альбом з фондів Чернігівського історичного музею ім. В. В. Тарновського /

Т. В. Деркач // Скарбниця української культури : матеріали ювіл. наук. конф., присвяч. 100-річчю Чернігів. іст. музею ім. В. В. Тарновського / Чернігів. іст. музей ім. В. В. Тарновського, Сектор польової археографії Ін-ту укр. археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського НАН України. – Чернігів, 1996. – С. 23–24.

739. **Дударець В.** Качанівка потребує допомоги / В. Дударець // Укр. культура. – 1996. – № 6. – С. 34–35.

740. **Кулініч Ю. А.** Державний історико-культурний заповідник в селищі Качанівка Чернігівської області / Ю. А. Кулініч // Скарбниця української культури : матеріали ювіл. наук. конф., присвяч. 100-річчю Чернігів. іст. музею ім. В. В. Тарновського / Чернігів. іст. музей ім. В. В. Тарновського, Сектор польової археографії Ін-ту укр. археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського НАН України. – Чернігів, 1996. – С. 126–128.

741. **Папета С.** Доля Качанівського Едему : [масток і парк Тарновських в Качанівці] / С. Папета // Хроніка-2000. – Київ, 1996. – Вип. 16. – С. 132–138.

742. **Папета С.** Качанівка / С. Папета // Родовід. – 1996. – Число 2 (14). – С. 28–33.

До 15-річчя заснування заповідника.

743. **Папета С. П.** Спогади Д. І. Яворницького про В. В. Тарновського і Качанівку / С. П. Папета // Скарбниця української культури : матеріали ювілей. наук. конф., присвяч. 100-річчю Чернігів. іст. музею ім. В. В. Тарновського / Чернігів. іст. музей ім. В. В. Тарновського, Сектор польової археографії Ін-ту укр. археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського НАН України. – Чернігів, 1996. – С. 129–131.

1999

744. **Клименко Ю.** Качанівське диво / Ю. Клименко, Г. Клименко, Н. Чувікіна // Жінка. – 1999. – № 1. – С. 8–9.

Історія палацово-паркового ансамблю «Качанівка».

745. **Немченко В.** «І стежка, де ти ходила» / В. Немченко // Деснян. правда. – 1999. – 26 жовт.

Стан Качанівського заповідника.

2000

746. **Вечерський В.** Палацово-парковий ансамбль у Качанівці / В. Вечерський // Пам'ятки України. – 2000. – № 1. – С. 7–15.

747. **Леонтович О.** Качанівка / О. Леонтович // Уряд. кур'єр. – 2000. – 25 листоп. – С. 9.

2001

748. **Каждан Т.** Качанівка. Культурне життя садиби в другій половині ХІХ століття / Тетяна Каждан // Хроніка–2000. – Київ, 2001. – Вип. 41/42 : Поезія українського парку. – С. 395–429.

749. **Міщенко Г.** Так починалося відродження / Г. Міщенко // Деснян. правда. – 2001. – 22 листоп.

Національному історико-культурному заповіднику «Качанівка» – 20 років.

750. **Петренко Г.** Національний історико-культурний заповідник «Качанівка» / Григорій Петренко. – Ічня : Трудова слава, 2001. – 19 с. : іл.

751. **Тютюнник Є.** Качанівка чекає перемін / Є. Тютюнник // Молодь України. – 2001. – 26 жовт.

Йдеться про історико-культурний заповідник.

2003

752. **Бушак С.** Мистецькі старожитності Качанівки / С. Бушак // Образотворче мистецтво. – 2003. – № 1. – С. 52–57.

2004

753. **Попович С.** Качанівські Афіни / С. Попович, М. Короп // Міжнарод. туризм. – 2004. – № 5. – С. 104–108.

2005

754. **Національний** історико-культурний заповідник «Качанівка» // Музеї України. – 2005. – № 3. – С. 38–39.

755. **Ремизова Е.** Угол рая : [Качановка] / Е. Ремизова // Архідея. – 2005. – № 7/8. – С. 138–148.

2008

756. **Качанівка** [Електронний ресурс] : енцикл. осередку культури / компонування диска М. І. Жарких. – Київ : Мислене древо, 2008. – 1 електрон. опт. диск (CD-ROM); 12 см. – Назва з контейнера.

757. **Качанівка** / Упр. культури і туризму Чернігів. облдержадмін. – Чернігів : Домінант, 2008. – 1 арк. – (Чернігівщина туристична).

2010

758. **Безп'ятчук Ж.** Вирій у стилі ампір : [Качанівка] / Ж. Безп'ятчук // Укр. тиждень. – 2010. – № 48. – С. 76–79.

759. **Боронь О.** Поетика повісті Тараса Шевченка «Музикант» / Олександр Боронь // Слово і Час. – 2010. – № 3. – С. 30–39.

Прототипи повісті – члени родин Тарновських з Качанівки та Галаганів з Дігтярів.

760. **Качанівка.** Альбом автографів / Чернігів. іст. музей ім. В. В. Тарновського ; [авт.-упоряд. С. Половнікова]. – Київ : Темпора, 2010. – 326 с. : іл.

Альбом автографів осіб, які відвідували садибу «Качанівка» у XIX ст.

2011

761. **Дмитренко С.** А чи знаєте ви Качанівку? / С. Дмитренко // Слово Просвіти. – 2011. – 28 лип. – 30 серп. – С. 8.

762. **Дмитренко С.** Качанівське привілля / Світлана Дмитренко // Укр. слово. – 2011. – 10–16 серп. – С. 12.

Прогулянка Національним історико-культурним заповідником «Качанівка».

763. **Науменко В.** Намисто з перлин / Валентина Науменко // Деснян. правда. – 2011. – 19 трав. – С. 1, 4.

Історія садиби, її володарів, опис архітектурно-паркового ансамблю.

764. **Чайка Х.** Качанівка святкує / Христина Чайка // Деснян. правда (вільна). – 2011. – 8 груд. – С. 6.

Національний історико-культурний заповідник: 30 років з часу заснування та визнання його одним із семи чудес України.

765. **Шевченко В.** «Був на Соловецькому, а став у Качанівці...» / Віктор Шевченко // Деснян. правда. – 2011. – 15 груд. – С. 4.

Про творчі і дружні контакти Д. Яворницького з меценатом і колекціонером, поміщиком Качанівки – В. Тарновським-молодшим.

766. **Яновський О.** З днем народження, Качанівко! / Олег Яновський // Гарт. – 2011. – 24 листоп. – С. 12.

Про заснування (24.11.1981) державного історико-культурного заповідника «Качанівка». З 27.02.2001 р. має статус національного.

2012

767. **Буренко В.** Ця неповторна Качанівка / Володимир Буренко // Деснян. правда. – 2012. – 15 трав. – С. 3.

768. **Осташко І.** Про Качанівку знають навіть у Китаї, Америці та Об'єднаних Арабських Еміратах: подібних панських мастків з 200-річною історією, що в нас, в Ічнянському районі [нині входить до складу Прилуцького р-ну], в Україні немає / Ірина Осташко // Деснян. правда (вільна). – 2012. – 26 жовт. – С. 20.

769. **Товстоляк Н.** Культурно-побутове середовище садиби Качанівка наприкінці ХІХ – на початку ХХ ст. / Н. Товстоляк // Ніжинська старовина : зб. регіон. історії та пам'яткознавства / Центр пам'яткознавства НАН України

та Укр. т-ва охорони пам'яток історії та культури. – Київ, 2012. – Вип. 14 (17). – С. 83–90.

770. **Формоутворення** культурно-побутового середовища палацово-паркових комплексів другої половини XVIII – початку XX століття : матеріали міжнар. наук. конф. : 175-річчю від дня народження В. В. Тарновського-молодшого присвячується, 1–2 серп. 2012 р. / Нац. іст.-культур. заповідник «Качанівка». – Чернігів : Лозовий В. М., 2012. – 333, [3] с. : іл. – (Качанівські читання).

2014

771. **Дрофань А.** Музи кохання / Анатолій Дрофань // Літ. Україна. – 2014. – 4 груд. – С. 14.

Володарі й гості Качанівки.

772. **Шевченко Б. В.** Качанівка, душі спочинок : фотоальбом / Богдана Шевченко. – Вид. 4-ге, допов. – Київ : Гнозіс, 2014. – 124, [4] с. : фот.

2015

773. **Качанівка.** Подорож у вічність : [фотоальбом] / [фот. Богдани Шевченко]. – Київ : Гнозіс, 2015. – [21] с. : фот.

774. **Наумова Н.** Козак Гриць. Останній шлях в Україну / Надія Наумова // Слово Просвіти. – 2015. – 21–27 трав. – С. 12.

Григорій Честахівський, друг Т. Г. Шевченка. Реліквії, пов'язані з Кобзарем, передав В. В. Тарновському. Похований у Качанівці.

775. **Національний** історико-культурний заповідник «Качанівка» / фот. П. Антоненка // Світ-інфо. – 2015. – 5 берез. – С. 10 : фот.

2016

776. **Буренко В.** 35 років в ім'я Качанівки / Володимир Буренко // Оживає минувшина : творчість ічнянців/ [упоряд.: В. Лебедяка, І. Неживий]. – Київ, 2016. – Кн. 6. – С. 71.

До історії Національного історико-культурного заповідника «Качанівка».

777. Палацово-паркові комплекси України: охорона, збереження та використання : наук. зб. за матеріалами наук. конф., 14–15 верес. 2016 р. / Нац. іст.-культур. заповідник «Качанівка». – Київ : Гнозис, 2016. – 231 с. : фот. – (Качанівські читання).

С. 5–9: Про Качанівку.

778. Половнікова С. Сторінки життя Василя Васильовича Тарновського-старшого – громадського, культурно-освітнього діяча та науковця / С. Половнікова // Скарбниця української культури : зб. наук. пр. / Чернігів. іст. музей ім. В. В. Тарновського, Департамент культури і туризму, національностей та релігій Чернігів. облдержадмін., Чернігів. обл. орг. Нац. спілки краєзнавців України. – Чернігів, 2016. – Вип. 17. – С. 41–52 : фот.

2018

779. Кошмал В. З ініціативи чернігівської обласної влади : [створено «Фонд відродження Качанівки»] / Віктор Кошмал // День. – 2018. – 13 лют. – С. 2 : іл.

780. Половець В. Династія качанівських благодійників [Тарновських] / Володимир Половець // Сіверян. літопис. – 2018. – № 4. – С. 142–149.

781. Федосенко Н. У Качанівці знімають серіал «Кріпачка» / Наталія Федосенко // Гарт. – 2018. – 2 серп. – С. 9 : фот.

782. Цюпка С. У Качанівці знімали телесеріал «Кріпачка» / Світлана Цюпка // Трудова слава. – 2018. – 23 берез. – С. 3.

2019

783. Єгорова З. Магія століття з рисами класицизму й елементами бароко : [Качанівка] / Зоя Єгорова // Голос України. – 2019. – 1 черв. – С. 12.

784. **Качанівка** – грані мистецтва : [альб. образотвор. спадщини художників ХІХ – поч. ХХ ст., доповненої поет. творами про славнозвісну Качанівку] / [упоряд. І. М. Шевченко]. – Ніжин : Лисенко М. М., 2019. – 79 с. : репрод.

785. **Маринчик С.** І ожила Качанівка [на фестивалі патріотичної пісні та поезії «Чернігівська Січ»] / Станіслав Маринчик // Отчий поріг. 2019. – № 7. – С. 3.

786. **Половнікова С.** «Качанівка». Альбом автографів». Пошук матеріалів триває / Світлана Половнікова // Скарбниця української культури : зб. наук. пр. – Чернігів, 2019. – Вип. 20. – С. 61–68.

Серед раритетів Чернігівського історичного музею імені В. В. Тарновського – ошатний альбом, який належав родині Тарновських – власникам маєтку Качанівка. У ньому зібрано 608 автографів гостей цієї родини.

2020

787. **Іванченко О.** Кіно в Качанівці / Ольга Іванченко // Гарт. – 2020. – 13 серп. – С. 16.

Зйомки документального серіалу «Гра долі» про відомих в Україні історичних постатей. Знімальна група київської студії ВІАТЕЛ працювала в палаці, на території парку і на березі Майорського ставка.

788. **Пономаренко М.** Історіографічні дослідження присвячені Качанівській садибі / Марина Пономаренко // Чернігівські старожитності : зб. наук. пр. / Нац. архітектур.-іст. заповідник «Чернігів стародавній», Центр пам'яткознавства НАН України і Укр. т-ва охорони пам'яток історії та культури. – Чернігів, 2020. – Вип. 6 (9). – С. 117–120.

789. **Пучинець М.** «Віденський бал» збиратиме кошти для Качанівки / Марія Пучинець // Чернігівщина: новини та оголошення. – 2020. – 12 берез. – С. 7 : фот.

Благодійний Віденський бал України, який традиційно проводить посольство Австрії в Україні, у 2020 р. присвячений збереженню Національного історично-архітектурного заповідника «Качанівка».

2021

790. **Мельниченко В.** Григорій Честахівський: «Дуже добре зробив я, що поїхав з батьком Тарасом» / Володимир Мельниченко // Слово Просвіти. – 2021. – 13–19 трав. – С. 12–13 : фот.

Григорій Честахівський останні десять років свого життя майже безвиїзно жив у Качанівці, де йому дав притулок Василь Тарновський. У качанівському парку його й поховали, насипавши високу могилу.

791. **Чепурний В.** Качанівку планують відреставрувати / Василь Чепурний // Голос України. – 2021. – 14 трав. – С. 1.

ДЕНДРОЛОГІЧНИЙ ПАРК «ТРОСТЯНЕЦЬ»

Існування сучасного дендрологічного парку в Тростянці досить тісно пов'язане з діяльністю славетного козацького роду Скоропадських, представники якого в 1820 р. придбали невеликий хутір Тростянець і створили на ньому неперевершений зразок ландшафтно-паркового будівництва. Саме

поселення вперше згадується в 1549 р. і належало Києво-Микільському монастирю. В 1629 р. поселення було повністю зруйноване. На початку XVIII ст. на цьому місці з'явився хутір Тростянець, який входив у Срібнянську сотню Прилуцького полку. Така назва населеного пункту, напевне, пов'язана з річкою Тростянкою, що протікала поблизу села. Через 13 років після купівлі було розпочате будівництво маєтку Скоропадських. Керував цими роботами сам власник Іван Скоропадський, людина високоосвічена та різносторонньо розвинута. Іван Михайлович Скоропадський був двічі губернським маршалком Полтавщини і незмінним маршалком повіту. Брав активну участь у проведенні селянської реформи 1861 р. зі скасування кріпосного права. Його коштом було споруджено низку шкіл і гімназій в Україні. Проте уславився Іван Скоропадський як відданий поціновувач природи і натураліст.

Спочатку в тростянецькій садибі було збудовано палац – величезну дерев'яну будівлю, виконану в доволі оригінальному стилі: одноповерховий палац з приєднаними до нього двома вежами в готичному стилі. До центральної частини палацу добудували двоповерхову прибудову, яка у своєму архітектурному стилі нагадувала обриси шотландських замків. Сама прибудова мала складну систему коридорів та вежу. В цій прибудові жили гувернантки і прислуга. З усіх сторін палац оточував англійський газон, а парадний двір доповнювали кам'яні флігелі, характерною особливістю яких було те, що всі вони були різних архітектурних стилів, а використовувалися як пральня, кухня і таке ін.

Була в тростянецькій садибі своя церква, з існуванням якої пов'язана одна дивна історія. Річ у тім, що Скоропадські були люди досить набожні і за відсутності садибної церкви змушені були кожної неділі їздити до навколишніх сіл.

З часом Іван Скоропадський звелів збудувати церкву в садибі. І от, коли споруда була збудована і наповнена всім необхідним церковним начинням, сталася подія, яку мало хто міг передбачити. Для освячення церкви Скоропадські викликали священника, який по приїзді в садибу був запрошений до Івана Михайловича в кабінет. Розмова між ними тривала, за споминами сучасників події, близько двох годин. Про що говорилося – невідомо. Але після неї священник поїхав із садиби, Скоропадський наказав все церковне начиння винести з церкви, а саму споруду зачинити. Церква простояла неосвяченою 35 р. і лише після смерті господаря була освячена в 1891 р. Чому так сталося? Можна припустити, що релігійні переконання Івана Скоропадського (а він був набожною людиною) не збіглися з церковною політикою, яку проводив Церковний Синод.

Але найбільшої слави зажила тростянецька садиба завдяки існуванню в ній чудового парку, який за рівнем створення і використання найрізноманітніших прийомів ландшафтної архітектури є одним із найкращих зразків садово-паркового мистецтва не лише України, а й усієї Європи.

Будівництво парку розпочалося в 1834 р., коли шляхом поглиблення балок і насипання гребель було створено розгалужену систему ставків. Головним є Великий став (має довжину 1,3 км та ширину близько 100 м), доповнюють його два менших стави: Лебединий та Куциха. Загальна водна поверхня має площу 10 га і є однією із важливих елементів паркового ландшафту.

Поряд зі створенням водойм йшли роботи із насадження деревинної рослинності. Разом із саджанцями місцевих порід дерев, що були висаджені великими масивами в парку, з 1840 р. почали висаджувати екзотичні породи деревини, які привозили звідусіль.

Для захисту паркових ландшафтів і екзотичних дерев навколо парку були висаджені місцеві породи деревини. Площі їх були досить різними (від 0,5 до 15 га), а функція одна – захищати паркові насадження, зокрема дерева-екзоти, від пронизливих вітрів. Ті напрямки, звідки дули холодні вітри, мали максимальний розмір захисних насаджень.

Завезення до тростянецького парку дерев-екзотів зумовило розвиток наукової думки в садибі. Іван Скоропадський, маючи таланти до садівництва, починає проводити практичні дослідження з акліматизації. Як наслідок, тростянецький парк збагачують такі породи екзотичних дерев, ріст яких раніше вважався неможливим у цій кліматичній зоні. Здобутий практичний досвід Іван Михайлович викладав у своїх наукових працях, які друкувалися на шпальтах «Вестника садоводства, плодоводства и огородничества». В Тростянці вперше на Лівобережній Україні були акліматизовані такі рідкісні дерева, як береза чорна, дуб черешчатий, в'яз американський, туєвик поникаючий, грецька ялиця, червона ялина та ін. Така робота з акліматизації справила вплив на сусідні з тростянецькою садибою парки. Наприклад, досвід Скоропадського був запозичений власником садиби «Качанівка» Василем Васильовичем Тарновським-молодшим. У качанівському парку, за прикладом тростянецького, створюється розсадник, більш широко впроваджується акліматизація дерев-екзотів, які, до речі, потрапляли в Качанівку саме з Тростянця. Підтвердженням цієї думки слугує фото, на якому зображений момент привозу саджанців з даної садиби в Качанівку.

В 1858 році будівництво тростянецького парку вступило на нову стадію розвитку. Саме з цього часу розпочинаються роботи зі зміни рівнинної місцевості на рельєфний ландшафт. Під час однієї з поїздок до Західної Європи І. М. Скоропадський відвідав багато парків, зокрема парк

Джеймса Ротшильда у Ферре, де було застосовано метод штучного формування рельєфу. Відтак, повернувшись у рідний Тростянець, Скоропадський бере на озброєння саме цей метод. Перші спроби Скоропадського були не досить вдалі. Не полишаючи надії створити в тростянецькому парку штучний рельєф, Іван Скоропадський звертається до місцевого художника-пейзажиста з пропозицією створити проект гірського ландшафту. Той виконав роботу на відмінно, створивши проект, за яким штучний рельєф у своїх рисах нагадував обриси Альпійських гір. Виконання проекту було доручено головному садівникові К. Д. Шлінглофу. Спочатку роботи проводилися на площі 5 га, але невдовзі розмах робіт зріс до 30 га. І навіть цього виявилось недостатньо. Деякі гори насипалися упродовж двох-трьох років кріпаками, а потім вільнонайманими селянами в кількості 50 осіб з двадцятьма кінними підводами. Праця була дуже важкою, землю на гори носили кошиками і мішками. Більшість вершин пагорбів споруджувалися з виступами, самі пагорби часто були з'єднані між собою земляними хребтами. В цей час були насипані й заліснені «гори»: Мохната, Дідова, Ротонда, Сторожова. Висота деяких гір сягає 35 м, а самі пагорби обсаджували деревами та кущами. Земляні роботи йшли безупинно до самої смерті Івана Скоропадського в 1887 р., тобто тривали протягом 30 років. Ландшафтний район, в якому були проведені ці роботи, отримав назву «Швейцарія», на честь створених альпійських пейзажів.

У результаті проведеної роботи тростянецький парк на кінець XIX ст. мав вигляд високохудожнього витвору садово-паркового мистецтва з продуманим до дрібниць плануванням, сіткою паркових доріг і чудовими пейзажами. В парку було встановлено кам'яні і дерев'яні лави, альтанки, містки. Його площа на 1886 р. склала 175 га, а враховуючи

захисні насадження – 350 га. Багатим був видовий склад насаджень – 623 види, з них 161 складала хвойні і 462 листяні породи. Як і кожен парк доби романтизму, тростянецький був наповнений певним символізмом. У ньому, зокрема, знайшли своє місце колона смутку «Розбита надія», «чарівна» дерев'яна лавка, половецькі баби та ін. Існування колони смутку «Розбита надія» в тростянецькому парку пов'язують з пережитим горем власника. Подейкують, що таким чином Іван Михайлович увічнив скорботу за своїми сестрами й братом, які померли у віці 16–27 років. Але мешканці Тростянця розповідають й іншу версію. Дружина І. М. Скоропадського Єлизавета Петрівна Тарновська не бажала жити в селі, вона лише влітку приїздила в маєток. Їх шлюб проіснував лише 10 років. Отож, Іван Михайлович створював парк без коханої. Кажуть, що Скоропадський часто сумував біля колони «Розбитих надій».

Сьогодні, подорожуючи парком, ви зустрінете на своєму шляху «чарівну» дерев'яну лавочку. Потрібно на неї сісти, заплющити очі й загадати бажання. Подейкують, що воно обов'язково здійсниться.

Іван Скоропадський настільки любив своє дітище, що до останнього брав участь у його розвитку. Навіть місцем свого поховання він обрав парк. За два роки до смерті він замовив мармурову статую у вигляді ангела, який правою рукою вказує на небо. На постаменті, з одного боку, було висічено «Іванъ Михайловичъ Скоропадскій 1804–1887», а з іншого – слова: «Любезный прохожий! Садъ, въ которомъ ты гуляешь, посажденъ мною; он служил мнѣ утѣшеніемъ въ моей жизни. Если ты замѣтишь безпорядокъ, ведущий къ уничтоженію его, то скажи объ этомъ хозяину сада: ты сдлаешь доброе дло». Хоча Івана Скоропадського так і не поховали в його улюбленому парку, ця скульптура,

тобто постамент (сам ангел був втрачений) із зазначеним текстом є прямим свідченням світогляду Скоропадського і його життєвим кредо.

Оскільки син Івана Михайловича, Петро Скоропадський, помер раніше, всі свої маєтки та значний капітал заповідав онукам. Зокрема, Тростянецьку садибу та парк успадкував його онук Павло Скоропадський – особа в історії України досить помітна. Саме він був останнім гетьманом Української держави, а за його правління було засновано Українську Академію наук.

У буремні роки революції тростянецьку садибу було спалено, але парк, незважаючи на досить значні втрати видового складу рослинності, палацу, альтанок і оранжереї, зумів вистояти і пережити час занепаду. Відродження тростянецького парку розпочалося в 1951 р., коли він потрапив у підпорядкування Академії наук України. З того часу парк відроджується і прагне досягти величі минулих років. Тростянецький парк і сьогодні залишається науково-практичним осередком з вивчення дерев і рослин. А для туристів він є місцем, де можна насолодитися чудовою природою.

За матеріалами Національного історико-культурного заповідника «Качанівка»

1964

792. Косаревский И. А. Тростянецкий парк / И. А. Косаревский ; [ред. Н. С. Кияниченко]. – Киев : Госстройиздат, 1964. – 97, [1] с. : ил., фот.

2000

793. Ільєнко О. О. Дендропарк «Тростянець»: минуле, сучасне, перспективи / О. О. Ільєнко // Інтродукція рослин. – 2000. – № 3/4. – С. 210–213.

Наведено історичні відомості щодо створення дендрологічного парку «Тростянець» і дані про його сучасний стан та перспективи розвитку.

2006

794. **Тростянець** / Упр. культури і туризму Чернігів. облдержадмін. ; [відп. за вип. С. Теробун]. – Чернігів : Домінант, 2006. – 6 с. : іл. – (Чернігівщина туристична).

2007

795. **Тростянець** / Упр. культури і туризму Чернігів. облдержадмін., Наук.-метод. центр розв. туризму Чернігів. облради. – Чернігів : Домінант, 2007. – 1 арк. : іл. – (Чернігівщина туристична).

2011

796. **Вітковська І.** «Тростянець» та «Ялівщина»: різні шляхи до ландшафтної парку / Інга Вітковська // Чернігів. відом. – 2011. – 6 лип. – С. 14.

Порівняльний стан парків у Тростянці на Ічнящині та в урочищі Ялівщина, що у Чернігові, не на користь останнього.

797. **Задорожний М.** Дендропарк «Тростянець» / Микола Задорожний // Географія та основи економіки в школі. – 2011. – № 5. – С. 33.

2012

798. **Шевченко Б. В.** Тростянець : фотоальбом / Богдана Шевченко. – Київ : Гнозис, 2012. – 93, [2] с. : іл. – (Місця, де маєш побувати).

2013

799. **Каранда Я.** Парк утіхи і науки / Ярослав Каранда // Деснян. правда. – 2013. – 24 жовт. – С. 6.

Про здобутки і проблеми, що нині постають у житті парку.

800. **Курдюк М.** Тривоги гетьманської садиби / Михайло Курдюк // Деснян. правда. – 2013. – 4 лип. – С. 8 ; Голос України. – 2013. – 31 жовт. – С. 22.

Проблеми дендрологічного парку. Порушується питання про створення на державному рівні заповідника «Гетьманська садиба» в Тростянці.

801. **Курдюк М.** Тростянець. Куди зникають кедрові сосни і пам'ятники? / Михайло Курдюк // Деснян. правда. – 2013. – 28 листоп. – С. 6.

Порушуються проблеми збереження дендропарку «Тростянець».

2015

802. **Мальовничий** Тростянець [Електронний ресурс] : диск містить понад 200 фото формату ірг, зробл. у різні пори року, відеосюжети, іст. довідку, путівник, карти, схеми, турист. інформ. – Тростянець, [2015]. – 1 ел. опт. диск (CD-ROM).

2018

803. **Кльосова О.** «Він любив Тростянець»: про родинне гніздо Скоропадських / Олександра Кльосова // День. – 2018. – 6–7 лип. – С. 20 : фот.

804. **Кльосова О.** Втрачений світ Скоропадських / Олександра Кльосова // День. – 2018. – 15–16 черв. – С. 24.

З історією створення дендропарку.

СРІБНЯНСЬКА ТЕРИТОРІАЛЬНА ГРОМАДА

САДОВО-ПАРКОВИЙ КОМПЛЕКС У СОКИРИНЦЯХ

Масток Галаганів у с. Сокиринці, що поблизу міста Прилуки, і досі вражає всіх небайдужих до рідної старовини своєрідністю, вишуканістю архітектурних форм та чарівною природою.

У 1823–1829 рр. поміщик Павло Галаган спорудив у Сокиринцях за проєктом архітектора Павла Дубровського величний мурований палац на 60 кімнат у стилі ампір

з високим декоративним куполом. У палаці була велика мистецька галерея (вона стала основою для заснування Чернігівського художнього музею), унікальна коштовна колекція посуду і зброї. Тут діяв кріпацький театр і хор. Через це Сокиринці колись називали «українським Парнасом».

Водночас садівник-австрієць Бістерфельд заклав навколо палацу великий ландшафтний парк з альтанками, церквою і каплицею, греблею і двома мостами. Палац оточено розкішним парком, закладеним ще у XVIII ст. За основу для парку взяли старовинну діброву. Спочатку парк був виключно ландшафтним, але у 20-ті роки XIX ст. він набув рис регулярного: його розкреслили правильними алеями, прикрасили рядами фігурно підстрижених чагарників та квітучих дерев.

У мастку свого часу побувало чимало видатних людей. Відомо, що у Галаганів в Сокиринцях гостювали Пантелеймон Куліш, Микола Лисенко, Михайло Костомаров та Тарас Шевченко.

1959

805. Косаревський І. О. Садиба в Сокиринцях : (пам'ятник архітектури XIX ст.) / [І. О. Косаревський ;

за ред. Ю. П. Нельговського]. – Київ : Держ. вид-во літ. з буд-ва і архіт., 1959. – 19 с. : іл., фот.

1961

806. **Косаревський І. О.** Сокиринський парк / І. О. Косаревський. – Київ : Держлітбуд, 1961. – 38 с. : іл.

1994

807. **Гассанова Н.** Палац у Сокиринцях / Н. Гассанова // Народна творчість та етнографія. – 1994. – № 2/3. – С. 64–70.

Описано не лише інтер'єри та оздоблення палацу в різні періоди, а й долі його власників.

1995

808. **Матвєєв А.** Родина Галаганів: історичні контрасти / А. Матвєєв // Вітчизна. – 1995. – № 7/8. – С. 115–117.

1999

809. **Тимошенко А.** Григорій Павлович Галаган (1819–1888) / А. Тимошенко, В. Половець // Сіверян. літопис. – 1999. – № 2. – С. 63–70.

2001

810. **Карпенко Ю. О.** Стежками Сокиринського парку / Ю. О. Карпенко, М. В. Графін ; Чернігів. держ. пед. ун-т ім. Т. Г. Шевченка. – Чернігів, 2001. – 40 с. : іл.

2002

811. **Кваша В. В.** Уламок вишуканої краси / В. В. Кваша // Благоустрій територій. – 2002. – № 1. – С. 41.

Сокиринський масток.

2005

812. **Родічкін І.** Природа й архітектура в маєтку Галаганів у Сокиринцях // Родічкін І. Старовинні мастки України : кн.-альб. / Родічкін І., Родічкіна О. – Київ, 2005. – С. 106–114.

2007

813. **Сокиринський** палац // Шкоропад Д. О. Прилуччина : енцикл. довід. / Д. О. Шкоропад, О. А. Савон ; [за ред. Г. Гайдая]. – Ніжин : Аспект-Поліграф, 2007. – С. 438–439.

2008

814. **Сокиринці** / Наук.-метод. центр туризму Чернігів. облради. – Чернігів : Домінант, 2008. – 1 розг. арк. : іл. – (Чернігівщина туристична).

2011

815. **Назаренко В.** Божа благодать над «Святою долиною» : джерело біля панського маєтку / Віталій Назаренко // Деснян. правда. – 2011. – 16 серп. – С. 2.

2012

816. **Антоненко П.** Таємниці Сокиринського маєтку / Петро Антоненко // Світ-інфо. – 2012. – 29 верес. – С. 11.

817. **Гомон Л.** Безголова Флора / Л. Гомон ; інтерв'ю О. Макуха // Чернігів. вісн. – 2012. – 21 черв. – С. 8.

Про реставрацію понівеченої крадіями мармурової скульптури, що прикрашає галаганівський палац у Сокиринцях.

818. **Каранда Я.** Відроджений храм у Сокиринцях / Ярослав Каранда // Деснян. правда. – 2012. – 6 верес. – С. 2.

Про Свято-Вознесенський храм у Сокирицях, збудований 1781 р. коштом поміщика Галагана і зруйнований у 1934 р., а зараз відроджений.

819. **Романько А. А.** Сокиринці, земляче, пам'ятаєш? / Анатолій Романько // Деснян. правда. – 2012. – 22 трав. – С. 3.

Історія Сокиринської школи, започаткованої у 1872 р. поміщиком-меценатом Г. Галаганом як народне училище.

2013

820. **Антоненко П.** Тіні Сокиринського парку / Петро Антоненко // Слово Просвіти. – 2013. – 4–10 квіт. – С. 15.

821. **Тютюнник Є.** Правнучка Галагана живе в Америці і варить українські борщі / Євдокія Тютюнник // Уряд. кур'єр. – 2013. – 5 верес. – С. 19.

*Нащадки давнього роду відвідали родове помістя
Галаганів у Сокиринцях.*

2015

822. **Будзар М.** Панські маєтки Прилуцького краю в історико-культурній ситуації 1920-х років: доля садиби Галаганів в селі Сокиринці / М. Будзар // Спеціальні історичні дисципліни: питання теорії та методики. – 2015. – № 26/27. – С. 375–396.

2016

823. **Чепурний В.** Бездольний палац у Сокиринцях / Василь Чепурний // Голос України. – 2016. – 5 трав. – С. 19.

Сокиринський палацово-парковий комплекс хочуть зробити спочатку обласним, а потім національним заповідником.

2017

824. **Гомон Л.** Сокиринцям – 925 / Л. Гомон // Срібнянщина. – 2017. – 29 квіт. – С. 3.

З історії та сьогodenня села.

825. **Маслик Н.** Залишилась безмежна любов... : пам'яті нашого земляка Михайла Григоровича графа Ламздорфа-Галагана / Наталія Маслик // Град Прилуки. – 2017. – 1 лют. – С. 3 : портр.

Нащадок роду Галаганів, жив у Франції. Кожного літа приїздив до родової садиби в Сокиринцях та до рідного полкового міста Прилуки.

826. **Петренко В.** Моє село, ти трепетна перлино, в своїх думках до тебе я лечу... : Сокиринцям – 925 / В. Петренко // Срібнянщина. – 2017. – 10 черв. – С. 3.

2018

827. **Черкаська Г.** Прокляття роду [Галаганів] / Ганна Черкаська // Панорама. – 2018. – 10 серп. – С. 13 : іл.

2019

828. **Костриця О. В.** Сокиринці. Родова садиба Галаганів крізь століття / О. В. Костриця, А. В. Синельникова. – Сокиринці : [б. в.], 2019. – 44 с. : фот.

829. **Костриця О. В.** Старшинський рід Галаганів. Історія роду : до 200-річчя з дня народження Г. П. Галагана / Ольга Костриця // Срібнянщина. – 2019. – 8 серп. – С. 2 ; 15 серп. – С. 2.

830. «**Ми виїхали з Сокиринців...**» : тревелоги родини Галаганів / Центр. держ. іст. архів. України, Ін-т рукопису Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського, Київ. Ун-т ім. Б. Грінченка ; упоряд., ст., комент.: Марина Будзар, Євген Ковальов. – Київ : StreamARLine, 2019. – 515 с. – (З Галаганівського архіву).

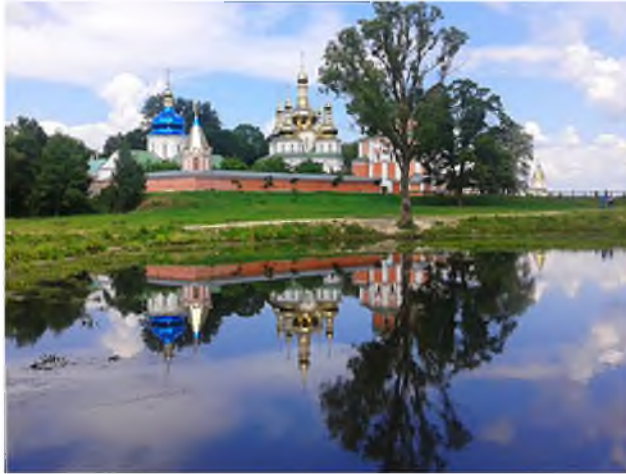
СУХОПОЛОВ'ЯНСЬКА ТЕРИТОРІАЛЬНА ГРОМАДА

ГУСТИНСЬКИЙ СВЯТО-ТРОЇЦЬКИЙ МОНАСТИР – ІСТОРИКО-АРХІТЕКТУРНА ПАМ'ЯТКА

Густинський Свято-Троїцький жіночий монастир розташований на правому березі річки Удай. Унікальний архітектурний комплекс епохи бароко, XVII ст.

Початки Густинського монастиря сягають 1600 р. Засновником його був чернець Йоасаф, який разом з ієромонахом Афанасієм прийшов з Афонської гори і з благословення настоятеля Києво-Печерської лаври Єлисея оселився тут для усамітнення. Для облаштування монастиря Йоасаф уподобав землі князів Вишневецьких по течії річки Удай, де зі своїми учнями оселився на острові, що заріс густим віковим лісом, звідки й пішла назва монастиря – Густиня.

Серед засновників монастиря було чимало козаків, які в передчутті близької смерті йшли у ченці. Але смерть відступала, ченці жили ще довго, розповідаючи про цілюще повітря і «живу воду» з підземних ключів.

У 1623–1627 рр. у монастирі було створено Густинський літопис – видатну пам’ятку української історіографії. Цей документ містить виклад історії України з часів Київської Русі до 1597 р. Невідомий автор використав польські, литовські, візантійські та інші відомі йому джерела, зробивши на полях посилання на них. Відомим літопис став після того, як ієромонах Михайло Лосицький у 1670 р. склав основний список літопису (фактично переписав його). Написано літопис близькою до тогочасної народної української мови.

Первісно всі будівлі монастиря були дерев’яними і неодноразово руйнувалися під час пожеж. Після пожежі 1671 р. нарешті почалося зведення мурованих будівель. Одним з перших постав Троїцький собор, будівництво якого фінансував гетьман Іван Самойлович. Освятили храм у 1675 р. Він став одним із найгарніших п’ятибанних храмів Лівобережжя, унікальною пам’яткою українського бароко.

У 90-ті рр. XVII ст., за фінансування прилуцького полковника Дмитра Горленка, розпочалася активна розбудова монастиря. Монастир обвели високим оборонним муром, який мав двоярусні аркади, проходи із внутрішнього боку та вузькі бійниці. До нашого часу оборонні мури монастиря збереглися незмінними. В систему мурів були вписані три великі потужні брами.

Над східною брамою збудували Петропавлівську церкву. Ця будівля нині вважається однією з найгарніших оборонних церков України.

Над західною брамою зведено Миколаївську церкву. Тривалий час це була типова однобанна барокова будівля. Такою її намалював Тарас Шевченко під час відвідин монастиря у 1845 р. Але у другій половині XIX ст. церкву перебудували до невпізнанності.

Ще однією святинею монастиря є Воскресенська церква. Її почали будувати у 1636 р. Але сучасного вигляду вона набула лише у 1844 р. До церкви було прибудовано келії та трапезну палату, тому її ще часто називали Трапезною церквою. У 1845 р. під Воскресенською церквою було поховано Миколу Репніна. Згодом під храмом влаштували склеп і він став родинною усипальною роду Репніних-Волконських.

На території Густинського монастиря є ще одна церква – Святої Варвари. Вона була зведена у 1719 р. і є частиною будинку настоятеля.

Густинський монастир – унікальний архітектурний комплекс, який прекрасно вписався у навколишній ландшафт. Крім того, він є, мабуть, найкраще збереженим козацьким монастирем. Доля монастиря була нелегкою, адже його двічі на тривалий час закривали: вперше у 1793 р., більше ніж на півстоліття, вдруге у 1920 р. Радянська влада влаштувала у стінах храму спочатку колонію для малолітніх

злочинців, а потім психоневрологічну лікарню, яка проіснувала тут до 1991 р.

За матеріалами Радіо Прилуки

1971

831. **Мишко Д. І.** Густинський літопис, як історичне джерело / Д. І. Мишко // Укр. іст. журн. – 1971. – № 4. – С. 69–73.

1979

832. **Риженко А.** Скарбниця пам'яток / А. Риженко // Деснян. правда. – 1979. – 25 лип.

Про Густинський монастир як пам'ятку архітектури.

1990

833. **Каліш Г.** Чарівне світло Густині / Г. Каліш // Правда Прилуччини. – 1990. – 15 верес. – С. 4.

1992

834. **Куриленко М.** Про що розповідають древні храми: склеп князів Репніних [в Густинському монастирі] / М. Куриленко // Правда Прилуччини. – 1992. – 17 груд. – С. 3.

1993

835. **Гайдай Г.** По рідному краю. Про Густиню / Г. Гайдай // Скарбниця. – 1993. – № 11. – С. 5–8 ; № 12. – С. 6–7.

836. **Густинський монастир** // Доля: книга про Тараса Шевченка в образах та фактах / упоряд. В. Шевчук. – Київ : Дніпро, 1993. – С. 278–280.

1994

837. **Густинський літопис** // Полек В. Т. Історія української літератури Х–XVII століть : навч. посіб. для філол. ф-тів вищ. навч. закл. / В. Т. Полек. – Київ : Вища школа, 1994. – С. 130–131.

838. **Устименко Л.** Густинський монастир / Л. Устименко // Скарбниця. – 1994. – № 6. – С. 3–5.

1995

839. **Гайдай Г.** Густинський пантеон / Г. Гайдай // Скарбниця. – 1995. – № 7. – С. 7.

1998

840. **Куриленко М.** Густинський Свято-Троїцький монастир / М. Куриленко. – Київ, 1998. – 88 с. : іл.

1999

841. **Куриленко М.** Духовне відродження : до 400-річчя Густинського монастиря / М. Куриленко // Правда Прилуччини. – 1999. – 24 листоп. – С. 2.

842. **Макаренко Н.** Щастя жити в злагоді з собою і Богом / Н. Макаренко // Молодь України. – 1999. – 14 жовт.

Минуле і сучасне Густинської обителі.

843. **Над тихим** Удаєм висить Густинь // Молодь України. – 1999. – 14 груд.

2000

844. **Гайдай Г.** Во славу Трійці святої : до 400-річчя заснування Свято-Троїцького монастиря / Г. Гайдай // Правда Прилуччини. – 2000. – 24 трав. – С. 2–3.

400 років Густинському монастирю.

845. **Гринь М.** І знову чарує Густинський монастир / М. Гринь // Деснян. правда. – 2000. – 6 січ. – С. 3.

846. **Густинський** Свято-Троїцький монастир. – Київ : Точка зору, 2000. – 14 с.

847. **Густинському** монастирю 400 років // Правда Прилуччини. – 2000. – 17 черв. – С. 3–4.

848. **Махіна Л.** Крізь сивину століть / Л. Махіна // Деснян. правда. – 2000. – 15 черв. – С. 3.

Густинський Свято-Троїцький монастир.

849. **Смик Л.** Густинський монастир / Л. Смик // Правда Прилуччини. – 2000. – 17 черв. – С. 1.

2001

850. **В Густиню**, до Святої Трійці... // Чумацький шлях. – 2001. – № 2. – С. 28–29.

851. Дрозденко В. Настоятелі в історії Густинського Свято-Троїцького монастиря / В. Дрозденко // Сіверян. літопис. – 2001. – № 2. – С. 39–43.

852. Куриленко М. Прилуцьке благочиння: історія, трагедія, відродження / М. Куриленко. – Чернігів : Деснянська правда, 2001. – 428 с.

С. 29–127: Густинський Свято-Троїцький монастир.

2002

853. Куриленко М. Густинські святині: про святі Євангелія Густинського монастиря / М. Куриленко // Прилуччина. – 2002. – 1 трав. – С. 3.

2003

854. Орден княгині Ольги – настоятельці монастиря // Чернігів. вісн. – 2003. – 22 трав.

Матінці Вірі (В. Г. Таран) вручено орден княгині Ольги II ступеня.

2004

855. Панченко В. Світло Густині / В. Панченко // Чернігівщина incognita / [редкол.: О. Б. Коваленко (голов. ред.) та ін.]. – Чернігів, 2004. – С. 331–335.

С. 334: Про князя Репніна, який похований у Густинському монастирі.

2005

856. Сапон В. Густинський Свято-Троїцький монастир / Володимир Сапон // Деснян. правда. – 2005. – 14 квіт.

2006

857. Густинський Свято-Троїцький жіночий монастир // Енциклопедія Сучасної України. Т. 6. Го–Гю / НАН України, Наук. т-во ім. Т. Г. Шевченка, Ін-т енцикл. дослідж. ; [редкол. 6 т.: Дзюба І. М. та ін.]. – Київ, 2006. – С. 680.

858. Збірник козацьких літописів: Густинський, Самійла Величка, Грабянки / [уклад. В. Кречотень]. – Київ : Дніпро, 2006. – 967, [7] с. : іл.

2007

859. **Густинський** Свято-Троїцький монастир // Шкоропад Д. О. Прилуччина : енцикл. довід. / Д. О. Шкоропад, О. А. Савон ; [за ред. Г. Гайдая]. – Ніжин, 2007. – С. 139.

860. **І на Стрітенській** церкві заясніють хрести // Прилуччина. – 2007. – 3 серп.

Стрітенську церкву міською громадою передано Густинському Свято-Троїцькому монастирю.

2009

861. **Біленко І.** Густинський монастир – 15 років після відродження / І. Біленко // Скарбниця. – 2009. – № 1. – С. 6–7.

862. **Савон О.** Репнін Микола Григорович / О. Савон // Творці історії Прилуччини : довідник. – Ніжин, 2009. – С. 547.

2010

863. **Густинський** Свято-Троїцький монастир // Перлини східної Чернігівщини. – Київ, 2010. – С. 81.

864. **Густинські експромти** // Лукаш О. Ф. Таємниці прилуцьких вулиць : літ.-краєзнав. розвідки / Ольга Лукаш. – Прилуки, 2010. – С. 40–43.

2011

865. **Черненко Л.** Матір Божа промовляє до нас: «Я завжди буду разом з вами...» / Л. Черненко // Прилуччина. – 2011. – 19 серп. – С. 10.

Про Густинський монастир.

2012

866. **Нагірняк З.** Густинський монастир / Зоряна Нагірняк // Шлях перемоги. – 2012. – 12 верес. – С. 8.

У книзі «500 чарівних куточків України, які варто відвідати» значиться й визначний архітектурний комплекс XVII ст. Густинський монастир. Заснований він 1600 р. вихідцем із Києво-Печерської лаври Йоасафом.

867. **Світло** Густинської обителі : бібліогр. покажч. літ. / Прилуц. центр. міська б-ка ім. Л. В. Забашти, Прилуц. міська б-ка для дітей ім. Павла Білецького-Носенка ; [уклад. Л. М. Сахбані ; відп. за вип. Л. О. Нехайчик]. – Прилуки : [б. в.], 2012. – 24 с. : іл.

2014

868. **Риженко А.** Густинський літопис / Анатолій Риженко // Сільські вісті. – 2014. – 20 листоп. – С. 4.

869. **Сапон В.** «Вічної пам'яті достойний князь...» / Володимир Сапон // Деснян. правда. – 2014. – 27 лют. – С. 6.

У Густинському монастирі поховано військового губернатора Чернігівщини і Київщини М. Г. Репніна-Волконського.

2017

870. **Риженко А.** Самобутність Густинського монастиря / Анатолій Риженко // День. – 2017. – 21/22 квіт. – С. 12.

2018

871. **Марченко Л.** Прилучанин, який допоміг врятувати Європу / Людмила Марченко // Прилуччина в новинах, подіях, коментарях. – 2018. – 18 жовт. – С. 8.

Осаул Михайло Мовчан (1660–1742). Похований у Густинському монастирі. Герой Віденської битви 1683 р.

2019

872. **Шумило С.** «Сіверський архієпископ» та опальний митрополит Ісайя (Копинський) як натхненник козацьких повстань та чернечого відродження в Україні у XVII ст. / Сергій Шумило // Сіверян. літопис. – 2019. – № 1. – С. 58–69.

Стаття присвячена маловивченій постаті і духовно-культурній спадщині Ісайї Копинського, який на початку XVII ст. був одним із засновників Густинського монастиря на Прилуччині.

2021

873. **Савченко С. В.** Густинський літопис: документальна пам'ятка української історичної думки XVII століття / С. В. Савченко, К. А. Прокоф'єва, О. М. Решетілова // Укр. журн. будівництва та архітектури. – 2021. – № 5. – С. 90–94.

ЧЕРНІГІВСЬКИЙ РАЙОН

2008

874. **Курданов А. Л.** Матеріали з історії Чернігівського району. Ч. 1 / А. Л. Курданов. – Чернігів : [б. в.], 2008. – 65 с.

875. **Курданов А. Л.** Матеріали з історії Чернігівського району. Ч. 2 / А. Л. Курданов. – Чернігів : [б. в.], 2008. – 60 с.

876. **Чернігівський район запрошує** / Чернігів. райдержадмін. – Чернігів : [б. в.], 2008. – 20 с. : іл. – Укр., англ.

2013

877. **Літопис** доль та днів минулих / [редкол.: М. М. Ганжа та ін. ; упоряд.: Г. Г. Адруг-Дараган, С. М. Горобець, А. Л. Курданов]. – Чернігів : Лозовий В. М., 2013. – 611 с. : іл.

З історії Чернігівського району.

2014

878. **Горобець С. М.** Заснування і походження назв сіл Чернігівського району / Сергій Горобець. – Чернігів : Лозовий В. М., 2014. – 215, [1] с. : табл.

2015

879. **Звід пам'яток історії та культури України.** Чернігівська область / Чернігів. облдержадмін. [та ін.]. – Чернігів : Десна Поліграф, 2015. –

Вип. 1 : Чернігівський район / обл. редкол.: Валерій Куліч (голова) [та ін.] ; р-на редкол.: Віктор Корж (голова) [та ін.] ; [упоряд.: Ельвіра Ілляшенко та ін.]. – 2015. – 205 с. : іл.

2017

880. **Дерев'яні храми** Чернігівського району / Від. культури і туризму Чернігів. райдержадмін. ; [підгот. до друку: І. Мироненко, О. Кирюша]. – Чернігів : [б. в.], 2017. – 15, [1] с. : фот.

2019

881. **Народна культура** Чернігівського району (традиція та сучасний стан побутування) : зб. ст. / [Г. П. Андрєєва,

Н. В. Боренько, О. О. Боряк та ін. ; редкол.: О. Ю. Бріцина, О. О. Васянович, К. А. Литвин та ін.] ; Департамент інформ. діяльн. та комунікацій з громадськістю Чернігів. облдерж-адмін. [та ін.]. – Житомир : Євенок О. О., 2019. – 255 с. : фот.

БЕРЕЗНЯНСЬКА ТЕРИТОРІАЛЬНА ГРОМАДА

ДОМНИЦЬКИЙ МОНАСТИР СВЯТО-РІЗДВА БОГОРОДИЦІ

Домницький монастир не відразу знайдеш, адже він знаходиться в лісі, біля с. Домниця.

З виникненням монастиря на цьому місці пов'язана цікава легенда. За переказами, пішли якось сліпа дівчинка з мамою до лісу і заблукали. Дитині звідкись почувся голос: «Підійди до мене», на що вона перелякано відповіла: «Я сліпа і не знаю куди йти». «А ти підними голову – і побачиш». Піднявши голову, дитина ... прозріла та побачила на дереві ікону. Дівчинка знайшла матір і вони забрали свою «рятівницю» додому та віднесли до церкви у своєму селищі. Свою назву ікона отримала від назви річки Домниця, що там протікала, – Пресвятої Богородиці Домницької.

Однак ікона, незрозуміло як, знову поверталася на своє попереднє місце – у ліс. Тож на місці її появи вирішили побудувати дерев'яну капличку, де б зберігалася ікона. Вона

врятувала селище Березне від чуми – люди перестали помирати після того, як ікону тричі обнесли навколо села.

Слава про чудеса Пресвятої Богородиці Домницької рознеслася далеко. Ікона привертала увагу не тільки простих людей, що йшли до неї зцілюватися, а й меценатів того часу. Так, на місці дерев'яної каплички у 1693 р. за ініціативи та коштом гетьмана Івана Мазепи був заснований Домницький Богородице-Різдвяний чоловічий монастир. Інший гетьман, Іван Скоропадський, побудував нову каплицю для чудотворної ікони, а пізніше – храм Преображення Господнього з келіями та трапезною. До речі, у вівтарі П'ятницької церкви, під підлогою, зберігся пень з того дерева, де у давнину з'явився образ.

У ХХ ст. монастир спіткала нелегка доля: він декілька разів відкривався та закривався, на його території в різні періоди розташовувалися комуна, сільськогосподарська артіль, лікувально-трудова профілакторій, притулок для бездомних дітей. Під час німецької окупації було відкрито жіночий Свято-Параскевицький монастир, що проіснував понад 10 років. Останні роки на території монастиря була виправна колонія.

З 1992 р. почалося нове життя обителі – вірянам Домницького монастиря була передана церква святої Параскеви, у 2011 р. – храм Різдва Пресвятої Богородиці, який був повністю відреставрований, а в липні 2016 р. у ньому відбулася перша служба. І через усі роки пройшла та збереглася до наших днів чудотворна ікона!

2013

882. Ісаченко О. Земні страждання і небесні чудеса Пресвятої Богородиці Домницької / Ольга Ісаченко // Деснян. правда. – 2013. – 11 лип. – С. 1, 5.

Історія Домницького монастиря. Щорічне святкування явлення ікони Божої Матері Домницької. Храмові свята в монастирі на честь Богородиці.

2016

883. Кравченко Т. У Домницької Божої Матері просять про зачаття дітей, здоров'я, мудрості, допомоги у пошуку зниклого / Тамара Кравченко // Чернігів. вісн. – 2016. – 28 лип. – С. 8.

Про дві чудодійні Домницькі ікони Божої Матері, які належать церкві святої Параскеви та собору Різдва Богородиці Домницького монастиря.

2020

884. Крутий В. На Менщині палади та церкви будував один з найвідоміших європейських архітекторів / Віталій Крутий // Наше слово. – 2020. – 15 трав. – С. 5.

Архітектор Джаккомо Кваренгі збудував Троїцьку церкву в Бігачі; Андріївську церкву в Стольному, комплекс Домницького монастиря.

885. У Домницькому монастирі горіла церква Святої Параскеви П'ятниці // Наше слово. – 2020. – 6 берез. – С. 2.

КОЗЕЛЕЦЬКА ТЕРИТОРІАЛЬНА ГРОМАДА

КОЗЕЛЕЦЬ: ІСТОРІЯ, АРХІТЕКТУРА, ТУРИЗМ

Козелець вперше згадується у XV ст. Насамперед селище відоме пам'ятками архітектури, пов'язаними з родиною Розумовських. Серед них собор Різдва Богородиці, що є однією з найвизначніших пам'яток української барокової архітектури. Будівництво розпочалось у 1752 р. на замовлення Наталії Дем'янівни Розумовської, матері Олексія і Кирила Розумовських. Собор мурований, хрещатий, дев'ятидільний. Чотири опорні стовпи несуть

систему склепінь і п'яти бань, поставлених по діагоналі, як у давньоруських храмах. На першому ярусі розташована церква Андріана і Наталії – усипальниця Розумовських, де зберігся склеп, в якому похована фундаторка собору. Входи на другий ярус з трьох боків оформлені напівкруглими ганками з наметовими верхами та відкритими колонадами. Додаткової художньої виразності будівлі надає багатий ліпний декор. В інтер'єрі панують центральна баня і величезний (понад 27 м) багатоярусний різьблений з липи позолочений іконостас. Вражають не тільки розміри, але й майстерно виконане різьблення та високохудожній живопис.

Водночас із собором була збудована чотириярусна дзвіниця, що й нині є висотною домінантою Козельця, своєрідним маяком на трасі Київ – Чернігів.

Іншою пам'яткою, пов'язаною з родиною Розумовських, є розташована на східній околиці Козельця садиба Покорщина, що належала сестрі Олексія і Кирила Розумовських Вірі Дараган – дружині козелецького полковника Юхима Дарагана. Садибу побудовано в другій половині XVIII ст. Ансамбль є найдавнішим зразком садибної архітектури Чернігівщини. Складався з дерев'яного одноповерхового будинку, до якого вела алея з двома дерев'яними флігелями обабіч (східний не зберігся), та двоповерхової кам'яниці, розміщеної неподалік панського

будинку. Ліворуч від будинку зберігся каретний сарай, прикрашений різьбленням.

Визначною пам'яткою цивільної мурованої архітектури другої половини XVIII ст. на Лівобережжі є будинок полкової канцелярії. Проста та напрочуд гармонійна в пропорціях будівля поєднує риси бароко і класицизму. Вона має вигляд двоповерхової прямокутної у плані кам'яниці на підвалі з ганком, над яким влаштовано відкриту терасу, обведену аркадою на колонках. У кінці XVIII – на початку XIX ст. була проведена реконструкція приміщення, в результаті чого перенесено вхід зі сходу на захід, перероблено дах та частково проведено внутрішнє планування. Після того як полк було реформовано, приміщення використовувалось міською владою як адміністративна споруда. З 1958 р. тут знаходиться центральна бібліотека.

Серед інших архітектурних пам'яток привертає увагу Миколаївська церква, споруджена над берегом Остра в 1784 р. У конструкції та декоративному оздобленні церкви гармонійно поєдналися традиції народного будівництва та барокової архітектури.

Ще одним самобутнім храмом є Вознесенська церква, побудована в 1866–1874 рр. Ця цегляна, п'ятибанна, хрещата в плані, з ризалітами споруда представляє зразок традиційної для Лівобережної України XVII–XVIII ст. архітектурної пам'ятки періоду «історизму».

Нині в приміщенні Вознесенської церкви розташований музей історії ткацтва Чернігівщини, створений у 1988 р. В експозиції музею представлені зразки сучасного і старовинного ткацтва Чернігівщини – рушники, крайки, килими, а також старовинний одяг, знаряддя праці, гончарні вироби, посуд для зберігання зерна. Тут періодично відбуваються виставки живопису та виробів декоративно-прикладного мистецтва.

За 3 км на схід від Козельця у с. Данівка знаходиться Свято-Георгіївський монастир, який було закладено у 1654 р. Монастир будувався на кошти

місцевого населення. Композиційним центром ансамблю монастиря є Георгіївський собор. Його будівництво розпочалось у 1741 р. У 1756 р. собор горів, був відбудований у 1770 р. на кошти полковника Юхима Дарагана. Того ж року він був освячений на честь святого Георгія. Крім Георгіївського собору, в комплекс монастирських споруд входить Троїцька трапезна церква, споруджена в 1811 р., та братський корпус, збудований через 62 роки. Все це оточено високим муром з брамою. Ансамбль монастиря доповнювала чотириярусна дзвіниця витончених форм, яка не збереглася до наших днів.

1912

886. **Лукомській Г.** Нѣскольکو памятникoвъ архитектуры въ Козельцѣ / Г. Лукомській // Старые годы. – 1912. – № 5. – С. 29–34.

1966

887. **Нариси** з історії українського мистецтва / за ред. В. Г. Заболотного. – Київ : Мистецтво, 1966. – 515 : іл.

С. 83: Собор Різдва Богородиці. План 1-го та 2-го поверхів.

1967

888. **Христюк В.** Друге життя пам'ятника / В. Христюк // Деснян. правда. – 1967. – 30 серп.

Собор Різдва Богородиці.

1972

889. **Мусієнко П. Н.** Подих давнини глибокої : іст.-архітектур. нарис / Пантелеймон Никифорович Мусієнко. – Київ : Будівельник, 1972. – 77, [1] с. : іл.

С. 73–76: Пам'ятки архітектури Козельця.

1985

890. **Козелець** / [фото Т. М. Шабловського]. – Київ : Мистецтво, 1985. – 15 окр. арк.

1990

891. **Чернігівщина** : енцикл. довід. / за ред. А. В. Кудрицького. – Київ : УРЕ ім. М. Бажана, 1990. – 1005, [1] с. : іл.

С. 192, 211–212: Про Козелець.

892. **Шовкопляс Г. М.** За покликом серця. Пам'ятки історії та культури в житті і творчості Т. Г. Шевченка / Г. М. Шовкопляс, І. Г. Шовкопляс. – Київ : Наукова думка, 1990. – 166, [1] с. : іл.

С. 54–58: Козелецькі пам'ятки.

1996

893. **Ятченко В.** Через віки і відстані / В. Ятченко // Чернігів. вісн. – 1996. – 24 трав.

Пам'ятки Козельця.

1997

894. **Козелецький** військовий некрополь : біогр. довід. / НАН України, Ін-т укр. археографії та джерелознавства ім. М. Грушевського ; склав І. В. Дивний. – Київ : [б.в.], 1997. – 181 с. – (Некрополі України ; вип. 3).

895. **Куценко П.** Кам'яне диво українського бароко / Петро Куценко // Деснян. правда. – 1997. – 17 квіт.

Собор Різдва Богородиці.

896. **Ладимиров В.** Пам'ятники на конвертах / В. Ладимиров // Деснян. правда. – 1997. – 20 груд.

Собор Різдва Богородиці. Автор малюнка – художник П. Шурховський.

1998

897. **Хоменко О.** 3 покоління – в покоління / О. Хоменко // *Новини Придесення*. – 1998. – 18 квіт.

Садиба Дараганів-Галаганів на Покорицині.

1999

898. **Деснянчук П.** Козелець: в пошуках реальної дати заснування / П. Деснянчук // *Новини Придесення*. – 1999. – 8 трав.

899. **Козелецьке диво** // Віроцький В. Д. Монастирі та храми землі Сіверської / В. Д. Віроцький, А. А. Карнабід, В. Г. Киркевич. – Київ, 1999. – С. 67–83.

Церковні старожитності Козельця.

900. **Пенський А.** То коли ж засновано Козелець? / А. Пенський // *Сіверян. літопис* – 1999. – № 2. – С. 150–151.

2002

901. **Архітектурна** велич Козельця / Козелец. центр. б-ка, Козелец. район. орг. Т-ва охорони пам'яток історії і культури ; [упоряд.: А. Г. Пенський, В. М. Дещенко]. – Чернігів : [б. в.], 2002. – 15 с. : іл.

Про 10 найцікавіших пам'яток історії та культури Козельця, побудованих у XVIII–XIX ст. Деякі з них, на жаль, вже втрачені, але мають цікаву історію свого походження та зіграли неабияку роль в історії не тільки селища, але й України.

2004

902. **Круглик В. О.** Собор Різдва Богородиці в Козельці / Василь Круглик. – [Б. м. : б. в.], 2004. – 55 с. : іл.

903. **Лукаш О. В.** Путівник автотуристичного еколого-краєзнавчого маршруту територією Чернігівського та Козелецького районів Чернігівщини / О. В. Лукаш, О. О. Рак ; Всеукр. еколог. ліга. – Чернігів : [б.в.], 2004. – 18 с.

2005

904. **Пенський А.** Селище Козелець / А. Пенський, Л. Мотовиловець // *Новини Придесення*. – 2005. – 21 трав.

2006

905. **Пенський А.** Нариси історії Козелеччини / А. Пенський. – Козелець, 2006. – Ч. 1: Від перших поселень до монголо-татарського нашествия. – 56 с.

2008

906. **Козелець** із глибини віків / Упр. культури і туризму Чернігів. ОДА [та ін.]. – Чернігів : Домінант, 2008. – 1 розг. арк. : іл. – (Чернігівщина туристична).

907. **Нижник Л. М.** Ікони з іконостасу собору Різдва Богородиці м. Козельця / Людмила Михайлівна Нижник // Чернігівські старожитності : наук. зб. / Нац. архітектур.-іст. заповідник «Чернігів Стародавній». – Чернігів : Чернігівські береги, 2008. – [Вип. 1] : За матеріалами VII наук. конф. «Старожитності Чернігово-Сіверської землі в загальноєвроп. культур. спадщині». – С. 133–140.

908. **Чернігівський** подорожник : турист. путівник : Козелець, Чернігів, Ріпки, Любеч, Мена, Сосниця, Короп, Новгород-Сіверський / [упоряд. І. Штанкіна]. – Чернігів : Сіверянські береги, 2008. – 144 с. : фотоіл.

С. 8–11: Про Козелець.

2009

909. **Кійкова С. І.** Козелець / Світлана Іванівна Кійкова. – Київ : Вид. дім Д. Бураго, 2009. – 79 с. : іл.

2011

910. **Опис** землі Козелецької : наук.-попул. дослідж. з минувшини рідного краю / [упоряд.: А. Г. Пенський, В. М. Гузій] ; ред.: В. М. Гузій, А. Г. Пенський. – Київ : Брама V, 2011. – 568, [4] с. : іл.

911. **Чумак Т. В.** Козелець – місто європейське / Чумак Т. В., Шара Л. М. ; редкол.: В. М. Бойко (голова ред.) [та ін.]. – Чернігів : Лозовий В. М., 2011. – 56 с.

Основні аспекти історичного розвитку Козельця, його архітектурні пам'ятки та відомі уродженці в контексті загальноєвропейського розвитку.

2012

912. **Гречило А.** Печатка міста Козельця з XVII ст. / Андрій Гречило // Знак. – 2012. – № 57. – С. 5–6.

913. **Доценко А.** Собор Різдва Богородиці в Козельці / [А. Доценко, О. Ванжула, С. Кійкова ; фотохудож. М. Турчин] ; Нац. архітектур.-іст. заповідник «Чернігів стародавній». – Чернігів : Лозовий В. М., 2012. – 294, [1] с. : кольор. іл.

У книзі подається короткий опис Козельця та його пам'яток, історія родини Розумовських і будівництва собору Різдва Богородиці, поданий його художньо-стилістичний аналіз, розповідається також про ікони унікального іконостаса храму.

914. **Найдюк Н.** Перлина української архітектури у Козельці [собор Різдва Богородиці] / Наташа Найдюк // Деснян. правда (вільна). – 2012. – 17 верес. – С. 12.

915. **Потребенко А.** Княгиня з роду Розумовських / Альона Потребенко // Слово «Гетьманської столиці». – 2012. – № 3. – С. 7 : іл.

Племінниця Олексія та Кирила Розумовських, дочка їхньої сестри Віри Григорівни та київського полковника Юхима Федоровича Дарагана. Вважається прообразом Княгині з однойменної повісті Тараса Шевченка. Похована на цвинтарі Георгіївського монастиря біля м. Козелець.

2013

916. **Федулов В.** Собору Рождества Богородиці в Козельце – 250 лет! / Валерій Федулов // Деснянка. – 2013. – 26 верес. – С. 7.

2014

917. **Занедбана** Покорщина // Світ-інфо. – 2014. – 4 груд. – С. 2.

Єдиний в Україні цілілий зразок дерев'яного будинку козацької старшини XVIII ст. (м. Козелець).

918. **Пенський А.** Село Данівка / Анатолій Пенський // Новини Придесення. – 2014. – 30 серп. – С. 4.

Історична довідка.

919. **Черняков С.** Чи відродиться славний козацький масток на Покорщині [в Козельці]? / Сергій Черняков // Деснян. правда. – 2014. – 4 груд. – С. 6.

2016

920. **Божок С.** ...А «Покорщина» й досі плаче гіркими сльозами. У пам'ятці архітектури «прописалися» безхатченки / Сніжана Божок // Чернігівщина: новини та оголошення. – 2016. – 7 квіт. – С. 7 : фот.

Стан садиби Дараганів на східній околиці Козельця.

2018

921. **Панько С.** Забуті сторінки історії: козелецький Троїцький чоловічий монастир / Сергій Панько // Сіверян. літопис. – 2018. – № 4. – С. 58–62.

922. **Панько С.** Козелецький Богословський дівочий монастир / Сергій Панько // Сіверян. літопис. – 2018. – № 5. – С. 71–74.

2019

923. **Михайличенко О. О.** Козелець = Kozelets / Олексій Михайличенко. – Чернігів : Десна Поліграф, 2019. – 94, [17] с. : іл. кольор. – Укр., англ.

2020

924. **Доля** «Покорщини». Що буде з унікальною архітектурною пам'яткою // Голос Чернігівщини. – 2020. – 18 черв. – С. 2 : фот.

925. **«Покорщина»** – усадьба Дараганов [на східній околиці Козельця] // Деснянка. – 2020. – 19 листоп. – С. 6.

926. **Реставрація** пам'яток культурної спадщини – у фокусі культурної політики керівництва Чернігівщини // Новини Придесення. – 2020. – 5 серп. – С. 1 : фот.

Садиба Дараганів у Козельці.

2021

927. **Дроздова К.** Садибу Дараганів відреставрують? / Катерина Дроздова // Гарт. – 2021. – 26 серп. – С. 2.

Депутати Козелецької селищної ради клопочуться за її реставрацію.

ЛЮБЕЦЬКА ТЕРИТОРІАЛЬНА ГРОМАДА

ЛЮБЕЧ ІСТОРИЧНИЙ

1999

928. **Кондратьєв І.** Нариси історії Чернігівщини періоду козацтва. Любеч / І. Кондратьєв, В. Кривошея ; НАН України, Ін-т політ. і етнонац. дослідж., Київ. родовід. т-во, Музей Гетьманства. – Київ : ППЕД НАНУ, 1999. – 109 с.

2008

929. **Чернігівський** подорожник : турист. путівник : Козелець, Чернігів, Ріпки, Любеч, Мена, Сосниця, Короп, Новгород-Сіверський / [упоряд. І. Штанкіна]. – Чернігів : Сіверянські обереги, 2008. – 144 с. : фотоіл. кольор.

С. 60–62: Про Любеч.

2009

930. **Бондар О. М.** Дерев'яні церкви Любеча (до питання про локалізацію) / Олександр Миколайович Бондар // Чернігівські старожитності : наук. зб. / Нац. архітектур.-іст. заповідник «Чернігів стародавній». – Чернігів, 2009. – Вип. 2 : За матеріалами VIII Міжнародної наукової конференції «Християнські старожитності Київської Русі». – С. 26–32 : фот.

2010

931. **Любеч** = Lyubesh / Голов. упр. культури, туризму і охорони культур. спадщини Чернігів. облдержадмін. – Чернігів : Домінант, 2010. – 1 розг. арк. : іл. – (Чернігівщина туристична). – Укр., англ.

2011

932. **Задорожний М.** Прогулянка древнім Любечем / Микола Задорожний // Географія та основи економіки в школі. – 2011. – № 3. – С. 30, 34.

Про старовинне містечко Чернігівщини, яке має багате історичне минуле, численні пам'ятки архітектури, а також є чудовим місцем відпочинку.

933. **Сапон В.** Під Любечем 1015 року / Володимир Сапон // Деснян. правда. – 2011. – 22 листоп. – С. 4.

Найдавніша битва на теренах Чернігово-Сіверщини між князями Ярославом і Святополком.

2012

934. **Визначні пам'ятки** древнього Любеча : колаж із 4 мал. / худож. А. Архипов, підгот. до друку, авт. післямови: О. Б. Коваленко, О. О. Коваленко, худож. оформ. Л. М. Посьмашна. – Чернігів : Gold Future, 2012. – 1 арк. : іл.

Назва колажу «Святыни древнього міста Любеча».

935. **Коваленко О.** «Любеч був настільки відомим, що згадується у трактаті візантійського імператора Константина Багрянородного» / Олександр Коваленко ; інтерв'ю Євдокія Тютюнник // Уряд. кур'єр. – 2012. – 21 серп. – С. 19.

936. **Любеч** : набір листівок / Упр. культури і туризму Чернігів. облдержадмін. ; [упоряд.: О. Б. Коваленко, А. А. Федорченко ; фот. В. І. Саврана]. – Чернігів : Золоті ворота, 2012. – 1 к-т [13] листівок.

937. **Науменко В.** У давньоруському Любечі на Дніпрі / Валентина Науменко // Деснян. правда. – 2012. – 23 серп. – С. 1–2.

938. **Ситий Ю.** Етапи існування Любецького замку в XIV–XVII ст. / Ю. Ситий, І. Кондратьєв // Сіверян. літопис. – 2012. – № 5/6. – С. 12–21.

2013

939. **Пам'ятки** Любеча на малюнках і світлинах із зібрання Стефана Таранушенка : [набір листівок] / Іст.-археолог. музей. комплекс «Древній Любеч» [та ін.] ; упоряд., авт. тексту: О. Б. Коваленко, О. О. Коваленко, О. О. Тригуб. – Чернігів : Лозовий В. М., 2013. – 1 к-т [12] листівок. – (Чернігівщина туристична).

2014

940. **Кондратьєв І.** Любецьке староство (XVI – середина XVII ст.) / Ігор Кондратьєв ; Чернігів. нац. пед. ун-т ім. Т. Г. Шевченка, Іст.-археолог. музей. комплекс «Древній Любеч». – Чернігів : Лозовий В. М., 2014. – 383 с. : іл.

941. **Старий** Любеч на світлинах початку ХХ ст. : набір листівок / Іст.-археолог. музей. комплекс «Древній Любеч», Голов. упр. культури, туризму і охорони культур. спадщини Чернігів. облдержадмін. ; упоряд. і авт. тексту: О. Б. Коваленко, О. О. Коваленко, А. А. Федорченко. – [Б. м. : б. в.], [2014]. – 1 к-т [12] листівок. – (Чернігівщина туристична).

942. **Швед М.** Місту грецьких горіхів – бути / Михайло Швед // Життя Полісся. – 2014. – 19 квіт. – С. 4.

Проект «Любеч – місто грецьких горіхів». Вся громада висаджує горіхові алеї.

2015

943. **Бондар О.** Невідомий малюнок Любеча 1651 р. / Олександр Бондар // Сіверян. літопис. – 2015. – № 4. – С. 44–56 : іл.

944. **Кондратьєв І.** Монастирське землеволодіння XVII–XVIII ст. на території Любецької околиці / Ігор Кондратьєв // Чернігівські старожитності : зб. наук. пр. – Чернігів, 2015. – Вип. 2 (5). – С. 147–150.

945. **Стах І.** Чаклун з Провалля / Ігор Стах // Чернігівщина: новини та оголошення. – 2015. – 5 берез. – С. 8.

Вулиця Провальська у Любечі, де стояв будинок таємничої родини Тихона Ахонька-чаклуна. Під час боїв за Любеч у 1943 р. цей дім зник, немов і не було. Решту будинків вулиця не втратила.

2016

946. **Бондар О.** До історії Любецького Антоніївського монастиря: результати та перспективи досліджень / О. Бондар, О. Веремейчик, І. Кондратьєв // Чернігівські старожитності : зб. наук. пр. / Нац. архітектур.-іст. заповідник «Чернігів стародавній», Центр пам'яткознавства НАН України та Укр. т-ва охорони пам'яток історії та культури. – Чернігів : Десна Поліграф, 2016. – Вип. 4 (7). – С. 14–21 : іл.

947. **Бондар О.** Знищені святині Любеча / Олександр Бондар // Чернігівщина: новини та оголошення. – 2016. – 31 берез. – С. 7.

Йдеться про церкви і храми, яким було завдано найбільших втрат за радянських часів.

948. **Веремейчик О.** Середньовічний монетний скарб із розкопок Любеча / Олена Веремейчик // Археологія. – 2016. – № 1. – С. 64–69 : іл.

До наукового обігу вводиться скарб чеських і литовських монет із розкопок Любеча.

2017

949. **Сміян О.** Історичною дорогою на Любеч / Олена Сміян // Наш край. – 2017. – 4 трав. – С. 1–2.

У Чернігівському р-ні презентували туристичний маршрут «Любецький шлях : православні святині Чернігівського р-ну».

950. **Шопська Н.** Любеч: древній і вічно молодий / Надія Шопська ; фото Миколи Шведа // Життя Полісся. – 2017. – 2 верес. – С. 6 : фот.

2018

951. **Пилипенко В.** Опис Любеча 1606 р. / Володимир Пилипенко // Сіверян. літопис. – 2018. – № 5. – С. 64–40.

Стаття присвячена замку в Любечі. Його опис здійснено на підставі ревізії польського дворянина Станіслава Мишка. Він склав інвентар замку та міста Любеча 1606 р.

2020

952. **Попруга В.** Любеч туристичний / Володимир Попруга // Життя Полісся. – 2020. – 18 груд. – С. 4 : фот.

953. **Русина О.** До історії Любеча у XIV–XV ст. / Олена Русина // Укр. іст. журн. – 2020. – № 4. – С. 192–199.

Розглядається низка суперечливих моментів в історії давнього Любеча, відомого з IX ст.

954. **Томаш С.** Про що нам розповів загадковий Любеч / Світлана Томаш // Новини Городнянщини. – 2020. – 6 серп. – С. 5 : фот.

955. **Федорченко А.** Немеркнуча слава Любеча / А. Федорченко // Отчий поріг. – 2020. – № 11. – С. 12.

Історія і сьогодення стародавнього міста.

ІСТОРИКО-АРХЕОЛОГІЧНИЙ МУЗЕЙНИЙ КОМПЛЕКС «ДРЕВНІЙ ЛЮБЕЧ»

Враховуючи визначну історичну спадщину стародавнього Любеча, відновлюючи історичну пам'ять і справедливість, двадцята сесія п'ятого скликання Чернігівської обласної ради розпорядженням від 2 жовтня 2008 р. створила Історико-археологічний комплекс «Древній Любеч». Він включає об'єкти археології, архітектури, історії та культури Київської Русі, доби українського національного відродження. Археологічний комплекс «Давньоруське місто Любеч» включає: залишки валу середньовічної фортеці; городище

«Замок»; городище «Лисиця»; поселення (посад – 1, посад – 2); Монастирище (місце знаходження Антоніївського монастиря). Пам'ятки архітектури: ближня і дальня печери Преподобного Антонія; Спасо-Преображенський собор (1811–1817); кам'яниця Полуботка (XVII–XVIII ст.).

Селище Любеч приваблює туристів безліччю історичних і природних пам'яток. Найдавніша з них – печери святого Антонія. Засновник Києво-Печерського монастиря народився і виріс в Любечі. З Любеча він почав свою мандрівку. Дійшов до Палестини, де прийняв постриг, повернувся на батьківщину, заснував печерний монастир у Києві і деякий час був його ігуменом. Антоній часто вступав у чвари з князем київським Ізяславом, тому змушений був переїхати до Чернігова. Так, у Болдиних горах з'явилися Антонієві печери. Останні роки життя Антоній провів у Любечі. Оселився він за своїм звичаєм у печері, заснувавши останній у своєму житті монастир, який спочатку назвав ім'ям Божої

Матері. Сталося це в XI ст. Монастир складається з двох печер – Ближньої і Дальньої. Дальня печера збереглася дуже добре і, перебуваючи в ній, можна уявити як живий святий Антоній. Ближня знаходиться практично в центрі селища біля кам'яниці Полуботка.

Кам'яниця Павла Полуботка розташована неподалік від центру міста. Час не зглянувся над нею – будівля дійшла до нас у руїнах. Це невелика мурована споруда, що стоїть на околиці парку на території колишньої садиби родини Полуботків та їхніх спадкоємців графів Милорадовичів. Кам'яниця одноповерхова, з підвалом, прямокутна у плані, складається з основного приміщення та передпокою, поділеного майже навпіл. Друга, менша частина, містить сходи, що ведуть у підвальне приміщення. Причілок має дві двері. Декоративне оформлення фасадів дуже стримане. Вікна кам'яниці відкривалися всередину. Збереглися залізні гнізда від дверних засувів. Будівля використовувалася винятково для господарських потреб. Про це свідчить той факт, що підвальний дверний отвір мав подвійні двері й три засуви; до того ж тут відсутні сліди пічного опалення. Споруда належить до рідкісної типологічної групи кам'яниць – господарських будівель для зберігання цінностей і зброї. Кам'яниця Полуботка є пам'яткою архітектури національного значення.

Неподалік від кам'яниці, біля підніжжя пагорба, на якому в давнину розміщувалися маєтності Полуботків та Милорадовичів, стоїть колодязь з освяченою водою. Його збудували й освятили у 2007 р. На цьому місці колись була криниця, що належала родині Милорадовичів. Навколо був влаштований парк із затишними алеями та невеликим озером. За переказами місцевих жителів, саме з цієї криниці брали воду монахи Антоніївського монастиря.

Центральну частину Любеча прикрашає Спасо-Преображенська церква. Західним масивним фасадом вона виходить на Червону площу. Кам'яний одноголовий храм побудований на кошти власників Любеча – поміщиків Милорадовичів – як родинна усипальниця. Церква закладена в 1811 р. і освячена в 1817 р. За типом є купольною ротондою з прилеглими по сторонах чотирма портиками спрощеного тосканського ордера. Церковна територія обгороджена залізним ґратчастим парканом з елементами кування. У 1850-х рр. західний портик розібрали, добудувавши до нього подовжене плече з дзвіницею і новим чотириколонним портиком головного входу. Від дзвіниці уцілів нижній ярус. Портику відповідає східний, прямокутний у плані ризаліт з помилковим портиком, тричвертні колони підтримують трикутний фронтон. Фасади пам'ятника декоровані рустом, пілястрами, карнизами. В інтер'єрі 16 колон, розташованих по колу, підтримують кільцевий антаблемент, на який спирається купол. По периметру споруди, крім східної частини, приблизно на 2/3 висоти колон влаштовані хори. Плоскі перекриття хорів спираються на зовнішні стіни і колони. Пам'ятка є прикладом ампірної споруди з композицією, що рідко зустрічається. У другій половині ХХ ст. приміщення Спасо-Преображенської церкви використовувалася як склад. Довгий час церква була напівзруйнованою. Тільки в 1992 р. її повністю відновили.

Зараз Спасо-Преображенська церква – єдина діюча церква Любеча. Лаконічні монументальні форми пам'ятки архітектури зводять її до найкращих зразків ротондальних храмів України. До того ж це одна з найоригінальніших церков пізнього класицизму на Лівобережній Україні. На початку ХХ ст. в Любечі існувало вісім церков, вік деяких з них налічував понад п'ять століть. Але їх було зруйновано

у 30-50-ті рр. ХХ ст., а церковні реліквії та майно, цінні історичні документи розграбовано та втрачено назавжди.

За матеріалами Історико-археологічного музейнийного комплексу «Древній Любеч»

2010

956. Федорченко А. «Древній Любеч» запрошує / А. Федорченко // Життя Полісся. – 2010. – № 24. – С. 6.

Історико-археологічний музейний комплекс.

2011

957. Павленко С. Антоній Печерський повернувся у Любеч / Сергій Павленко // Голос України. – 2011. – 11 січ. – С. 8.

Барельєф Антонія Печерського презентовано у Любечі.

2014

958. Коваленко О. Неопублікований опис Любецького Антоніївського монастиря 1781 р. / О. Коваленко // Сіверян. літопис. – 2014. – № 6. – С. 64–70.

2015

959. Історико-археологічний музейний комплекс «Древній Любеч» // Світ-інфо. – 2015. – 2 квіт. – С. 11.

2017

960. Федорченко А. Любеч – мій дім, моя батьківщина / Анатолій Федорченко ; фот. Сергія Заріцького та Миколи Ковшуна // Життя Полісся. – 2017. – 12 серп. – С. 3 : фот.

Історико-археологічний комплекс «Древній Любеч».

961. Федорченко А. Музейний комплекс «Древній Любеч». Здобутки та проблеми / Анатолій Федорченко // Життя Полісся. – 2017. – 21 груд. – С. 3 : фот.

2018

962. Веремейчик О. Дослідження стародавнього Любеча: підсумки та перспективи / Олена Веремейчик // Чернігівські старожитності : зб. наук. пр. / Нац.

архітектур.-іст. заповідник «Чернігів стародавній», Центр пам'ятко-знавства НАН України і Укр. т-ва охорони пам'яток історії та культури. – Чернігів : Десна Поліграф, 2018. – Вип. 5 (8). – С. 231–239 : фот.

963. Сидорова В. У «Древньому Любечі» створюють відкрите фондосховище / Вікторія Сидорова // Деснянка. – 2018. – 17 трав. – С. 3.

2019

964. Історико-археологічний музейний комплекс «Древній Любеч» / [авт. передм. Віктор Ткаченко ; авт. тексту Тетяна Літошко] ; Чернігів. земляцтво, Укр. культур. фонд. – Чернігів : Десна Поліграф, 2019. – 24 с. : іл.

965. Сидорова В. «Любеч – улюбленець Бога» / Вікторія Сидорова // Деснян. правда. – 2019. – 22 серп. – С. 14 : фот.

Туристичний маршрут із такою назвою.

2021

966. Адруг В. «Древній Любеч» поки що можна відвідати... дистанційно / Віталій Адруг // Деснянка. – 2021. – 29 квіт. – С. 8 : фот.

Дистанційна екскурсія музейним комплексом «Древній Любеч».

ОСТЕРСЬКА ТЕРИТОРІАЛЬНА ГРОМАДА

ІСТОРИКО-АРХІТЕКТУРНІ ПАМ'ЯТКИ ОСТРА

Архітектурне будівництво в м. Остер сягає часів Київської Русі. Юр'єва божниця (Михайлівська церква) – пам'ятка давньоруського зодчества XI ст., розташована на високому пагорбі при в'їзді в Остер з півдня. Храм був побудований як церква княжого замку «Містечка на Вострі» за указом Володимира Мономаха у 1098 р. До наших часів храм дійшов під народною назвою «Юр'єва божниця».

Наприкінці XVIII ст. у місті було декілька храмів: Воскресіння Христового, Успіння Богоматері, Здвиження, Петра та Павла, Миколи Чудотворця, Івана Предтечі. До нашого часу зберігся лише один.

Воскресенська церква була зведена в 1845 р. на кошти купців Павла та Іллі Цилюриків. Храм на честь Воскресіння Господнього спорудили в стилі класицизму, він має півсферичний купол на високому барабані, чотириколонні портики. До храму прибудована триярусна дзвіниця з годинником.

Біля церкви був розташований цвинтар. Зараз там збереглося декілька пам'ятників, але всі вони... без хрестів, отака лютувала антирелігійна пропаганда в Острі. Також зберігся пам'ятний камінь від могили фундатора храму купця Павла Цилюрика, який помер 1873 р.

З інших пам'яток Остра можна додати: закинута юдейський цвинтар, будівлю колишньої синагоги, стару водонапірну вежу, будинок і садибу генерал-лейтенанта В. К. Солонини (1851–1914).

Значним осередком культури Остра є краєзнавчий музей.

1881

967. **Александрович М. Н.** Остерській уѣздъ. Вып. 1. Историческое описаніе. Ч. 1. До окончанія смуть в Восточной Украинѣ (1669 г.) / Митрофан Николаевич Александрович. – Київъ : Типографія Г. Т. Корчакъ-Новицкаго, 1881. – 110 с. 1925

968. **Ткаченко М. М.** Остер в XVII–XVIII ст. (за Румянцівською ревізією та іншими матеріалами) / Микола Ткаченко ; Укр. акад. наук. – Київ : З друкарні Української академії Наук, 1925. – 57 с. : табл.

1927

969. **Життя** краєзнавчих організацій. Чернігівщина. Остерське наукове товариство краєзнавства // Краєзнавство. – 1927. – № 1. – С. 31.

Засноване в липні 1924 р.

1959

970. **Зуммер В.** Старий Остер / В. Зуммер // Деснян. правда. – 1959. – 10 трав.

1996

971. **Лавренчук П.** Гора Пригоршня / П. Лавренчук // Сіверян. літопис. – 1996. – № 2/3. – С. 62.

Звідки пішла назва гори «Пригоршня», яка знаходиться в Острі.

972. **Лавренчук П.** «Город на вістрі» / П. Лавренчук // Сіверян. літопис. – 1996. – № 2/3. – С. 61.

Легенда про заснування Остра.

1997

973. **Білодід О.** До Оранти Остерської / Білодід О., Киркевич В. // Новини Придесення. – 1997. – 2 лип., 9 лип.

Історія Остра та пам'ятки архітектури.

1998

974. **Бузун О. В.** Історія Остерщини : (нариси історії) / О. В. Бузун ; [ред. О. В. Ткаченко] ; Остер. краєзн. музей. – Чернігів : [б. в.], 1998. – 112 с.

975. **Остер** : бібліогр. покажч. / Чернігів. держ. обл. універс. наук. б-ка ім. В. Г. Короленка, Козелецька центр. б-ка ; [уклад.: Л. В. Студьонова, І. Я. Каганова, А. Г. Пенський ; відп. за вип. П. В. Грищенко]. – Чернігів : [б. в.], 1998. – 94 с.

976. **Остер, 1098–1998** / [фот. Л. Сергєєва]. – [Б. м. : б. в.], 1998. – 9 кольор. арк.

2010

977. **Верменич Я. В.** Остер / Я. В. Верменич, Д. Я. Вортман // Енциклопедія історії України : у 10 т. / редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. ; Інститут історії України

НАН України. – Київ : Наукова думка, 2010. – Т. 7 : Мл–О. – 728 с. : іл.

С. 676: Про Остер.

2011

978. **Пенський А. Г.** Остер – європейське місто / А. Г. Пенський, П. Я. Лавренчук. – Чернігів : Лозовий В. М., 2011. – 87 с. : іл.

2013

979. **Савіна М.** У Воскресенській церкві молитви лунають понад два століття / Марія Савіна // Чернігівщина: новини та оголошення. – 2013. – 1 серп. – С. 9.

2016

980. **Окунь К.** Стародавній Остер / Катерина Окунь // Порадниця. – 2016. – 4 лют. – С. 5.

ЮР'ЄВА БОЖНИЦЯ

1902

981. **Добровольский П. М.** Юрьевская Божница / П. М. Добровольский // Тр. Черниг. Губ. арх. комиссии. – 1902. – Вып. 4 (отд. 2). – С. 71–93.

З історії стародавнього кам'яного храму в Острі. Додається план.

1903

982. **Добровольский П. М.** Юрьевская Божница / П. М. Добровольский. – Чернигов, 1903. – 25 с. : 1 л. план.

1911

983. **Картины** церковной жизни Черниговской епархии из IX вековой истории. – Київ : Фотолитотип. «С. В. Кульженко», 1911. – 207 с. : ил.

С. 18–21: Володимир Мономах засновник церкви св. Михайла (Юр'євої Божниці).

С. 125: Фото церкви Архістратиґа Михайла в Острі.

1928

984. **Макаренко М.** Старогородська «Божниця» та її малювання / М. Макаренко // Чернігів і Північне Лівобережжя. – Київ, 1928. – С. 205–223.

Старогородка сьогодні у складі м. Остер.

1980

985. **Остер** Чернігівської обл. Пам'ятка архітектури XI–XII ст. – Юр'єва Божниця / фот. Ю. Коваленка. – Київ, 1980. – 160 с.

1987

986. **Балдук Н.** Зберегти пам'ятку архітектури! / Н. Балдук // Деснян. правда. – 1987. – 26 трав.

В Острі руйнується пам'ятка архітектури XII ст. Юр'єва Божниця.

1994

987. **Околітенко Н.** Біля Юр'євої божниці / Н. Околітенко // Старожитності. – 1994. – Число 3/4. – С. 18–19.

1995

988. **Пуцко В.** Церковні старожитності Чернігівщини та Сумщини / В. Пуцко // Сіверян. літопис. – 1995. – № 3. – С. 50–57.

С. 52: Юр'єва Божниця.

2008

989. **Добровольский П. М.** Юрьевская Божница / П. М. Добровольский. – Чернигов : [б. в.], 2008. – 25 с. + 1 арк. план.

2012

990. **Коренюк Ю.** Фрески кінця XI століття в церкві Михайла в Острі : реставраційні колізії / Юрій Коренюк // Пам'ятки України: історія та культура. – 2012. – № 1. – С. 2–9.

У статті порушується питання про необхідність порятунку залишків стін вітарної частини церкви Михайла (Юр'єва Божниця).

2014

991. **В Острі** разрушається 900-летня церковь // Семь дней. – 2014. – 3 июля. – С. 2.

Юр'єва Божниця.

2017

992. **Подлевський С.** Графіті Юр'євої божниці / С. Подлевський // Карнабідівські читання : зб. наук. пр. / Нац. архітектур.-іст. заповідник «Чернігів стародавній», Центр пам'яткознавства НАН України і Укр. т-ва охорони пам'яток історії та культури. – Чернігів, 2017. – Вип. 1–3. – С. 382–387.

Стаття присвячена знахідці давньоруських написів на стінах Михайлівської церкви в Острі (Юр'євій божниці) та їх епіграфічному аналізу.

993. **Подлевський С.** Епіграфічні знахідки в Михайлівській церкві [Юр'єва божниця] з Остра / Святослав Подлевський // Сіверян. літопис. – 2017. – № 1/2. – С. 72–78.

Знахідки давньоруських написів на стінах храму.

ОСТЕРСЬКИЙ КРАЄЗНАВЧИЙ МУЗЕЙ

Остерський краєзнавчий музей – один із найстаріших на Україні, заснований у жовтні 1908 р. рішенням Остерської земської управи. Організатором і першим завідувачем музею був А. Г. Розанов (1883–1950), який створив при музеї метеорологічну та гідробіологічну станції, станції лугівництва і лікарських рослин (1922), Остерське наукове товариство краєзнавства (1924).

З травня 1919 р. і до сьогодні музей знаходиться в будинку генерал-лейтенанта В. К. Солонини (1854–1914), який він подарував Остру в довічне володіння. У будівлі залишилися оригінальний камін і груби, обкладені кахлями роботи майстра-пічника Михайла Бобруйка.

1944

994. Музей в Острі // Деснян. правда. – 1944. – 24 черв.
Поновлення роботи Остерського краєзнавчого музею.

1952

995. Остерський [краєзнавчий] музей відкрито // Правда Остерщини. – 1952. – 23 листоп.

1971

996. **Литвиненко І.** Розповідь про героїв [Другої світової війни в Остерському краєзнавчому музеї] / І. Литвиненко // Деснян. правда. – 1971. – 6 квіт.

1972

997. **Литвиненко І.** Музею – 60 років / І. Литвиненко // Деснян. правда. – 1972. – 2 груд.

1977

998. **Гавриленко В. О.** Українська сфрагістика: питання предмета та історіографії / В. О. Гавриленко. – Київ : Наукова думка, 1977. – 165 с.

С. 96: Остерський краєзнавчий музей.

999. **Литвиненко І.** Подарунок музею / І. Литвиненко // Деснян. правда. – 1977. – 13 листоп.

Нові матеріали про земляків, якими поповнився Остерський краєзнавчий музей.

1980

1000. **Литвиненко І.** У пам'яті народній / І. Литвиненко // Деснян. правда. – 1980. – 4 квіт.

Про Остерський краєзнавчий музей.

1982

1001. **Литвиненко І.** Літопис музею – літопис краю / І. Литвиненко // Деснян. правда. – 1982. – 30 жовт.

До 70-річчя Остерського краєзнавчого музею.

1996

1002. **Литвиненко І.** До 90-річчя Остерського краєзнавчого музею / І. Литвиненко // Сіверян. літопис. – 1996. – № 5. – С. 43–46.

1003. **Литвиненко І. С.** Остерський краєзнавчий музей / І. С. Литвиненко // Скарбниця української культури : матеріали ювілей. наук. конф., присвяч. 100-річчю Чернігів. іст. музею ім. В. В. Тарновського / Чернігів. іст. музей ім. В. В. Тарновського, Сектор польової археографії Ін-ту

укр. археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського НАН України. – Чернігів, 1996. – С. 106–108.

1998

1004. **Коломієць А.** Скарбниця духовних надбань: до 90-річчя Остерського краєзнавчого музею / А. Коломієць // Новини Придесення. – 1998. – 31 жовт.

1005. **Майко Н.** Найстаріший земський: до 90-річчя Остерського краєзнавчого музею / Н. Майко // Новини Придесення. – 1998. – 1 лип.

2002

1006. **Добробоженко О.** Остерський краєзнавчий музей / О. Добробоженко. – Київ : Слово, 2002. – 14 с. : іл.

2003

1007. **Литвиненко І.** Остерському краєзнавчому музею – 95, фундатору музею А. Г. Розанову – 120 / І. Литвиненко, О. Добробоженко // Новини Придесення. – 2003. – 4 жовт. – С. 4.

2004

1008. **Литвиненко І.** Остерський краєзнавчий музей / І. Литвиненко // Чернігівщина краєзнавча : календар. – Київ, 2004. – С. 444–448.

2006

1009. **Мисливець А.** Видатні краєзнавці рідного краю / А. Мисливець // Новини Придесення. – 2006. – 2 груд., 9 груд., 16 груд., 23 груд.

Перші директори Остерського краєзнавчого музею А. Г. Розанов, О В. Бузун, В. М. Зуммер.

2008

1010. **Мисливець А.** Скарбниця краєзнавчих знань: до 100-річчя Остерського музею / А. Мисливець // Новини Придесення. – 2008. – 11 жовт. – С. 4.

1011. **Науково-практична** конференція з нагоди 100-річного ювілею Остерського краєзнавчого музею : зб.

наук. пр. і публ. / Остер. краєзнав. музей ; [ред. А. П. Мисливець]. – Ніжин : Аспект-Поліграф, 2008. – 175 с.

2015

1012. **Остерська В.** Кабану з Остерського музею більше ста років / Валентина Остерська // Вісник Ч. – 2015. – 10 груд. – С. 15.

*Унікальний експонат краєзнавчого музею в Острі.
Це трофей членів мисливського дворянського клубу.*

2018

1013. **Майко І.** З часів земства / І. Майко // Літ. Чернігів. – 2018. – № 2. – С. 138–140.

До історії Остерського краєзнавчого музею.

2019

1014. **Остерський** музей став осередком наукових досліджень // Голос Чернігівщини. – 2019. – 13 черв. – С. 2 : фот.

Один із найстаріших краєзнавчих музеїв Чернігівщини.

ПАРК ПРИРОДИ «БЕРЕМИЦЬКЕ» (ОСТЕРСЬКА ТГ, С. БЕРЕМИЦЬКЕ)

Мало хто знає, що зовсім недалеко від столиці знаходиться парк дикої природи, в якому відтворено природне середовище лісостепових та степових зон Чернігівського регіону.

Втілюючи ідею ревайлдингу (відновлення природи, притаманної тій чи іншій місцевості), працівники парку засаджують і заселяють територію тими видами рослин, тварин, птахів, комах, які утворюють замкнутий біологічний цикл прадавнього чернігівського Полісся. При організації парку «Беремицьке» були проведені дослідження для з'ясування, що характерно цій місцевості, а що є нетиповим. Було зроблено розчистку і роботи з насадження й насівання різних видів рослин. Тварини перебувають у напіввільному стані.

Офіційне відкриття парку відбулося 13 жовтня 2017 р. Його загальна площа становить близько 500 га, з яких 200 вже впорядковано й нанесено на картографічну основу. На ній позначено три туристичні маршрути. Вони прокладені лісовими стежками й дозволяють пройтися навісними

містками над ярами, побачити штучні озера, реконструкції скіфських скульптур, старослов'янське капище.

Територію парку умовно можна розділити на дві частини. Перша – це господарські угіддя, конюшні, котеджні будиночки для відвідувачів.

Друга частина – це велика зелена територія з еко-стежками та тваринами. Йдучи разом із супроводжуючим чи екскурсоводом чітко розміченою стежкою, відвідувачі зможуть побачити зайців, лисиць, оленів та стадо диких коней – тарпанів.

Природний ландшафт парку з його глибокими ярами гармонійно вписано в маршрут. Через урвище перекинута чудові підвісні місточки, які нагадують кладки в гірських регіонах, вони так само розхитуються та пружиняють при русі, що викликає море задоволення та купу емоцій у дітлахів.

Паралельно з відновленням популяцій представників дикої фауни в парку зайнялися й відродженням старовинного бджільницького промислу – бортництва.

Багато видів тварин, які колись населяли цю територію, вже або знищені людьми, або занесені до Червоної книги. Тому частину з них у парк доводиться завозити з-за кордону.

2016

1015. **Остерська В.** Сафарі-парк [біля села Беремицьке] розширюється. Облрада виділила 20 гектарів лісу / Валентина Остерська // Чернігів. вісн. – 2016. – 7 квіт. – С. 3.

2017

1016. **Остерська В.** Сафарі-парк під Остром уже приймає відвідувачів / Валентина Остерська // Чернігів. вісн. – 2017. – 28 верес. – С. 7.

1017. **Парк** природи «Беремицкое» – новое место на туристической карте Украины // Деловая столица. – 2017. – 6 нояб. – С. 17.

2018

1018. **Дроздова К.** «Беремицьке» – перший ревайлдинговий [природний] парк в Україні / Катерина Дроздова // Гарт. – 2018. – 27 груд. – С. 8.

1019. **Пучинець М.** У Беремицькому «відтворюють старовинну природу» / Марія Пучинець // Чернігівщина: новини та оголошення. – 2018. – 15 листоп. – С. 9 : фот.

1020. **Титенок Я.** Замість сміттєзвалища – екозона : створили парк дикої природи [«Беремицьке»] / Яна Титенок // Голос Чернігівщини. – 2018. – 23 серп. – С. 5.

2019

1021. **Адруг В.** «Беремицьке» – це Асканія-Нова на теренах Чернігівщин / Віталій Адруг // Деснянка. – 2019. – 24 жовт. – С. 3.

1022. **Дроздова К.** В Україну повертаються тури / Катерина Дроздова // Гарт. – 2019. – 28 листоп. – С. 10 : фот.

12 туроподібних (биків Хека) випустили в дику природу в парку природи «Беремицьке». Вивели цю породу в Німеччині, схрестивши корів, у яких залишилися гени тура. Своїх тварин «Беремицьке» отримало з Латвії.

1023. **Мельник О.** Міжнародний історичний фестиваль «Спис на вітрі» відтворив події X–XI століть / Оксана Мельник // Новини Придесення. – 2019. – 11 верес. – С. 1.

Перший Міжнародний історичний фестиваль «Спис на Вітрі» пройшов у с. Беремицьке, на території парку природи «Беремицьке».

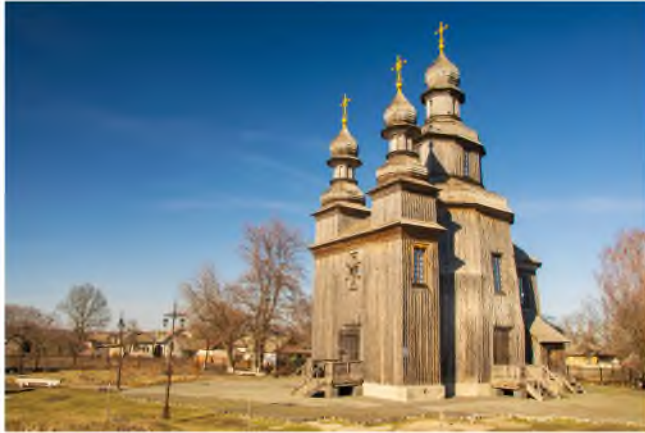
2021

1024. **Дроздова К.** Побачити легендарного Бика-Тура можливо? / Катерина Дроздова // Гарт. – 2021. – 1 січ. – С. 1, 8 : фот.

Нарис про парк живої природи «Беремицьке», де є унікальні тварини часів Київської Русі.

СЕДНІВСЬКА ТЕРИТОРІАЛЬНА ГРОМАДА

СЕДНІВ – ТУРИСТИЧНА ПЕРЛИНА ЧЕРНІГІВЩИНИ

Седнів – одне з селищ, яке треба обов'язково відвідати, якщо ви вже потрапили на Чернігівщину. Седнів має майже тисячолітню історію, а тому багатий на цікаві місця. Надзвичайно зручно, що у селищі усі пам'ятки знаходяться недалеко одна від одної, а тому легко оглянути усі цікаві місця за один день. Туристи мають можливість погуляти прекрасним парком, оглянути садибу Лизогубів, Георгіївську церкву, інші церкви Седнева, відпочити в альганці Глібова та помилуватись чудовим краєвидом, що відкривається з крутих схилів на долину і річку Снов.

Історія Седнева тісно пов'язана зі славною родиною Лизогубів. Садиба Лизогубів – комплекс споруд та інших об'єктів, що створювався у седнівському маєтку Лизогубів з кінця XVII до початку XX ст. Розташована вздовж високого правого берега річки Снов у південній частині Седнева. Почала формуватися наприкінці XVII ст., коли містечко стало маєтністю козацько-старшинської родини Лизогубів. Перший власник – Яків Лизогуб. У середині XIX ст. садиба

перетворюється на архітектурно-парковий ансамбль. У 1830-х рр., після звільнення з державної служби, тут оселився Андрій Лизогуб, сюди ж переїхав і його брат Ілля. У кінці 1860-х рр. маєток перейшов до Дмитра Лизогуба, пізніше до Федора Лизогуба.

У садибі Лизогубів у різні роки бувало багато діячів культури: Тарас Шевченко, Леонід Глібов, Борис Грінченко, Опанас Сластїон та ін.

Частина споруд дійшла до наших днів у перебудованому вигляді. Збереглися: Воскресенська церква і кам'яниця (обидві 1690 р.), флігель, невеликий грот, кам'яний місток через старовинний рів, залишки оранжереї – фундамент та підпірні стіни. З малих форм паркового ансамблю збереглася також альтанка Глібова (I пол. XIX ст.). На місці дерев'яного житлового будинку в XIX ст. споруджено одноповерховий цегляний.

Седнівський парк (нині парк імені Т. Г. Шевченка), що є частиною садиби, має статус пам'ятки садово-паркового мистецтва (з 1972). Парк в англійському (вільному) стилі.

В центрі Седнева розташувалась Воскресенська церкву – чудовий зразок українського бароко, зведена у 1690 р. Яковом Лизогубом як родинна усипальниця. Церква – один із найдавніших мурованих храмів України. З дзвіницею, добудованою пізніше, в XIX ст. Членів родини Лизогубів тут хоронили до XIX ст., доки вистачало місця, а потім – на подвір'ї церкви. На початку 20-х рр. XX ст. усипальню було відкрито, і очам «розкрадачів гробниць» предстали 44 муміфікованих тіла. Добре зберігся й одяг. Ці речі потрапили до музеїв, а от тіла демонстрували на атеїстичних виставках, аби довести пролетаріату, що зберігатися можуть не тільки «мощі святих», а й «мощі» цілком світських людей. Фрагментарні залишки мумій знаходили у склепі ще

до 1970-х рр., але куди вони поділися – невідомо. Зараз у храмі є тільки одне поховання.

На подвір'ї храму знаходиться могила місцевого блаженного – Гриця Золотюсінського. Кажуть, ця людина була прозорливою й передбачала майбутнє. Переказували, що Тарасу Шевченку, з яким Гриць зустрічався в садибі Лизогубів, він напророкував солдатську долю. Є навіть припущення, офіційно, правда, не підтверджене, що єдиний портрет Золотюсінського, який дійшов до наших днів, – справа рук Великого Кобзаря.

Важливою архітектурною ланкою Седнева є дерев'яна Георгіївська церква, збудована наприкінці XVIII ст. без єдиного цвяха. Храм зведений, імовірно, не пізніше 1747 р. У деяких джерелах як дата спорудження подається 1715 р. С. Таранушенко у фундаментальній праці «Дерев'яна монументальна архітектура Лівобережної України» датує її XVII ст.

Збереглася в селищі й Успенська церква із дзвіницею (1860). Мурована, невелика, хрещата. Побудований з цегли Успенський храм розташований на околиці селища і належить до архітектури, яку називають епархіальною. Поруч з церквою розташована шатрова дзвіниця того ж часу.

Отже, седнівські унікальні, багаті своєю історією пам'ятки привертають увагу туристів.

За матеріалами Чернігівського історичного музею ім. В. В. Тарновського

1929

1025. **Брік Я.** Місця минулого й майбутнього по Чернігівщині : літ. репортаж / Я. Брік. – Харків : Державне видавництво України, 1929. – 102, [2] с.

С. 60–66: Про Седнів.

1932

1026. **Таранушенко С.** Лизогубівська кам'яниця у Седневі : провідник = The Lisogoob's fortlet at the town of Sedniv : a guide-book / С. Таранушенко ; Нар. комісаріат освіти, Укр. ком. охорони пам'ятників культури. – Харків : Рух, 1932. – 51, [1] с. – Укр., англ.

2004

1027. **Сапон В. М.** Седнів : іст.-краєзнав. етюди / В. М. Сапон. – Ніжин : Аспект-Поліграф, 2004. – 91 с., [8] с. : іл.

2007

1028. **Ситий І.** Герб Седнева / Ігор Ситий // Знак. – 2007. – № 41. – С. 6–7.

1029. **Містечко над Сновом** : зб. ст. і матеріалів / Чернігів. держ. пед. ун-т ім. Т. Г. Шевченка, Каф. історії та археології України, Всеукр. спілка краєзнавців ; [редкол.: Т. П. Демченко (відп. ред.) та ін.]. – Ніжин : Аспект-Поліграф, 2007. – 338 с.

У збірнику на підставі призабутих і нововиявлених джерел, значна частина яких уперше запроваджується до наукового обігу, відтворено багате історичне минуле та сьогодення Седнева.

2008

1030. **Курданов А. Л.** Літописи сіл Чернігівського району : Седнівська сільська рада / А. Л. Курданов. – Чернігів : [б. в.], 2008. – 63 с.

2011

1031. **Вітковська І.** Седнів мальовничий, ліричний та містичний / Інга Вітковська // Чернігів. відом. – 2011. – 15 черв. – С. 17.

2012

1032. **Старий Седнів** у творах художників ХІХ ст. / Чернігів. іст. музей ім. В. В. Тарновського ; [упоряд. і авт.

тексту: О. Б. Коваленко, С. О. Половнікова]. – Чернігів : Лозовий В. М., 2012. – 1 тека (10 окр. листівок) : іл. – (Чернігівщина туристична).

2013

1033. **Бородюк Н.** Чернігівщина. На маленькому плоту крізь седнівську історію / Наталя Бородюк // Уряд. кур'єр. – 2013. – 17 серп. – С. 16–17.

1034. **Войток Г.** Седнів поміщиків Лизогубів, Леоніда Глібова, Гриця Золотюсінського і теперішньої молоді, що «якось не така»... / Григорій Войток // Деснян. правда. – 2013. – 8 серп. – С. 5.

1035. **Лаєвський С.** На малюнку «В Седневі» – автопортрет Кобзаря? / Сергій Лаєвський // Уряд. кур'єр. – 2013. – 18 лип. – С. 15.

Про знахідку, яка була виявлена працівниками Чернігівського історичного музею ім. В. В. Тарновського.

1036. **Леонов І.** Легенди сивого Седнева / Іван Леонов // Україна молода. – 2013. – 22 серп. – С. 11.

1037. **Міден Е.** Приїхав у Седнів Шевченко до друзів / Ервін Міден // Голос України. – 2013. – 17 трав. – С. 8–9.

Про перебування Т. Шевченка на Чернігівщині.

1038. **Міден Е.** Топонімічний словник Седнева / Ервін Міден // Сіверян. літопис. – 2013. – № 2. – С. 144–158.

Стаття являє собою дослідження та систематизацію найвідоміших топонімів сучасного Седнева, які дійшли до нашого часу, а також висувається автором нова гіпотеза походження ойконіму «Седнів».

1039. **Пам'ятки** Седнева на малюнках і світлинах із зібрання Стефана Таранушенка / [упоряд. і авт. тексту: О. Б. Коваленко, А. М. Острянюк, О. О. Тригуб]. – Чернігів : Лозовий В. М., 2013. – 1 тека (12 окр. листівок) : фот. – (Чернігівщина туристична).

1040. **Петренко В.** Чи бути історико-культурному заповіднику «Садиба Лизогубів» у Седневі? / Володимир Петренко // Деснянка вільна + Деснянская неделя. – 2013. – 15 серп. – С. 2.

1041. **Садиба Лизогубів** стане заповідником // Демократ. Україна. – 2013. – 23 серп. – С. 24.

1042. **Собкович О.** Седнівський парк скульптур садиби Лизогубів / О. Собкович // Образотворче мистецтво. – 2013. – № 4. – С. 93.

2014

1043. **Шовкун С.** Шевченкова липа в Седневі / Світлана Шовкун // Гарт. – 2014. – 20 берез. – С. 11.

Пам'ятка природи, унікальне дерево-довгожитель, віком понад 600 років. За переказами старожилів, під цією липою у 1847 р. Т. Г. Шевченко написав поему «Осика» («Відьма»).

2015

1044. **Антоненко П.** Врятувати садибу Лизогубів у Седневі / Петро Антоненко // Слово Просвіти – 2015. – 29 жовт. – 4 листоп. – С. 11.

1045. **Міден О.** У Седневі відкрили оновлений пам'ятник Шевченку / Олена Міден // Наш край. – 2015. – 29 серп. – С. 5.

1046. **Монумент** на честь перемоги Святослава [над половецьким військом у 1068 р.] // Демократ. Україна. – 2015. – 9 жовт. – С. 16.

Відкрито в смт Седнів.

1047. **Пучинець М.** Садиба Лизогубів [у Седневі] отримала господаря. Чи остаточно / Марія Пучинець // Чернігівщина: новини та оголошення. – 2015. – 15 жовт. – С. 9.

Відповідно до рішення облради від 20 листопада 2014 р. садибу передано до Чернігівського історичного музею ім. В. В. Тарновського.

2016

1048. **Луговська Т.** Музей «Садиба родини Лизогубів» – екскурсійний об’єкт всесвітнього масштабу / Тетяна Луговська // Наш край. – 2016. – 12 берез. – С. 8.

1049. **Назаренко В.** У церкві, де знімали «Вія», оселилися білки... / Віталій Назаренко // Чернігівщина: новини та оголошення. – 2016. – 7 лип. – С. 9.

Йдеться про Георгіївський храм у Седневі, один із кращих творів української народної архітектури.

1050. **Назаренко В.** Церква, де знімали «Вій» / Віталій Назаренко // День. – 2016. – 8/9 лип. – С. 17.

Невдала реставрація Георгіївської церкви у Седневі.

1051. **Пізнай** свій рідний край [Електронний ресурс]. [Вип. 12]. Містечко над Сновом – Седнів. Ч. 1 / Черніг. рай. краєзнав. орг. – Мультимедійні дані (235 хв). – Чернігів : [б. в.], [2016]. – 1 електрон. опт. диск (DVD-R/W) : кольор., зв. – (Седнів – туристичний).

1052. **Пізнай** свій рідний край [Електронний ресурс]. [Вип. 12]. Містечко над Сновом – Седнів. Ч. 2 / Чернігів. р-на. краєзнав. орг. – Мультимедійні дані (141 хв). – Чернігів : [б. в.], [2016]. – 1 електрон. опт. диск (DVD-RW) : кольор., зв.

1053. **Пучинець М.** Садиба Лизогубів [у Седневі Чернігівського району] приймає гостей зі всього світу / Марія Пучинець // Чернігівщина: новини та оголошення. – 2016. – 30 черв. – С. 3, 8.

1054. **Фрол Є.** Приїждять до Седнева на екскурсії Ервіна Мідена / Євдокія Фрол // Деснян. правда. – 2016. – 23 черв. – С. 7.

1055. **Чепурний В.** Музейна вуличка, що веде до храму / Василь Чепурний // Голос України. – 2016. – 26 листоп. – С. 13.

До Георгіївської церкви у Седневі веде вулиця, на якій виставлені копії музейних експозицій.

2017

1056. **Адруг В.** Срібна сільничка для музею [«Садиба родини Лизогубів»] / Віталій Адруг // Деснянка. – 2017. – 2 листоп. – С. 8.

Подарував голова Чернігівського краєзнавчого клубу «Колекціонер» В. Іванець. Знайдена у 1980-х рр. у Седневі під час земляних робіт.

1057. **Бойко Л.** Настоятелі Георгіївської церкви / Людмила Бойко // Сіверян. літопис. – 2017. – № 6. – С. 167–172.

1058. **Курданов А.** Седнів повертається з давніх кінострічок / Андрій Курданов // Світ-інфо. – 2017. – 2 лют. – С. 16.

1059. **Неймовірний Седнів** – у двадцятці! // Деснянка. – 2017. – 15 черв. – С. 8.

Селище Седнів серед двадцятки півфіналістів II Всеукраїнського конкурсу «Неймовірні села України – 2017».

1060. **Солодашко Н.** Перед Альтанкою Глібова колись була тераса. Тепер – провалля / Наталка Солодашко // Наш край. – 2017. – 9 берез. – С. 1, 3.

Ґрунт схилу, на якому стоїть Альтанка Глібова у Седневі, розмивається з усіх боків і потребує реконструкції.

1061. **Цікаві** місця у Седневі / підгот. В. Кошмал // Деснян. правда. – 2017. – 8 черв. – С. 8.

1062. **Чепурний В.** З'їзд розпочався з відкриття пам'ятника / Василь Чепурний // Голос України. – 2017. – 31 трав. – С. 6.

У Седневі Чернігівського району відкрито пам'ятник художнику М. Глуценку.

2018

1063. **Масток** Лизогубів у Седневі потребує реставрації // Світ-інфо. – 2018. – 19 лип. – С. 2.

1064. **Прищепя О.** У Седневі плаче храм : легендарна дерев'яна церква, у якій знімали фільм «Вій», зазнає

руйнування / Олексій Прищепя // Гарт. – 2018. – 2 серп. – С. 4.

Йдеться про Георгіївську церкву.

1065. **Садиба** родини Лизогубів (філія Чернігівського обласного історичного музею імені В. В. Тарновського) / Чернігів. земляцтво, Укр. культур. фонд. – Чернігів : Десна Поліграф, 2018. – 24 с. : кольор. іл. – (Знати, берегти, любити).

1066. **Седнів** відзначає 950-річчя // Панорама. – 2018. – 29 черв. – С. 4 : фот.

1067. **Федосенко Н.** Альтанка Глібова [в Седневі] сповзає в урвище / Наталія Федосенко // Гарт. – 2018. – 12 лип. – С. 10.

1068. **Чепурний В.** Курган охоронятиме копія картини Шевченка / Василь Чепурний // Голос України. – 2018. – 3 жовт. – С. 9.

У Седневі біля стародавнього кургану встановлено пам'ятний охоронний знак. Біля нього – копія картини Т. Шевченка «Коло Седнева» (1846 р.).

1069. **Шеремет О.** А храм плаче / Олена Шеремет // Наш край. – 2018. – 26 лип. – С. 1 : фот.

У Седневі руйнується легендарна Георгіївська церква XVII ст.

2019

1070. **Блинець Т.** «Якщо й цього разу нічого не вийде, пішки піду в Київ і на колінах перед Кабінетом Міністрів стоятиму, поки не відновлять реставрацію» / священник отець Тимон (Тимур Блинець) // Наш край. – 2019. – 3 жовт. – С. 1, 3.

Настоятель Георгіївської церкви у Седневі побоюється, що унікальна пам'ятка дерев'яної архітектури, зведена без єдиного цвяха, на межі знищення.

1071. **Галета Л.** Чи перезимує церква? / Лариса Галета // Деснянка. – 2019. – 24 жовт. – С. 1.

Свято-Георгіївська церква потребує термінової допомоги.

1072. **Кривда М.** «Пани-кровопивці», які врятували селян від голоду / Марина Кривда // Голос України. – 2019. – 18 квіт. – С. 1, 4.

Історія родини Лизогубів та їх маєтку в Седневі.

1073. **Осташко І.** Седнівський священник збирається пішки до Києва / Ірина Осташко // Голос Чернігівщини. – 2019. – 31 жовт. – С. 5.

Руйнування унікальної пам'ятки архітектури – Свято-Георгіївської церкви.

1074. **Цікаві факти** про мальовничий Седнів / підгот. В. Сидорова // Світ-інфо. – 2019. – 5 груд. – С. 14.

2020

1075. **Галета Л.** 80 тисяч гривень для [Свято-Георгіївської] церкви [в Седневі – благодійна допомога] / Лариса Галета // Деснянка. – 2020. – 10 груд. – С. 1.

1076. **Галета Л.** В очікування реставрації / Лариса Галета // Деснянка. – 2020. – 5 листоп. – С. 1–2.

Йдеться про старовинну дерев'яну Георгіївську церкву.

1077. **Пам'яті** великого майстра // Отчий поріг. – 2020. – № 12. – С. 15.

У Седнівській школі відкрито пам'ятну дошку народному художнику України, почесному громадянину Чернігова А. Шкурку (1924–2019).

1078. **Прищепя О.** Збирає кошти на порятунок храму / Олексій Прищепя // Гарт. – 2020. – 3 груд. – С. 8.

Отець Тимон, настоятель Свято-Георгіївської церкви, піклується за збереження храму – пам'ятки національного значення.

1079. **Савченко А.** Багатогранний Седнів: попри непрості часи дорога сюди стає дедалі популярнішою / Анжела Савченко // День. – 2020. – 6/7 листоп. – С. 16–17 : фот.

1080. **Чепурний В.** Священик самотужки рятує пам'ятку архітектури [Георгіївську церкву] / Василь Чепурний // Голос України. – 2020. – 21 листоп. – С. 8.

2021

1081. **Прищеп О.** «Готовий узяти хреста і йти на Київ» / Олексій Прищеп // Гарт. – 2021. – 15 лип. – С. 2.

Так говорить о. Тимон (Тимур Блинець) – настоятель Свято-Георгіївської церкви в Седневі, тому що храм не реставрується.

ІМЕННИЙ ПОКАЖЧИК

(включено прізвища авторів, укладачів, а також осіб,
яким присвячено матеріали. Номери, що стосуються
прізвищ осіб яким присвячені матеріали,
наводяться в дужках)

А

Абашина Н. С. 580
Абузяров В. 16
Авдієнко Н. 532, 600, 607
Адаменко М. П. 50, 51, 56,
57, 96
Адруг А. 8, 251
Адруг В. 966, 1021, 1056
Адруг-Дараган Г. Г. 877
Алейнікова А. Є. 3
Александрович М. М. 967
Алексеєнко К. І. 163
Алешугіна Н. О. 28, 31
Альксніна Л. А. 659
Андрєєва Г. П. 881
Андросенко Н. М. 590
Антибиш Д. М. 659
Антоненко І. Я. 38
Антоненко П. 461, 584, 775,
816, 820, 1044
Архипов А. 934
Астаф'єв О. 144, 183, 185,
238, 257, 292
Астаф'єва М. 183, 185, 238,
257
Афанасьєв-Чужбинський О.
С. (168)
Афоніна А. 252
Ахонько Т. (945)

Б

Бабишкін О. 725, 726
Бажан М. П. 604
Балабай В. 724
Балабко О. 536
Балдук Н. 986
Бандура П. 76
Батюк А. 491
Безп'ятчук Ж. 758
Белоусович Л. 231
Березанська С. С. 84
Березкіна О. 453
Бесараб Л. 364
Біленко І. 667, 684, 687, 714,
861
Білодід О. 973
Білокінь С. 235
Білоровська В. 75
Блануца А. В. 284
Близнюк М. 404
Блинець Т., отець Тимон
1070, (1078), (1081)
Блоха Ю. 397, 407
Богуславська В. 158
Бодрухин В. 519
Божок С. 920
Бойко В. М. 54, 550, 911
Бойко Л. 1057

Бойко Н. О. 97–99, 373
Бондар О. М. 430, 657, 930,
943, 946, 947
Бондаренко Р. І. 580
Боренько Н. В. 881
Бородюк Н. 1033
Боронь О. 759
Боряк О. О. 881
Босак М. 384
Бриль К. 10, 563
Брік Я. 1, 1025
Бріцина О. Ю. 881
Бруханов І. 210
Бублик А. 142
Бугаєнко І. Н. 552
Будзар М. 658, 822, 830
Будько Є. 32
Бузун О. В. 974, 1009
Бунак М. С. 522
Бунак О. В. 590
Буренко В. 767, 776
Бурець-Струк Н. 24
Бурмака В. 706
Бушак С. 752

В

Ванжула О. 913
Варда Є. 593
Василенко О. 217, 283, 348
Васянович О. О. 881
Величко В. 400
Верба Н. 456
Веремейчик О. 946, 948, 962,
977

Верменич Я. В. 977
Вечерський В. В. 282, 597,
746
Виноградський Ю. С. 45, 46,
74, 75, 77, (78), (80), (81),
(83), (86)–(88), (90), (94),
(96)–(99)
Вікторов Л. 177
Віроцький В. Д. 899
Вісконті Д. (190)
Вітковська І. 796, 1031
Власовець Ю. 159
Войток Г. 1034
Воїнов С. С. 521, (585), (589)
Володимиров В. 361
Володимиров К. 179
Волосянкіна. І. 155
Волощук О. 15
Вортман Д. Я. 977

Г, Ґ

Гаврик В. 346
Гавриленко В. О. 998
Гайдай Г. Ф. 647, 660, 662,
668, 698, 699, 702, 710, 711,
813, 835, 839, 844, 859
Галета Л. 1071, 1075, 1076
Ганжа М. М. 877
Ганна Барвінок (396), (405),
(406)
Гапєєв С. 591
Гапоненко Д. 241–245, 247,
248
Гаркавий В. Ф. 537

Гассанова Н. 807
Гетьман В. І. 614
Глібов Л. І. (1034)
Глущенко М. (1062)
Гнатів Є. В. 678, 681
Гнатюк Н. 671
Гомон Л. 817, 824
Гонтарук Л. 635
Гончарова К. 224
Горіла Г. М. 664
Горностаєв Ф. 434
Горобець С. М. 877, 878
Гранатович Л. В. 153, 164
Графін М. В. (810)
Гребенніков І. 206
Гречило А. 912
Гринь М. 845
Гриць Золотюсінький (1034)
Грищенко П. В. 94, 517, 975
Громовий П. О. 523
Гру П. 208
Гузій В. М. 910
Гула В. 191
Гусєва Л. Г. 170, 256, 262,
291
Гутник Ю. 454
Галаган Г. П. (702), (809)
Галаган М. (825)
Галагани, рід (808), (827)
Д
Дараган В. Г. (915)
Дараган Ю. Ф. (915)
Демченко Т. П. 12, 1028
Денисенко О. 564
Дериколенко О. І. 4
Деркач Т. В. 731, 738
Дерлеменко Є. А. 135
Деснянчук П. 898
Дещенко В. М. 901
Дзюба І. М. 857
Дивний І. В. 894
Димич А. 220
Діденко Т. 349
Дідков Ю. 595
Дмитренко Н. 345, 350, 351
Дмитренко С. 761, 762
Дмитриевский А. А. 263
Добробоженко О. 1006, 1007
Добровольский П. М. 981,
982, 989
Довгоброд І. 266
Довженко О. П. (69), (121)
Домащенко А. А. 446
Домме Є. 652
Домоцький Б. 512, 526, 527,
544, 560, 581, 589
Дорош К. І. 365
Доценко А. 602, 605, 913
Дробязко Н. 467, 470, 475,
476, 495, 506
Дрозденко В. 851
Дроздова К. 927, 1018, 1022,
1024
Дрофань А. 771
Друговейко А. 258
Дубовець С. (583)

Дударець В. 739
Дудка Г. І. 147
Дунін-Борковський В. (95)
Дурас К. 704
Душин В. 523
Дьомін С. І. 439
 Е, Є, Ж
Ельба У. 323
Сгорова З. 546, 783
Єдомаха І. 78
Жагловська Г. 255
Желіхівська Н. 457, 463, 477
Жолдак В. 728, 733
Жура Ю. 69
Журко Л. 173
 З, І
Забарний О. В. 229
Забашта Л. (671)–(673)
Забіла П. (502)
Заболотний В. Г. 887
Заброда Г. Я. 5
Загорянський І. 212
Задорожний М. 797, 932
Заньковецька М. К. (379)
Запорожець Т. 52, 70
Заріцький С. 960
Зільберман Е. 140, 180, 192,
195, 288, 300, 331, 334
Зінкевич О. 191
Зінов'єв В. 516
Зозуля С. Ю. 216, 225, 246
Зоць Т. 688, 689, 715, 716,
(718)

Зубко Л. І. 681
Зуммер В. М. 970, 1009
Іваненко Ф. Ф. 50
Іванченко О. 299, 302, 787
Ігнатович Д. (569)
Ілляшенко Е. 656, 657, 879
Ільєнко О. О. 793
Ісаченко М. 627
Ісаченко О. 882
 К
Каганов Ю. 142, 186, 236,
332
Каганова І. Я. 94, 517, 661,
975
Каждан Т. 748
Казаков А. Л. 525, 555
Казьміна О. 36
Каліш Г. 833
Каневський Ю. 695
Каранда Я. 799, 818
Карманов Ю. О. 554, 558, 568
Карнабед А. А. 5, (12), 899
Карнабед В. А. 5
Карпенко Ю. О. 415, 616, 810
Карпилянський Л. М. 700,
703, 705, 707, 708
Кашлюк В. І. 148
Кваренгі Джакомо (884)
Кваша В. В. 811
Кедун І. С. 227, 228, 528, 533
Кербут Т. В. 441
Кириндасов Г. 252
Киркевич В. Г. 899, 973

Кирюша О. 880
Кичко В. М. 145, 147, 157,
229, 297
Кияниченко Н. С. 792
Кійкова С. І. 909, 913
Кільдіватова О. Д. 319
Кіяшко Л. Г. 416, 444, 471,
478
Клименко Г. 744
Клименко Ю. 744
Ключко О. 669, 712, 719
Кльосова О. 803, 804
Коваленко В. П. 518
Коваленко О. Б. 14, 47, 85,
86, 94, 279, 421, 424, 518, 521,
656, 934–936, 939, 941, 958,
1032, 1039
Коваленко О. О. 934, 939, 941
Коваленко Ю. 985
Ковалів Ю. 405
Коваль П. Ф. 31
Коваль С. 380
Ковальов Є. 830
Ковальчук М. 116, 403, 608
Ковришко Н. 535, 538, 606
Ковшун М. 960
Когут З. 423, 426, 432
Кожевнікова Л. О. 681
Козловський І. (127)
Колесніков В. М. 508
Коломієць А. 1004
Кондратьєв І. 928, 938, 940,
944, 946
Копинський (митрополит
Ісайя) (872)
Корбач І. М. 202, 369
Коренюк Ю. 990
Корж В. 879
Коржинська Т. 39
Корзун І. 516
Корнілова Н. В. 20
Короп М. 753
Корсунська Н. 329
Коршунов А. Д. 508
Косаревський І. О. 792, 805,
806
Костенко В. 690
Костенко І. П. 134, 181, 193,
196, 203, 265, 306–308, 310,
311, 327
Костів Л. 312
Костриця О. В. 828, 829
Косяненко В. 63
Коткова Л. І. 150
Кочубеї, рід (408)
Кошмал В. 779, 1061
Коштурна Н. 479
Кравченко М. П. 88, 89
Кравченко Р. А. 610
Кравченко Т. 883
Краснікова С. О. 148
Красовський Я. 267
Крекотень В. 858
Кресан Ж. 261
Кривда М. 411, 1072
Кривець А. 394

Кривець Н. 401
Кривошея В. В. 49, 928
Кривошея І. І. 49
Кріпкий М. О. 522
Круглик В. О. 902
Крутий В. 884
Кудрицький А. В. 184, 286,
330, 378, 891
Кужільний І. 363
Кузьменко Н. 674
Кулик В. 152
Кулініч Ю. А. 740
Куліч В. 879
Куліш П. О. (409), (410),
(414)
Куліші, рід (408)
Купчанський М. 190
Курданов А. Л. 874, 875, 877,
1030, 1058
Курдюк М. 729, 800, 801
Куриленко В. Є. 520, 628,
(629), (638),
Куриленко М. 834, 840, 841,
852, 853
Курус І. 16
Куценко П. 895

Л

Лавренчук П. Я. 971, 972,
978
Лав'юк Д. 79
Ладимиров В. 896
Лаєвський С. Л. 27, 1035
Лазаренко О. М. 172

Лазун О. 636
Ламздорф-Галаган М. Г.,
граф (825)
Лебедяка В. 776
Левенко А. 2
Левченко Л. І. 653
Ленченко В. 435
Ленченко Н. 304, 305, 309
Леонов І. 1036
Леонтович О. 747
Лизогуби, рід (1034), (1072)
Лисянський Ю. Ф. (179)
Литвин К. А. 881
Литвиненко І. 996, 997,
999–1003, 1007, 1008
Литвиненко Л. І. 304, 305,
314
Литвинчук М. 723
Лифар Ю. 732
Ліпський О. 524
Лісовський В. 516
Літошко Т. 964
Лобачева І. М. 590
Логвина Г. Н. 552, 604
Лозован М. 369
Луговська Т. 1048
Лукаш О. В. 903
Лукаш О. Ф. 670, 677, 864
Лукомський Г. 886
Лукомський С. (487)

М

Мазепа І. С. (239), (469),
(503)
Майборода Р. 188

Майданець-Баргилевич О.
391
Майко І. 1013
Майко Н. 1005
Макаренко Л. 259
Макаренко М. 984
Макаренко Н. 842
Макуха О. 42, 817
Малай О. 582
Малай Т. 583, 601
Малаков Д. В. 135
Маленков Р. 686
Мані Лейб [Брагинський]
158
Маринчик С. 785
Маркович А. М. (682)
Мармиш І. 237
Марченко Л. 682, 720, 721,
871
Марченко М. 313, 366
Марченко Т. 358–360
Маслик Н. 825
Маслов В. І. (702), (714)
Маслов С. І. 233
Матвеев А. 808
Матвеев В. О. 197
Матвеева Л. Л. 197
Матвієнко Н. (302)–(303)
Матвійчук О. 24
Матушак І. М. 472
Махіна Л. 848
Мезенцев В. І. 423, 426, 432,
442, 449
Мельник О. 1023
Мельник С. М. 517, 661
Мельниченко В. 790
Микитчак О. 33
Минка В. 679
Мироненко І. 880
Мироненко Л. 428
Мисливець А. 1009–1011
Мисник О. 656
Мисько С. 53, 91, 100
Михайленко Т. 727
Михайличенко О. О. 923
Мишко Д. І. 831
Мишко С. (951)
Міден Е. 1037, 1038, (1054)
Міден О. 1045
Мірошник В. 382
Мірошниченко М. М. 85,
106, 110
Мірошниченко Ю. Р. 534
Місечко Т. 468
Міщенко Г. Л. 730, 734, 735,
749
Міщук С. 317
Многогрішний Д. (469),
(544), (588)
Мовчан В. 117
Мовчан М. (871)
Морозенко М. 24
Морозов О. С. 144, 203, 209,
216, 217, 249, 265, 268–270,
273, 275–278, 280, 283, 285,
287, 293, 298, 318, 322, 324,
325, 338

Морозова А. 166
Москаленко М. 407
Мотовиловець Л. 904
Музиченко С. М. 83
Мусієнко П. Н. 178, 889
Мусієнко Р. 111

Н

Набок О. І. 517
Нагірняк З. 866
Назаренко В. 815, 1049, 1050
Найда О. 347
Найдюк Н. 914
Наконечна Л. 115, 118, 120
Наливайко А. 623, 634
Науменко В. 395, 398, 763,
937
Науменко М. 594
Наумова Н. 774
Неділько Г. 292
Неживий І. 776
Нельговський Ю. П. 805
Немченко В. 745
Нехайчик Л. О. 678, 867
Нижник Л. М. 907
Нікітін В. Г. 429
Німенко А. 176
Новак А. 381
Новик Т. Г. 558
Новік О. 462, 501
Ногін Є. 632

О

Огієвська Р. І. 408, 451
Околітенко Н. 987

Оксінь Т. 480, 492
Окунь К. 980
Олександрович М. М. 967
Оленівська Л. 412
Онищенко Н. 138, 207, 211,
294, 321, 336, 340, 352
Орап О. 529

Орел П. С. (340)
Орехович Г. 675
Орлик П. (469)
Остапчук В. 160
Осташко І. 464, 768, 1073
Остерська В. 1012, 1015,
1016
Острянко А. М. 1039

П

Павленко С. О. 289, 417, 431,
565, 676, 736, 957
Паляниця Н. 654
Панченко В. 855
Панько С. 921, 922
Папета С. 741–743
Пархоменко Л. 458, 619
Пархоменко О. 228
Пенський А. Г. 900, 901, 904,
905, 910, 918, 975, 978
Перістик В. П. 137
Петренко В. 826, 1040
Петренко Г. 750
Петренко Л. Б. 151, 162
Петров В. П. 81
Пилипенко В. 951
Пирог А. 95

Пінчук Т. Д. 145, 147
Піскун Н. 493
Плитник О. 110, 120
Пляшко Л. А. 271
Погребенник Ф. 737
Подде О. В. 611
Подлевський С. 992, 993
Подоляко Л. 640
Полєк В. Т. 837
Половець В. М. 237, 780, 809
Половнікова С. О. 760, 778,
786, 1032
Пономар О. П. 156, 341, 343,
370, 371, 374
Пономаревський С. Б. 315
Пономаренко М. 788
Попельницька О. 200
Попович С. 753
Попруга В. 952
Посьмашна Л. М. 934
Потапенко М. 315, 316
Потребенко А. 915
Пригородська Л. 121
Пригородський В. М. 54,
90,94
Прищепа О. 1064, 1078, 1081
Провозін П. 509, 513, 515,
541, 603
Прокоф'єва К. А. 873
Птахів С. 35
Путько-Стех А. 396
Пуцко В. 988
Пучинець М. 43, 68, 72, 125,
175, 789, 1019, 1047, 1053

Пшенична С. 542

П'явко М. Ф. 130

Р

Радченко О. П. 579, 580
Рак О. О. 903
Реброва Н. Б. 418, 427, 443,
444, 446, 447, 450, 494, 495,
502
Резніченко В. (480)
Ремизова Е. 755
Решетілова О. М. 873
Решодько Н. Ф. 55
Рєпнін-Волконський М. Г.
(862), (869)
Рибець О. 459
Рига Д. 531, 561
Рижаєва О. 420
Риженко А. 641, 643–646,
655, 663, 665, 666, 672, 673,
680, 683, 701, 832, 868, 870
Роговський В. 650
Родін С. М. 137, 335
Родічкін І. 812
Родічкіна О. 812
Розанов А. Г. (1007), (1009)
Розумовський К. Л. (490)
Рой С. В. 355, 356
Романіка М. Т. 4, 596
Романченко К. 697
Романчук Л. 362, 368
Романчук Н. В. 661
Романько А. А. 819
Руденко Л. 155, 226

Рудик І. 157, 254
Русанов Ю. 29
Русіна О. Б. 553, 953
Русова С. Ф. (15)
Русяєва М. 437
Рябова Н. Г. 664

С

Саверська-Лихопшва В. В. 648
Савіна М. 112, 979
Савон О. А. 647, 813, 859,
862
Саврана В. І. 936
Савченко А. 1079
Савченко С. В. 873
Савчин Л. 17
Сасенко Н. 383, 386, 387, 391,
392, 460, 496, 503
Сасенко О. (386)
Самко О. О. 25
Самойленко Г. В. 34, 141,
143–146, 165, 167, 169, 199,
218, 221
Самойленко О. Г. 141, 165,
167
Самойленко С. Г. 141, 143,
167, 204, 218, 221, 222, 234
Самойленко Ю. М. 420
Самокиш М. С. (331), (361)
Самченко В. 413
Сапон В. М. 87, 154, 168,
171, 253, 274, 281, 301, 372,
379, 572, 856, 869, 933, 1027
Сахбані Л. М. 867

Свербигуз В. Б. 419, 422
Свинаренко Н. О. 30
Свистун Г. 60, 101
Секера С. 543, 551, 587
Селянський Д. 620
Сергєєв Л. 976
Сергієнко С. 260
Сердюк Н. 452, 455, 458, 465,
481, 482, 497, 498
Сивоконь О. 122–124
Сидорова В. 483, 484, 963,
965, 1074
Симоненко В. 134, 194, 213,
272, 296, 337, 338
Симоненко Н. В. 612, 613,
615, 621, 622, 624–626, 629,
638
Синельникова А. В. 828
Сипливець Г. 250
Ситий І. 571, 1028
Ситий Ю. 428, 432, 938
Сіментов Ю. Я. 132
Сімонович С. 2
Сіра Н. 631
Сіренко А. 562
Січко М. А. 105
Сіяк І. 529
Скоропадський І. І. (682)
Славинський М. 445
Сластїон О. Г. 197
Сластьон О. І. 50, 93
Смаль І. 11, 161
Смик Л. 849

Сміян О. 949
Смолій В. А. 284, 977
Собкович О. 1042
Соболь Ю. О. 428
Сов'як П. 65
Солдатова К. 466, 485, 504
Солобай П. В. 558
Солодашко Н. 1060
Соломаха О. 549
Сорока І. Л. 80
Сорока Н. 48
Сохань О. 507
Спаський І. Г. 214, 215, 338
Стах А. 113
Стах І. 945
Степанюк М. 82
Стеценко Н. 718
Стороженко Н. К. 264
Страшко Є. М. 137
Студьонова Л. В. 517, 661,
975
Стук С. 510
Сугоняко М. 511, 566,
573–578, 586, 598, 599
Супронюк О. 409
Сушко Н. 473, 486

Т

Таїрова-Яковлева Т. 433
Таран В. Г. (магінка Віра) ,
настоятельница Густинського
монастиря (854)
Таранушенко С. А. 604,
(939), 1026, (1039)

Тарасенко Л. 353, 696
Тарасенко С. 524
Тарновська Н. (654)
Тарновський В. В. (654) ,
(743), (778)
Тарновські, рід (650), (667),
(780)
Теребун С. 7, 794
Терех М. І. 429
Тесленко М. 388
Тимошенко А. 809
Тира Н. 344, 354
Титенок Я. 1020
Тищенко М. 7, 443, 523
Ткач Ю. В. 391
Ткаченко В. В. 9, 86, 369, 964
Ткаченко М. М. 968
Ткаченко О. В. 974
Товстоляк Н. 769
Томаш С. 954
Топчій А. 393
Трейтяченко В. 61, 66, 119
Тригуб О. О. 939, 1039
Туркевич В. 9
Турчин М. 913
Тюргейм Лулу (505)
Тютюнник Є. 399, 751, 821,
935

У

Ульянич В. 696
Устименко В. 369
Устименко Л. 838

Ф

Фатюк О. 342
Феддерс Ю. Я. (180), (195)
Федірко А. М. 518, 522, 530,
534, 537, 573
Федорченко А. А. 936, 941,
955, 956, 960, 961
Федосенко Н. 469, 781, 1067
Федулов В. 916
Філозоф В. 295
Філоненко І. М. 23, 160, 161
Філоненко Ю. М. 23
Фінкельштерн В. М. 256,
262, 291
Фрол Є. 1054
Фтомова І. 58, 630
Фурсова Ю. 488–490, 505

Х

Халимоненко Я. 77
Халіман Г. 609
Харенко В. С. 38
Харченко А. Г. 137
Харчук М. 205
Харькова О. 545
Хвоя Л. 73
Хойнацький А. Ф. 232
Холецька Л. 59
Хоменко О. 897
Христюк В. 888
Хухарєва Г. (462)

Ц, Ч

Цюпка С. 782
Чайка Х. 764

Чегусова З. 391
Чепурний В. 103, 127, 588,
791, 823, 1055, 1062, 1068,
1080
Чередник В. 223
Черкаська Г. 406, 827
Черненко Л. 865
Черненко О. Є. 525, 539, 547,
555–557, 559, 567, 570, 633,
639
Черник В. 523
Черніков П. І. 649
Черняєв В. (243)
Черняков С. 919
Честахівський Г. (774), (790)
Чечель Л. 389, 390
Чечин С. 239
Чигир-Свистун Л. 62
Чубук М. 9
Чувікіна Н. 744
Чумак Т. В. 911

Ш, Щ

Шабловський Т. М. 890
Шаган Л. 198
Шара Л. М. 911
Швед М. 942, 950
Шевченко Б. В. 772, 798
Шевченко В. 71, 104, 128,
765
Шевченко І. М. 784
Шевченко Т. Г. (27), (168),
(170), (171), (651), (655),
(663), (1037), (1043)

Шевчук. В. 836
Шевчук О. 620
Шелест М. 592
Шепель І. 474
Шеремет О. 1069
Шилін О. 524
Шкода Ю. 524
Школьний В. 4
Шкоропад Д. О. 642, 647,
813, 859
Шкурко А. (1077)
Шкурко М. П. 149, 172, 295
Шмаровоз Г. 182, 219
Шовкопляс Г. М. 892
Шовкопляс І. Г. 892
Шовкун С. 1043
Шокало О. 410
Шопська Н. 950
Шоходько В. С. 201, 328, 333,
(337), 339, (348)
Штанкіна І. 13, 908, 929
Шумило С. 872
Шурховський П. (896)
Шуст М. Н. 139
Щепенко М. 131

Я

Яворницький Д. І. (743),
(765)
Яворський С. (233), (234),
(238), (239), (242)
Яковлева В. 709
Яновський О. 766
Ярешко В. І. 147

Ярмак Н. О. 448
Ярославна, княгиня, дружина
князя Ігоря (545)
Ярошенко О. 547, 570
Ясинська О. 92
Ясновська Л. В. 12, 86
Ятченко В. 893
Яценко В. Ф. (331)
Яцура М. 2, 132
Ященко Н. С. 357

ГЕОГРАФІЧНИЙ ПОКАЖЧИК

- Батурин**, місто, Ніжинський район 415–507
- Беремицьке**, село, Остерська територіальна громада,
Чернігівський район 1015–1024
- Борзиа**, місто, Ніжинський район 383–394
- Густиия**, село, Сухополов'янська територіальна громада,
Прилуцький район 831–873
- Домниця**, село, Березнянська територіальна громада,
Чернігівський район 882–885
- Заньки**, село, Вертіївська територіальна громада,
Ніжинський район 377–382
- Качанівка**, селище, Парафіївська територіальна
громада, Прилуцький район 723–791
- Козелець**, місто, Чернігівський район 13, 886–927
- Короп**, смт 13
- Корюківський район** 42, 44–129
- Любеч**, смт, Чернігівський район 9, 13, 928–966
- Мезин**, село, Понорницька територіальна громада,
Новгород-Сіверський район 611–640
- Мена**, місто 13
- Мотронівка**, хутір, Оленівка, село, Ніжинський район
395–414
- Ніжин**, місто, Ніжинський район 9, 130–376
- Ніжинський район** 42, 130–507
- Новгород-Сіверський район** 42, 508–640
- Новгород-Сіверський**, місто, Новгород-Сіверський
район 9, 13, 516–610
- Остер**, місто, Чернігівський район 967–1014
- Прилуки**, місто, Прилуцький район 9, 659–722
- Прилуцький район** 42, 641–873
- Рішки**, смт 13
- Седнів**, смт, Чернігівський район 1025–1081

**Сокиринці, село, Срібнянська територіальна громада,
Прилуцький район 805–830**

Сосниця, смт, Корюківський район 13, 44–129

Тростянець, село, Прилуцький район 792–804

Чернігів, місто 9, 13,

Чернігівський район 42, 874–1080

Чернігівщина 1–43, 44

ДЛЯ НОТАТОК

Довідкове видання

**ТУРИСТИЧНИМИ ШЛЯХАМИ
ЧЕРНІГІВЩИНИ**

Бібліографічний покажчик

Упорядники: *О. І. Іваненко, О. М. Плаунова*

Відповідальний за випуск *Ю. О. Соболю*
Комп'ютерний набір *О. М. Плаунова*
Комп'ютерне верстання *О. Ф. Шурубенко*
Дизайн обкладинки *І. В. Розумій*

Ризограф ОУНБ імені Софії та Олександра Русових
Тираж 50 пр.

Видавець і виготовлювач
КЗ «Чернігівська обласна універсальна наукова бібліотека
імені Софії та Олександра Русових»
проспект Миру, 41, м. Чернігів, 14000
e-mail: chounb@ukr.net

